

u. a. 507-182
KLEINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN

BEGRÜNDET VON HANS LIETZMANN

HERAUSGEGEBEN VON KURT ALAND

182

ANTIKE BERICHTE ÜBER DIE ESSENER

AUSGEWÄHLT

VON

ALFRED ADAM

173 f. b.
174 - 179
182, 183 m
VERLAG WALTER DE GRUYTER & CO.

BERLIN 1961

6. u. 10. 11. 182
KLEINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN

BEGRÜNDET VON HANS LIETZMANN

HERAUSGEGEBEN VON KURT ALAND

— 182 —

ANTIKE BERICHTE ÜBER DIE ESSENER

AUSGEWÄHLT

VON

ALFRED ADAM

VERLAG WALTER DE GRUYTER & CO.

BERLIN 1961

Nd/61/5180

Alle Rechte, insbesondere das der Übersetzung in fremde Sprachen, vorbehalten. Ohne ausdrückliche Genehmigung des Verlages ist es auch nicht gestattet, dieses Buch oder Teile daraus auf photomechanischem Wege (Photokopie, Mikrokopie) zu vervielfältigen.

1961 by Walter de Gruyter & Co., vormals G. J. Göschen'sche Verlagshandlung · J. Gutten-
tag, Verlagsbuchhandlung · Georg Reimer · Karl J. Trübner · Veit & Comp.
Berlin W 30, Genthiner Straße 13

(Printed in Germany)

Archiv Nr. 33 32 61/182

Satz und Druck: Walter de Gruyter & Co., Berlin W 30

VORWORT

Die vorliegende Auswahl bietet diejenigen griechischen und lateinischen Textstücke, die für eine breite Erörterung des Essenerproblems wichtig sind, ohne daß die Aufnahme eines Abschnittes das Urteil in der Sache vorbestimmen soll. Dem einen oder anderen Benutzer wird es willkommen sein, daß die Nachrichten über die Therapeuten beigegeben sind (Philo, Hieronymus, Michael der Syrer), auch wenn auf diese Weise die in dem Titel des Heftes angedeutete Begrenzung überschritten ist.

Textvarianten werden nur in geringer Zahl angeführt; sie sind den kritischen Ausgaben entnommen. Das Literaturverzeichnis nennt einige Werke, die zur ersten Einführung dienlich sein können.

Für weitgehende Hilfeleistung bei der Vorbereitung des Heftes und bei der Korrektur habe ich Herrn Vikar Adolf Martin Ritter zu danken.

Bethel bei Bielefeld

A. A.

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort	III
Zeichen und Abkürzungen	VII
1. Philo von Alexandrien, Quod omnis probus liber sit	I
2. Philo von Alexandrien, Pro Judaeis defensio	5
3. Philo von Alexandrien, De vita contemplativa	7
4. Flavius Josephus, De bello judaico	22
5. Flavius Josephus, Antiquitates judaicae	34
6. Flavius Josephus, De vita sua	37
7. C. Plinius Secundus d. Ä., Naturalis historia	38
8. Dion von Prusa	38
9. Hegesipp, Ὑπομνήματα	40
10. Hippolyt, Refutatio omnium haeresium	41
11. Epiphanius von Salamis, Panarion	51
12. Constitutiones Apostolorum	53
13. Hieronymus, De viris illustribus	54
14. Hieronymus, Adversus Jovinianum	55
15. Filastrius von Brescia, Diversarum hereseon liber	56
16. Nilus von Ankyra, Tractatus de monastica exercitatione	56
17. Isidor von Sevilla, Etymologiae	58
18. Suda-Lexikon, Art. Ἑσσοῖοι	59
19. Michael der Syrer, Chronik	60
Literaturverzeichnis	62

ZEICHEN UND ABKÜRZUNGEN

- [] überlieferte Textlücke; die Worte innerhalb der Klammern sind sinngemäße, auf bloßer Vermutung beruhende Ergänzung.
- < > vermutete Textlücke; die eingeschlossenen Worte sind, wenn nicht anders vermerkt, sinngemäße Ergänzung des Kontextes.
- { } der eingeklammerte Text ist überliefert, wird aber zur Streichung vorgeschlagen.
- () erklärender Zusatz des Übersetzers.
- ⌈ ⌋ Konjektur oder Emendation.
- ed. (edd.) edidit (ediderunt).
- hg. v. herausgegeben von
- Hs. (Hss.) Handschrift(en).
- v. l. (vv. ll.) varia(e) lectio(nes)
- om. omittit
- Altaner B. Altaner, *Patrologie*, 1958⁵,
- MPG/MPL Migne, *Patrologia Graeca* / *Patrologia Latina*
- Pauly-Wiss. A. Pauly, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaften*, neue Bearbeitung, begonnen von G. Wissowa, hg. v. W. Kroll u. K. Mittelhaus, 1892ff.
- Smith, Thes. Syr.
R. Payne Smith, *Thesaurus Syriacus* I/II, Oxford 1879/1901.
- Eingeklammerte Zahlen im Text bezeichnen die übliche Kapitelzählung; die halbfetten Zahlen am Rande geben die Paragraphen-Einteilung oder die Seitenzahlen der jeweiligen Ausgabe wieder.

I. PHILO, QUOD OMNIS PROBUS LIBER SIT

Philonis Alexandrini opera VI, edd. L. Cohn et S. Reiter, Berlin 1915, S. 21—26 (§ 72—91). Philo lebte von etwa 20 v. Chr. bis 45 n. Chr. Französ. Übersetzung: A. Dupont-Sommer, Les écrits esséniens, S. 31—34. Deutsche Übersetzung: H. Bardtke, Die Handschriftenfunde am Toten Meer II, Die Sekte von Qumrân, 1958, S. 305ff.

Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι

Διὰ τοῦτο πλουσίων μὲν καὶ ἐνδόξων καὶ ταῖς ἡδοναῖς 72
χρωμένων μεστὴ γῆ καὶ θάλαττα, φρονίμων δὲ καὶ δικαίων
καὶ ἀστέων ὀλίγος ἀριθμός· τὸ δὲ ὀλίγον, εἰ καὶ σπάνιον,
οὐκ ἀνύπαρκτον. μάρτυς δὲ ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ βάρβαρος· ἐν 73
10 τῇ μὲν γὰρ οἱ ἐτύμως ἐπτά σοφοὶ προσονομασθέντες
ἠνθήσαν, καὶ ἄλλων πρότερον καὶ αὐθις ὡς εἰκὸς ἀκμασάν-
των, ὧν ἡ μνήμη παλαιότερων μὲν ὄντων μήκει χρόνων
ἠφανίσθη, νεαζόντων δὲ ἔτι διὰ τὴν ἐπιπολάζουσαν τῶν
συνόντων ὀλιγωρίαν ἐξαμαυροῦται. κατὰ δὲ τὴν βάρ- 74
15 βαρον, ἐν ἣ πρεσβευταὶ λόγων καὶ ἔργων, πολυανθρω-
πότατα στίφη καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἐστὶν ἀνδρῶν· ἐν Πέρ-
σαις μὲν τὸ μάγων, οἱ τὰ φύσεως ἔργα διερευνώμενοι πρὸς
ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας καθ' ἡσυχίαν τὰς θείας ἀρετὰς
τρανοτέραις ἐμφάσεσιν ἱεροφαντοῦνται τε καὶ ἱεροφαν-
20 τοῦσιν· ἐν Ἰνδοῖς δὲ τὸ γυμνοσοφιστῶν, οἱ πρὸς τῇ
φυσικῇ καὶ τὴν ἠθικῇ φιλοσοφίαν διαπονοῦντες ὅλον
ἐπίδειξιν ἀρετῆς πεποιήνται τὸν βίον.

(12.) Ἔστι δὲ καὶ ἡ Παλαιστίνη Συρία καλοκάγαθίας 75
οὐκ ἄγονος, ἣν πολυανθρωποτάτου ἔθνους τῶν Ἰουδαίων
25 οὐκ ὀλίγη μοῖρα νέμεται. λέγονται τινες παρ' αὐτοῖς
ὄνομα Ἑσσαῖοι, πλῆθος ὑπὲρ τετρακισχιλίου, κατ'

26 Der Name Ἑσσαῖοι ist herzuleiten von der Pluralform ḥesajjā des aram. Adjektivs ḥāsja »sanctus« (im Sinne von ὅσιος, rein, verehrungswürdig; nicht gleichbedeutend mit »fromm«); ḥesajjā ist status emphaticus (vgl. Th. Nöldeke, Kurzgef. syr. Grammatik, 1898², § 72f., S. 49). Die Namensform Ἑσσηνοί schließt sich an die Pluralform ḥesēn (status absolutus) an. Diese Ableitung,

ἐμὴν δόξαν — οὐκ ἀκριβεῖ τύπῳ διαλέκτου Ἑλληνικῆς — παρώνυμοι ὁσιότητος, ἐπειδὴ καὶ τοῖς μάλιστα θεαπυνταῖ θεοῦ γεγονάσιν, οὐ ζῶα καταθύνοντες, ἀλλ' ἱεροπρεπεῖς τὰς ἑαυτῶν διανοίας κατασκευάζειν ἀξιοῦντες. 76 οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον κωμηδὸν οἰκοῦσι, τὰς πόλεις ἐκτρεπόμενοι διὰ τὰς τῶν πολιτευομένων χειροῇθεις ἀνομίας, εἰδότες ἐκ τῶν συνόντων, ὡς ἀπ' ἀέρος φθοροποιοῦ νόσον, ἐγγινομένην προσβολὴν ψυχαῖς ἀνίατον. ὧν οἱ μὲν γεωπονοῦντες, οἱ δὲ τέχνας μετιόντες, ὅσαι συνεργάτιδες εἰρήνης, ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς πλησιάζοντας ὠφελοῦσιν, οὐκ ἄργυρον καὶ χρυσὸν θησαυροφυλακοῦντες οὐδ' ἀποτομὰς γῆς μεγάλας κτῶμενοι δι' ἐπιθυμίαν προσδόχου, ἀλλ' ὅσα πρὸς τὰς ἀναγκαῖας τοῦ βίου χρείας ἐκπορίζοντες. 77 μόνοι γὰρ ἐξ ἀπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ἀχρήματοι καὶ ἀκτήμονες γεγονότες ἐπιτηδεύσει τὸ πλεόν ἢ ἐνδεία εὐτυχίας πλουσιώτατοι νομίζονται, τὴν ὀλιγοδείαν 78 καὶ εὐκολίαν, ὅπερ ἐστί, κρίνοντας περιουσίαν. βελῶν ἢ ἀκόντων ἢ ξιφιδίων ἢ κράνους ἢ θώρακος ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὖροις δημιουργὸν οὐδὲ συνόλως ὀπλοποιὸν ἢ μηχανοποιὸν ἢ τι τῶν κατὰ πόλεμον ἐπιτη-

die wahrscheinlich der Auffassung Philos und ebenso des Josephus entspricht, ist heute weithin angenommen (G. Hölscher, S. 210; A. Vincent, Les manuscrits hébreux du désert de Juda, Paris 1955, S. 241, und andere); ältere Vorschläge bei Zeller III/2, S. 308, Anm. 1. J. Bergmann, Art. Essäer (Jüdisches Lexikon II, 1928, S. 528) nennt außer ḥasajjā folgende Möglichkeiten: 'asajjā »Ärzte«, 'ashajjā »Badende«, ḥasšā'im »Verborgene«. P. Riebler, Altjüdisches Schrifttum außerhalb der Bibel, 1928, S. 1303 denkt an Herkunft aus dem Akkadischen; er bemerkt zu dem Buch Joseph und Asenath: »Der Name der Heldin Asenath dürfte einem hebräischen, mit assyrischem asinnatu identischen Wort »Dienerin, Essenerin« entsprechen«. H. Kosmala S. 319ff. zieht hebr. ḥōšim »Vertrauende« vor; A. Dupont-Sommer (Les écrits esséniens, S. 31, Anm. 3; 55f.) schlägt Ableitung von der hebr. Wurzel 'eš vor, so daß die Ἑσσηνοί die »Männer des Rates« wären. — In christlicher Zeit stand die Bezeichnung ḥesajjā (»heilige Männer«) als Anrede für Bischöfe der ostsyrischen Kirche in Gebrauch; ḥasjūtā bezeichnete die »priesterliche Heiligkeit«, die zur Darbringung des Opfers befähigte (Smith, Thes. Syr. I, Sp. 1325f.). In der syr. Übersetzung von Eusebs Kirchengeschichte (Histoire ecclésiastique d'Eusèbe de Césarée, ed. P. Bedjan, Leipzig 1897, S. 321, 10) ist das Wort Ἑσσηνοί mit 'essā'ē (zu sprechen essā'ē) buchstabengetreu wiedergegeben; dem edessenischen Übersetzer des 5. Jh.s war offensichtlich die syrische Entsprechung nicht bewußt. Die Deutung im Suda-Lexikon siehe S. 59.

δεύοντα· ἀλλ' οὐδὲ ὅσα τῶν κατ' εἰρήνην εὐόλισθα εἰς κακίαν· ἐμπορίας γὰρ ἢ καπηλείας ἢ ναυκληρίας οὐδ' ὄναρ ἴσασι, τὰς εἰς πλεονεξίαν ἀφορμὰς ἀποδιοπομπούμενοι. 79 δοῦλός τε παρ' αὐτοῖς οὐδὲ εἰς ἐστίν, ἀλλ' ἐλεύθεροι πάντες ἀνθυπουργοῦντες ἀλλήλοις· καταγινώσκουσι τε τῶν δεσποτῶν, οὐ μόνον ὡς ἀδίκων, ἰσότητα λυμαινομένων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀσεβῶν, θεσμὸν φύσεως ἀναιρῶντων, ἢ πάντας ὁμοίως γεννήσασα καὶ θρεψαμένη μητὸς δίκην ἀδελφούς γνησίους, οὐ λεγομένους ἀλλ' ὄντας ὄντως, 80 ἀπειργάσατο· ὧν τὴν συγγένειαν ἢ ἐπίβουλος πλεονεξία παρευμερήσασα διέσεισεν, ἀντ' οἰκειότητος ἀλλοτριότητα καὶ ἀντὶ φιλίας ἔχθραν ἐργασαμένη. φιλοσοφίας τε τὸ μὲν λογικὸν ὡς οὐκ ἀναγκαῖον εἰς κτῆσιν ἀρετῆς λογοθήρῃς, τὸ δὲ φυσικὸν ὡς μείζον ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν μετεωρολέσχαις ἀπολιπόντες, πλὴν ὅσον αὐτοῦ περὶ ὑπάρξεως θεοῦ καὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως φιλοσοφεῖται, τὸ ἠθικὸν εὖ μάλα διαπονοῦσιν ἀλείπτταις χρώμενοι τοῖς πατρίοις νόμοις, οὓς ἀμήχανον ἀνθρωπίνην ἐπινοῆσαι ψυχὴν ἄνευ κατοκωχῆς ἐνθέου. 81 τούτους ἀναδιδάσκοντα μὲν καὶ παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον, ἐν δὲ ταῖς ἐβδόμαις διαφερόντως. ἱερὰ γὰρ ἢ ἐβδόμη νενόμισται, καθ' ἣν τῶν ἄλλων ἀνέχοντες ἔργων, εἰς ἱεροὺς ἀφικνούμενοι τόπους, οἱ καλοῦνται συναγωγαί, καθ' ἡλικίας ἐν τάξεσιν ὑπὸ πρεσβυτέροις νέοι κατέχονται, μετὰ κόσμον τοῦ προσήκοντος ἔχοντες ἀκροατικῶς. 82 εἴθ' εἰς μὲν τις τὰς βίβλους ἀναγινώσκει λαβὼν, ἕτερος δὲ τῶν ἐμπειροτάτων ὅσα μὴ γινώριμα παρελθὼν ἀναδιδάσκει· τὰ γὰρ πλεῖστα διὰ συμβόλων ἀρχαιοτρόπῳ ζηλώσει παρ' αὐτοῖς φιλοσοφεῖται. 83 παιδεύονται δὲ εὐσέβειαν, ὁσιότητα, δικαιοσύνην, οἰκονομίαν, πολιτείαν, ἐπιστήμην τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ ἀδιαφόρων, αἰρέσεις ὧν χρή καὶ φυγὰς τῶν ἐναντίων, ὅροις καὶ κανόσι τριττοῖς χρώμενοι, τῷ τε φιλοθέῳ καὶ φιλαρέτῳ καὶ φιλανθρώπῳ. 84 τοῦ μὲν οὖν φιλοθέου δείγματα παρέχονται μυρία· τὴν παρ' ὅλον τὸν βίον 85 συνεχῆ καὶ ἐπάλληλον ἀγνείαν, τὸ ἀνώμοτον, τὸ ἀφευδές, τὸ πάντων μὲν ἀγαθῶν αἴτιον, κακοῦ δὲ μηδενὸς νομίζειν εἶναι τὸ θεῖον· τοῦ δὲ φιλαρέτου τὸ ἀφιλοχρήματον, τὸ ἀφιλόδοξον, τὸ ἀφιλήδονον, τὸ ἐγκρατές, τὸ καρτερικόν, ἐτι δὲ ὀλιγοδείαν, ἀφέλειαν, εὐκολίαν, τὸ ἄτυπον, τὸ

22 vv. II. ἀνέχονται, ἀντέχονται, ἀπέχονται.

νόμιμον, τὸ εὐσταθές, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοιότροπα· τοῦ δὲ φιλανθρώπου εὐνοίαν, ἰσότητά, τὴν παντὸς λόγου κρείττονα κοινωνίαν, περὶ ἧς οὐκ ἄκαιρον βραχέα εἰπεῖν.

85 πρῶτον μὲν τοῖνυν οὐδενὸς οἰκία τίς ἐστιν ἰδία, ἣν οὐχὶ πάντων εἶναι κοινήν συμβέβηκε· πρὸς γὰρ τῷ κατὰ θιά-
 5 σους συνοικεῖν ἀναπέπταται καὶ τοῖς ἐτέρωθεν ἀφικνου-
 86 μένοις τῶν ὁμοζήλων. εἴτ' ἐστὶ ταμεῖον ἐν πάντων καὶ δαπάναι (κοιναί), καὶ κοιναί μὲν ἐσθῆτες, κοιναί δὲ τροφαὶ συσσίτια πεπονημένων· τὸ γὰρ ὁμωρόφιον ἢ ὁμοδίαιτον ἢ ὁμοτράπεζον οὐκ ἂν τις εὖροι παρ' ἐτέροις μᾶλλον ἔργω
 10 βεβαιούμενον· καὶ μήποτ' εἰκότως· ὅσα γὰρ ἂν μεθ' ἡμέραν ἐργασάμενοι λάβωσιν ἐπὶ μισθῷ, ταῦτ' οὐκ ἴδια φυλάτ-
 15 τουσιν, ἀλλ' εἰς μέσον προτιθέντες κοινήν τοῖς ἐθέλουσι χρῆσθαι τὴν ἀπ' αὐτῶν παρασκευάζουσιν ὠφέλειαν.

87 οἱ τε νοσοῦντες οὐχ ὅτι πορίζειν ἀδυνατοῦσιν ἀμελοῦνται, οἱ τε πρὸς τὰς νοσηλείας ἐκ τῶν κοινῶν ἔχοντες ἐν ἐτοιμῳ,
 15 ὥς μετὰ πάσης ἀδείας ἐξ ἀφθονωτέρων ἀναλίσκειν. αἰδῶς δ' ἐστὶ πρεσβυτέρων καὶ φροντίς, οἷα γονέων ὑπὸ γνησίῳν παίδων χερσὶ καὶ διανοαῖς μυρίαὶ ἐν ἀφθονίᾳ τῇ πάσῃ
 20 γηροτροφουμένων. (13.) τοιοῦτους ἢ διχὰ περιεργίας
 88 Ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἀθλητὰς ἀρετῆς ἀπεργάζεται φιλοσοφία, γυμνάσματα προτιθεῖσα τὰς ἐπαινετάς πράξεις,
 89 ἐξ ὧν ἡ ἀδούλωτος ἐλευθερία βεβαιοῦται. σημεῖον δὲ πολλῶν κατὰ καιροὺς ἐπαναστάντων τῇ χώρᾳ δυναστῶν καὶ φύσει καὶ προαιρέσει χρησαμένων διαφορουσῶν —
 25 οἱ μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀτίθασον ἀγριότητα θηρίων ἐκνικῆσαι σπουδάζαντες, οὐδὲν παραλιπόντες τῶν εἰς ὠμότητα, τοὺς ὑπηκόους ἀγελῆδόν ἱερεύοντες ἢ καὶ ζῶντας ἐτι μαγεύων τρόπον κατὰ μέρη καὶ μέλη κρεουργοῦντες ἄχρι τοῦ τὰς αὐτὰς ὑπομεῖναι συμφορὰς ὑπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων
 30 ἐφορώσεως δίκης οὐκ ἐπαύσαντο· οἱ δὲ τὸ παρακεκνημένον καὶ λελυττηκὸς εἰς ἐτέρας εἶδος κακίας μεθαρμοσάμενοι, πικρίαν ἄλεκτον ἐπιτηδεύσαντες, ἡσυχῇ διαλαλοῦντες, ἡρεμαιοτέρας φωνῆς ὑποκρίσει βαρύνμηνι ἥθος ἐπιδεικνύ-
 35 μενοι, κυνῶν ἰοβόλων τρόπον προσσαίνοντες, ἀνιάντων γενόμενοι κακῶν αἰτίοι, κατὰ πόλεις μνημεῖα τῆς ἐαυτῶν ἀσεβείας καὶ μισανθρωπίας ἀπέλιπον τὰς τῶν πεπονθότων
 91 ἀλήστους συμφορὰς —, ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς οὔτε τῶν σφόδρα ὠμοθύμων οὔτε τῶν πάνυ δολερῶν καὶ ὑπούλων ἴσχυσε τὸν λεχθέντα τῶν Ἑσσαιῶν ἢ ὁσίων ὁμιλον αἰτιάσασθαι,
 40 πάντες δὲ ἀσθενέστεροι τῆς τῶν ἀνδρῶν καλοκάγαθίας

γενόμενοι καθάπερ αὐτονόμοι καὶ ἐλευθέροι οὓσιν ἐκ φύσεως προσηνέχθησαν, ἄδοντες αὐτῶν τὰ συσσίτια καὶ τὴν παντὸς λόγου κρείττονα κοινωνίαν, ἣ βίου τελείου καὶ σφόδρα εὐδαίμονός ἐστι σαφέστατον δείγμα.

2. PHILO, PRO JUDAEIS DEFENSIO

5 Erhalten bei Euseb, Praeparatio evangelica VIII II, 1—18 (GCS 43/1, ed. K. Mras, Berlin 1954, S. 455—457); hier abgedruckt mit Eusebs Einleitung VIII 10, 18—19 (S. 454 Mras). Französisch: Übersetzung: A. Dupont-Sommer, Les écrits esséniens, S. 34—36.

(10.) Ταῦτα καὶ ὁ Ἀριστόβουλος. ἐπεὶ δὲ διεληλύθαμεν τὰ τε
 10 τῶν ἱερῶν νόμων παραγγέλματα τὸν τε τρόπον τῆς ἀλληγορουμένης παρ' αὐτοῖς ἰδέας, ἐξῆς ἂν εἴη καὶ τόδε ἐπισημῆνασθαι, ὥς τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος εἰς δύο τμήματα διαιρῶν ὁ λόγος τὴν μὲν πληθύν
 15 ταῖς τῶν νόμων κατὰ τὴν ῥητὴν διάνοιαν παρηγγελμέναις ὑποθήκαις ὑπῆγε, τὸ δ' ἕτερον τῶν ἐν ἐξεί τάγμα ταύτης μὲν ἡφίει, θειοτέρα δὲ
 20 τινι καὶ τοὺς πολλοὺς ἐπαναβεβηκυῖα φιλοσοφία προσέχειν ἡξίου θεωρία τε τῶν ἐν τοῖς νόμοις κατὰ διάνοιαν σημαινόμενων. ἦν δὲ
 19 τοῦτο φιλοσόφων Ἰουδαίων γένος, ὧν τὴν τοῦ βίου ἀσκησιν καὶ τῶν ἐξωθεν κατεπλάγησαν μυρία, τῶν δ' οἰκείων οἱ περιφανέστατοι καὶ μνημῆς ἀλήστου τούτους ἡξίωσαν, ἰώσηπός τε καὶ Φίλων καὶ ἕτεροι
 20 πλείους· ὧν τὰ πολλὰ παρεῖς, δειγματος αὐτὸ μόνον ἔνεκα τῇ τοῦ Φίλωνος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεσθήσομαι μαρτυρίᾳ, ἣν περὶ τῶν δηλουμένων κατὰ πολλὰ τῶν οἰκείων ὑπομνημάτων τέθειται. τούτων δ' ἀπὸ τῆς Ὑπὲρ Ἰουδαίων ἀπολογίας λαβὼν σύ γε ἀνάγκῃ ταῦτα·

(11.) Φίλωνος περὶ τῆς κατὰ τὸν βίον ἀρετῆς τῶν παρ' Ἰουδαίοις τὸ παλαιὸν φιλοσοφούντων

Μυρίους δὲ τῶν γνωρίμων ὁ ἡμέτερος νομοθέτης ἤλειψεν
 25 ἐπὶ κοινωνίαν, οἱ καλοῦνται μὲν Ἑσσαιοί, παρὰ τὴν ὁσιότητά μοι δοκῶ τῆς προσηγορίας ἀξιοθέντες. οἰκοῦσι δὲ πολλὰς μὲν πόλεις τῆς Ἰουδαίας, πολλὰς δὲ κώμας καὶ μεγάλους καὶ πολυανθρώπους ὁμίλους. ἔστι δ' αὐτοῖς
 2 ἡ προαίρεσις οὐ γένει — γένος γὰρ ἐφ' ἐκουσίοις οὐ γρά-
 30 φεται —, διὰ δὲ ζῆλον ἀρετῆς καὶ φιλανθρωπίας ἱμερον.
 3 Ἑσσαιῶν γοῦν κομιδῇ νήπιος οὐδεὶς ἄλλ' οὐδὲ πρωτογένειος ἢ μεिरάκιον, ἐπεὶ τά γε τούτων ἀβέβαια ἦθη τῷ τῆς ἡλικίας ἀτελεῖ συννεωτερίζονται· τέλει δ' ἄνδρες καὶ πρὸς γῆ-
 35 ρας ἀποκλίνοντες ἤδη, μηκέθ' ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἐπιρροῆς κατακλυζόμενοι μηδ' ὑπὸ τῶν παθῶν ἀγόμενοι, τὴν ἀψευδῇ δὲ καὶ μόνῃ ὄντως ἐλευθερίαν καρποῦμενοι.

4 μάρτυς δὲ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὁ βίος. ἴδιον οὐδεὶς οὐδὲν
 ὑπομένει κτήσασθαι τὸ παράπαν, οὐκ οἰκίαν, οὐκ ἀν-
 δράποδον, οὐ χωρίον, οὐ βοσκήματα, οὐχ ὅσα ἄλλα
 παρασκευαὶ καὶ χορηγίαι πλούτου· πάντα δ' εἰς μέσον
 5 ἄθροα καταθέντες κοινὴν καρποῦνται τὴν ἀπάντων
 ὠφέλειαν. οἰκοῦσι δ' ἐν ταύτῳ, κατὰ θιάσους ἐταιρίας
 καὶ συσσίτια πεποιημένοι, καὶ πάνθ' ὑπὲρ τοῦ κοινωφελοῦς
 6 πραγματευόμενοι διατελοῦσιν. ἀλλ' ἐτέρων ἕτεροι πραγμα-
 τεῖται, αἷς ἐπαποδύντες ἀόκνως διαθλοῦσιν, οὐ κρυμόν, οὐ
 θάλλπος, οὐχ ὅσα ἀέρος νεωτερίσματα προφασίζόμενοι· πρὶν
 10 δ' ἥλιον ἀνασχεῖν ἐπὶ τὰ συνήθη τρεπόμενοι, δυομένου
 μόλις ἐπανίστασι χαίροντες οὐχ ἥττον τῶν ἐν τοῖς γυναικοῖς
 7 ἐξεταζόμενων ἀγῶσιν. ὑπολαμβάνουσι γὰρ ἅττ' ἂν ἐπιτη-
 δεύουσιν εἶναι βιωφελέστερα καὶ ἡδίων ψυχῇ καὶ σώματι
 τὰ γυμνάσματα καὶ πολυχρονιώτερα τῶν ἐν ἀθλήσεσι,
 8 μὴ συναφιβῶντα τῇ τοῦ σώματος ἀκμῇ. εἰσὶ γὰρ αὐτῶν
 οἱ μὲν γεηπόνοι, τῶν περὶ σποράν καὶ φυτουργίαν ἐπιστή-
 9 μονες, οἱ δ' ἀγελάρχαι, παντοδαπῶν θρεμμάτων ἡγε-
 μόνες, ἔνιοι δὲ σμήνη μελιττῶν ἐπιτροπεύουσιν. ἄλλοι
 δὲ δημιουργοὶ τῶν κατὰ τέχνας εἰσὶν, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν
 20 ὦν αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι βιάζονται παθεῖν, οὐδὲν ἀναβαλ-
 10 λόμενοι τῶν εἰς πορισμὸν ἀνυπαίτιον. ἐκ δὲ τῶν οὕτως
 διαφερόντων ἕκαστοι τὸν μισθὸν λαβόντες ἐνὶ διδόσῃ τῷ
 χειροτονηθέντι ταμίᾳ· λαβὼν δ' ἐκεῖνος αὐτίκα τὰ πιτῆδεια
 25 ὠνεῖται καὶ παρέχει τροφὰς ἀφθόνους καὶ τᾶλλα ὧν ὁ
 11 ἀνθρώπινος βίος χρειώδης. οἱ δ' ὁμοδίαιτοι καὶ ὁμοτρά-
 πεζοὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰσὶ τοῖς αὐτοῖς ἀσμενίζοντες,
 ὀλιγοδείας ἔρασταί, πολυτέλειαν ὡς ψυχῆς καὶ σώματος
 12 νόσον ἐκτρεπόμενοι. κοινὴ δ' οὐ τράπεζα μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ἐσθὴς αὐτοῖς ἐστὶ. πρόκεινται γὰρ χειμῶνι μὲν σπι-
 30 φραὶ χλαῖναι, θέρει δ' ἐξωμίδες εὐτελεῖς, ὡς εὐμαρῶς ἐξεῖναι
 τῷ βουλομένῳ ἦν ἂν ἐτελήσῃ λαβεῖν, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἐνὸς
 13 ἀπάντων καὶ τὰ πάντων ἔμπαλιν ἐνὸς ὑπείληπται. καὶ
 μὴν εἴ τις αὐτῶν ἀσθενήσειεν, ἐκ τῶν κοινῶν νοσηλεύεται,
 35 θεραπευόμενος ταῖς ἀπάντων ἐπιμελείαις καὶ φροντίσιν.
 οἱ δὲ δὴ πρεσβῦται κἂν εἰ τύχοιεν ἄτεκνοι, καθάπερ οὐ
 πολύπαιδες μόνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐπαιδες, ἐν εὐτυ-
 χεστᾷ καὶ λιπαρῷ γήρᾳ τὸν βίον εἰώθασιν κατα-
 λῦειν, ὑπὸ τοσοῦτων προνομίας ἀξιούμενοι καὶ τιμῆς, ἐκου-

21 ἀναβαλλόμενοι ablehnend.

σίῳ γνώμη μᾶλλον ἢ φύσεως ἀνάγκη θεραπεύειν ἀξιούντων.
 ἔτι τοῖνυν ὅπερ ἡ μόνον ἢ μάλιστα τὴν κοινωνίαν ἐμελλε
 14 διαλύειν, ὅξυδερκέστερον ἰδόντες γάμον παρητήσαντο μετὰ
 τοῦ καὶ διαφερόντως ἀσκεῖν ἐγκράτειαν. Ἐσσαίων γὰρ
 5 οὐδεὶς ἄγεται γυναῖκα, διότι φίλαυτον γυνὴ καὶ ζηλότυπον
 οὐ μετρίως καὶ δεινὸν ἀνδρὸς ἦθη παλεῦσαι καὶ συνεχέσι γοη-
 τεῖαις ὑπαγαγέσθαι. μελετήσασα γὰρ θῶπας λόγους καὶ τὴν
 15 ἄλλην ὑπόκρισιν, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς, ὄψεις καὶ ἀκοὰς ὅταν
 δελεάσῃ, διηπατημένων οἱ ὑπηκόων τὸν ἡγεμόνα νοῦν φε-
 10 νακίζει. παῖδες δ' εἰ γένοιτο, φρονήματος ὑποπλησθεῖσα καὶ
 16 παρρησίας, ὅσα κατ' εἰρωνείαν πρότερον ὑποούλης ὑπηνίτ-
 τετο, ταῦτα ὅπ' εὐτολμοτέρου θράσους ἐκλαλεῖ καὶ ἀναι-
 σχυντοῦσα βιάζεται πράττειν, ὧν ἕκαστον κοινωνίας ἐχθρόν.
 ὁ γὰρ ἡ γυναικὸς φίλτροις ἐνδεθεῖς ἡ τέκνων ἀνάγκη φύσεως
 17 προκηδόμενος οὐκέτι πρὸς ἄλλους ὁ αὐτὸς ἐστίν, ἀλλ'
 15 ἕτερος γέγονε λεληθώς, ἀντ' ἐλευθέρου δοῦλος.
 οὕτως γοῦν ὁ βίος ἐστὶν αὐτῶν περιμάχητος, ὥστ' οὐκ
 18 ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλοι βασιλεῖς ἀγάμενοι τοὺς
 ἀνδρας τεθήπασιν καὶ τὸ σεμνὸν αὐτῶν ἀποδοχαῖς καὶ
 20 τιμαῖς ἔτι μᾶλλον σεμνοποιοῦσι.

3. PHILO, DE VITA CONTEMPLATIVA

Das Urteil über die Echtheit der Schrift hat geschwankt (Schürer III⁴, S. 687f.), neigt sich aber heute zur Anerkennung. Bousset-Greßmann, Die Religion des Judentums im späthellenistischen Zeitalter, 1926³, S. 465—468; H. Strathmann, Geschichte der
 25 frühchristlichen Askese, 1914, S. 148—157; J. Heinemann, Thera-
 peutai (Pauly-Wiss. V A/2, 1934, 2321—2346). — Text: Opera VI,
 S. 46—71 edd. Cohn-Reiter. Deutsche Übersetzung: H. Bardtke,
 Die Handschriftenfunde am Toten Meer II, Die Sekte von Qumrān,
 1958, S. 307—320.

Περὶ βίου θεωρητικοῦ ἢ ἱκετῶν

30 (I.) Ἐσσαίων πέρη διαλεχθεῖς, οἱ τὸν πρακτικὸν ἐζήλω-
 σαν καὶ διεπόνησαν βίον ἐν ἅπασιν ἡ — τὸ γοῦν φορητό-
 τερον εἰπεῖν — τοῖς πλείστοις μέρεσι διενεγκόντες, αὐτίκα
 καὶ περὶ τῶν θεωρίαν ἀσπασαμένων ἀκολουθία τῆς πραγ-
 ματείας ἐπόμενος τὰ προσήκοντα λέξω, μηδὲν οἰκοθεν

6 παλεῦσαι umgarnen.

ἐνεκα τοῦ βελτιῶσαι προστιθείς, ὁ δρᾶν ἔθος ἐν σπάνει καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἅπασι τοῖς ποιηταῖς καὶ λογογράφοις, ἀλλ' ἀτεχνῶς αὐτῆς περιεχόμενος τῆς ἀληθείας, πρὸς ἣν οἶδ' ὅτι καὶ ὁ δεινότατος εἰπεῖν ἀπαγορεύσει. διαθλητέον δὲ ὁμῶς καὶ διαγωνιστέον· οὐ γὰρ δεῖ τὸ μέγεθος τῆς τῶν ἀνδρῶν ἀρετῆς αἴτιον ἀφωνίας γενέσθαι 5 τοῖς μηδὲν καλὸν ἡσυχάζεσθαι δικαιοῦσιν. ἡ δὲ προαίρεσις τῶν φιλοσόφων εὐθύς ἐμφαίνεται διὰ τῆς προσρήσεως· θεραπευταὶ γὰρ καὶ θεραπευτρίδες ἐτύμως καλοῦνται, ἥτοι παρόσον ἰατρικὴν ἐπαγγέλλονται κρείσσονα τῆς 10 κατὰ πόλεις — ἡ μὲν γὰρ σώματα θεραπεύει μόνον, ἐκείνη δὲ καὶ ψυχὰς νόσοις κεκρατημένους χαλεπαῖς τε καὶ δυσίατοις, ὅς ἐγκατέσκηψαν ἥδοναι καὶ ἐπιθυμίας καὶ λύπαι καὶ φόβοι πλεονεξίαι τε καὶ ἀφροσύναι καὶ ἀδικίαι καὶ τὸ τῶν ἄλλων παθῶν καὶ κακιῶν ἀνήνυτον πληθός — ἡ 15 παρόσον ἐκ φύσεως καὶ τῶν ἱερῶν νόμων ἐπαιδεύθησαν θεραπεύειν τὸ ὄν, ὃ καὶ ἀγαθοῦ κρεῖττον ἔστι καὶ ἐνὸς εἰλικρινέστερον καὶ μονάδος ἀρχεγονώτερον. οἷς τίνας συγκρίνειν ἄξιον τῶν ἐπαγγελλομένων εὐσέβειαν; ἀρά γε τοὺς τὰ στοιχεῖα τιμῶντας, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ; 20 οἷς καὶ ἐπωνυμίας ἔθεντο ἑτέρας ἑτεροί, τὸ μὲν πῦρ "Ἡφαιστον παρὰ τὴν ἕξασιν, οἶμαι, καλοῦντες, "Ἡραν δὲ τὸν ἀέρα παρὰ τὸ αἶρεσθαι καὶ μετεωρίζεσθαι πρὸς ὕψος, τὸ δὲ ὕδωρ Ποσειδῶνα τάχα πού διὰ τὸ ποτόν, τὴν δὲ γῆν Δήμητραν, παρόσον μήτηρ εἶναι δοκεῖ πάντων φυτῶν 25 τε καὶ ζώων. ἀλλὰ τὰ μὲν ὀνόματα σοφιστῶν ἔστιν εὐρήματα, τὰ δὲ στοιχεῖα ἄψυχος ὕλη καὶ ἐξ ἑαυτῆς ἀκίνητος, ὑποβεβλημένη τῷ τεχνίτῃ πρὸς ἀπάσας σχημάτων καὶ ποιότητων ιδέας. ἀλλὰ τοὺς τὰ ἀποτελέσματα, ἥλιον, σελήνην ἢ τοὺς ἄλλους ἀστέρας πλάνητας ἢ ἀπλανεῖς 30 ἢ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον; ἀλλὰ καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἑαυτῶν γέγονεν, ἀλλ' ὑπὸ τίνος δημιουργοῦ τελειοτάτου τὴν ἐπιστήμην. ἀλλὰ τοὺς ἡμιθέους; ἢ τοῦτο γε καὶ χλεῦθς ἄξιον· πῶς γὰρ ἂν ὁ αὐτὸς ἀθάνατός τε καὶ θνητὸς εἴη; δίχα τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς τούτων γενέσεως ἐπι- 35 ληπτὸν εἶναι, μειρακιώδους ἀκрасίας ἀνάπλεων, ἦν τολμῶσιν οὐκ εὐαγῶς προσάπτειν ταῖς μακαρίαις καὶ θείαις δυνάμεσιν, εἰ γυναιξὶ θνηταῖς ἐπιμανέντες ὠμίλησαν 7 οἱ παντὸς πάθους ἀμέτοχοι καὶ τρισευδαίμονες. ἀλλὰ τοὺς τὰ ξόανα καὶ ἀγάλματα; ὧν αἱ οὐσίαι λίθοι καὶ ξύλα, 40 τὰ μέχρι πρὸ μικροῦ τελείως ἄμορφα, λιθοτόμων καὶ

δρυοτόμων τῆς συμφυΐας αὐτὰ διακοφάντων, ὧν τὰ ἀδελφὰ μέρη καὶ συγγενῇ λουτροφόροι γεγόνανσι καὶ ποδόνιπτρα καὶ ἄλλα ἄττα τῶν ἀτιμωτέρων, ἃ πρὸς τὰς ἐν σκότῳ χρεῖας ὑπηρετεῖ μάλλον ἢ τὰς ἐν φωτί. τῶν μὲν 8 γὰρ παρ' Αἰγυπτίοις οὐδὲ μεμνησθαι καλόν, οἱ ζῶα ἄλογα καὶ οὐχ ἡμερα μόνον ἀλλὰ καὶ θηρίων τὰ ἀγριώτατα παραγνήχασιν εἰς θεῶν τιμὰς ἐξ ἐκάστου τῶν κάτω σελήνης, χερσαίων μὲν λέοντα, ἐνύδρων δὲ τὸν ἐγχώριον κροκόδειλον, ἀεροπόρων δὲ ἴκτινον καὶ τὴν Αἰγυπτίαν 10 ἰβιν. καὶ ταῦτα ὀρώντες γεννώμενα καὶ τροφῆς χρεῖαν ἔχοντα καὶ περὶ ἔδωδὴν ἀπλήστα καὶ μεστὰ περιττωμάτων ἰοβόλα τε καὶ ἀνθρωποπόροα καὶ νόσοις ἄλωτα παντοιαῖς καὶ οὐ μόνον θανάτῳ τῷ κατὰ φύσιν ἀλλὰ καὶ βιαίῳ πολλὰκις διαφθειρόμενα προσκυνοῦσιν, οἱ ἡμεροί 15 τὰ ἀνήμερα καὶ ἀτίθασα καὶ οἱ λογικοὶ τὰ ἄλογα καὶ οἱ συγγένειαν ἔχοντες πρὸς τὸ θεῖον τὰ μὴδ' ἂν Θεοσίτησι συγκριθέντα, οἱ ἄρχοντες καὶ δεσπότες τὰ ὑπήκοα φύσει καὶ δοῦλα.

(2.) Ἄλλ' οὗτοι μὲν, ἐπειδήπερ οὐ τοὺς ὁμοφύλους 10 μόνον ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησιάζοντας ἀναπιμπλάσι φλυαρίας, ἀθεράπευτοι διατελείτωσαν ὄψιν, τὴν ἀναγκαιοτάτην τῶν αἰσθήσεων, πεπηρωμένοι· λέγω δὲ οὐ τὴν σώματος, ἀλλὰ τὴν ψυχῆς, ἣ τὸ ἄληθές καὶ τὸ ψεῦδος μόνῃ γνωρίζεται. τὸ δὲ θεραπευτικὸν γένος βλέπειν αἰεὶ προδιδασκό- 11 μενον τῆς τοῦ ὄντος θεᾶς ἐφείσθω καὶ τὸν αἰσθητὸν ἥλιον ὑπερβαινέτω καὶ μηδέποτε τὴν τάξιν ταύτην λειπέτω πρὸς τελείαν ἀγουσαν εὐδαιμονίαν. οἱ δὲ ἐπὶ θεραπείαν 12 ἰόντες οὔτε ἐξ ἔθους οὔτε ἐκ παραινέσεως ἢ παρακλήσεως τινων, ἀλλ' ὑπ' ἔρωτος ἀρπασθέντες οὐρανοῦ, καθάπερ 30 οἱ βακχευόμενοι καὶ κορυβαντιῶντες ἐνθουσιάζουσι, μέχρις ἂν τὸ ποθοῦμενον ἴδωσιν. εἴτα διὰ τὸν τῆς ἀθανάτου καὶ 13 μακαρίας ζωῆς ἡμερον τετελευτηκέναι νομίζοντες ἥδη τὸν θνητὸν βίον ἀπολείπουσι τὰς οὐσίας υἰοῖς ἢ θυγατράσιν εἴτε καὶ ἄλλοις συγγενέσιν, ἐκουσίῳ γνώμῃ προκληρονο- 35 μούμενοι, οἷς δὲ μὴ συγγενεῖς εἰσιν, ἐταίροις καὶ φίλοις· ἔδει γὰρ τοὺς τὸν βλέποντα πλοῦτον ἐξ ἐτοίμου λαβόντας τὸν τυφλὸν παραχωρῆσαι τοῖς ἔτι τὰς διανοίας τυφλώ- 14 τουσιν. Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον Ἕλληνας ἄδουσιν, 40 γενέσθαι τὰς οὐσίας· ἀγαμαὶ τοὺς ἀνδρας καὶ αὐτὸς γενομένους χρημάτων κρείττονας. ἀλλὰ πόσῳ βελτίονες

οἱ μὴ θρέμμασιν ἐμβόσκεισθαι τὰς κτήσεις ἀνέντες, ἀλλὰ τὰς ἀνθρώπων ἐνδείας, συγγενῶν ἢ φίλων, ἐπανορθωσάμενοι καὶ ἐξ ἀπόρων εὐπόρους ἀποφύγαντες; ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀπερίσκεπτον — ἵνα μὴ μανιώδες ἐπ' ἀνδρῶν, οὓς ἡ Ἑλλάς ἐθανύμασεν, εἴπω τὸ ἔργον —, τοῦτο δὲ νηφάλιον καὶ 5
 15 μετὰ φρονήσεως ἡκριβωμένον περιττῆς. οἱ πολέμιοι τί πλέον δρῶσιν ἢ κείρουσι καὶ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπᾶνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι; τοῦτο οἱ περὶ Δημόκριτον τοῖς ἀφ' αἵματος εἰργάσαντο χειροποίητον ἐνδειαν καὶ πενίαν αὐτοῖς κατασκευάσαντες, οὐκ 10
 16 τὸ τοῖς ἄλλοις συμφέρον. πόσῳ δὴ κρείττους οὗτοι καὶ θαυμασιώτεροι, χρησάμενοι μὲν οὐκ ἐλάττωσι ταῖς πρὸς φιλοσοφίαν ὁρμαῖς, μεγαλόνοιαν δὲ ὀλιγωρίας προτιμήσαντες καὶ χαρισάμενοι τὰς οὐσίας, ἀλλὰ μὴ διαφθείραντες, 15
 ἵνα καὶ ἑτέρους καὶ ἑαυτοὺς ὠφελήσωσι, τοὺς μὲν ἐν ἀφθόνοις περιουσίαις, ἑαυτοὺς δὲ ἐν τῷ φιλοσοφεῖν; αἱ γὰρ χρημάτων καὶ κτημάτων ἐπιμέλεια τοὺς χρόνους ἀναλίσκουσι· χρόνου δὲ φείδεσθαι καλόν, ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἱατρὸν Ἰπποκράτην »ὁ μὲν βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρὴ«. 20
 17 τοῦτο μὲν δοκεῖ καὶ Ὅμηρος αἰνίξασθαι ἐν Ἰλιάδι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τρισκαιδεκάτης ῥαψωδίας διὰ τούτων τῶν ἐπῶν·

»Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἰππημολγῶν,
 γλακτοφάγων ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων«, 25

ὥς τῆς μὲν περὶ βίον σπουδῆς καὶ χρηματισμὸν ἀδικίαν γεννώσης διὰ τὸ ἄνισον, δικαιοσύνην δὲ τῆς ἐναντίας προαιρέσεως ἕνεκα ἰσότητος, καθ' ἣν ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος ὠρίσται καὶ παρενημερεῖ τὸν ἐν ταῖς κεναῖς δόξαις.
 18 ὅταν οὖν ἐκστῶσι τῶν οὐσιῶν, ὑπ' οὐδενὸς ἔτι 30
 δελεαζόμενοι φεύγουσιν ἀμεταστρεπτῇ καταλιπόντες ἀδελφοὺς, τέκνα, γυναῖκας, γονεῖς, πολυανθρώπους συγγενεῖς, φιλικὰς ἐταιρείας, τὰς πατρίδας, ἐν αἷς ἐγεννήθησαν καὶ ἐτρέφησαν, ἐπειδὴ τὸ σύννηδες ὄλκον καὶ δελεᾶσαι 19
 δυνατώτατον. μετοικίζονται δὲ οὐκ εἰς ἑτέραν πόλιν, 35
 ὥσπερ οἱ πρᾶσιν αἰτούμενοι παρὰ τῶν κεκτημένων ἀτυχεῖς ἢ κακόδουλοι δεσποτῶν ὑπαλλαγὴν, οὐκ ἐλευθερίαν, αὐτοῖς ἐκπορίζοντες — πᾶσα γὰρ πόλις, καὶ ἡ εὐνομοωτάτη, γέμει θορύβων καὶ ταραχῶν ἀμυθήτων, 20
 20 ἃς οὐκ ἂν ὑπομῖναι τις ἄπαξ ὑπὸ σοφίας ἀρχεῖς —, 40

ἀλλὰ τειχῶν ἔξω ποιοῦνται τὰς διατριβὰς ἐν κήποις ἢ μοναγρίαις ἐρημίαν μεταδιδόντες, οὐ διὰ τινὰ ὠμὴν ἐπιτετηδευμένην μισανθρωπίαν, ἀλλὰ τὰς ἐκ τῶν ἀνομοίων τὸ ἦθος ἐπιμιξίας ἀλυσιτελεῖς καὶ βλαβερὰς εἰδότες.

(3.) Πολλαχοῦ μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης ἐστὶ τὸ γένος 21
 — ἔδει γὰρ ἀγαθοῦ τελείου μετασχεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον —, πλεονάζει δὲ ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ἑκαστον τῶν ἐπικαλουμένων νόμον καὶ μάλιστα περὶ τὴν 10
 ἑκατομμυρίαν οἱ δὲ πανταχόθεν ἄριστοι καθάπερ εἰς πα- 22
 τριδα {θεραπευτῶν} ἀποικίαν στέλλονται πρὸς τι χωρίον ἐπιτηδειότατον, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης Μαρείας κείμενον ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλωτέρου, σφόδρα εὐκαίρως, ἀσφα- 23
 15 αῖ ἐν κύκλῳ παρέχουσιν ἐπαύλεις τε καὶ κῶμαι, τὴν δὲ περὶ τὸν ἄερα εὐκρασίαν αἱ ἐκ τε τῆς λίμνης ἀνεστομωμένης εἰς τὴν θάλατταν καὶ τοῦ πελάγους ἐγγὺς ὄντος ἀναδιδόμεναι συνεχεῖς αὔραι, λεπταὶ μὲν αἱ ἐκ τοῦ πελάγους, 20
 παχεῖαι δὲ αἱ ἀπὸ τῆς λίμνης, ὧν ἡ μῖξις ὑγιεινοτάτην 24
 20 κατὰστασιν ἀπεργάζεται. αἱ δὲ οἰκίαι τῶν συνεληλυθότων σφόδρα μὲν εὐτελεῖς εἰσι, πρὸς δύο τὰ ἀναγκαϊότατα σκέπην παρέχουσαι, πρὸς τε τὸν ἀφ' ἡλίου φλογμὸν καὶ τὸν ἀπ' ἀέρος κρυμὸν· οὔτε δὲ ἐγγὺς, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς 25
 ἄστεσιν, — ὀχληρὸν γὰρ καὶ δυσάρεστον τοῖς ἐρημίαν 25
 25 ἐξηλωκόσι καὶ μεταδιδόκουσιν αἱ γειτνιασείας — οὔτε πόρρω, δι' ἣν ἀσπάζονται κοινωνίαν καὶ ἵνα, εἰ ληστῶν γένοιτο ἔφοδος, ἀλλήλοις ἐπιβοηθῶσιν. ἐν ἐκάστῃ δὲ ἐστὶν οἶκμα 26
 26 ἱερὸν, ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, μηδὲν 30
 30 εἰσκομίζοντες, μὴ ποτόν, μὴ σιτίον, μηδὲ τι τῶν ἄλλων ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρεῖας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους καὶ λόγια θεοπισθέντα διὰ προφητῶν καὶ ὕμνους καὶ τὰ ἄλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια συναύξονται καὶ 35
 τελειοῦνται. αἱ μὲν οὖν ἄληστον ἔχουσι τὴν τοῦ θεοῦ μνή- 26
 35 μην, ὥς καὶ δι' ὀνειράτων μηδὲν ἕτερον ἢ τὰ κάλλη τῶν θείων ἀρετῶν καὶ δυνάμεων φαντασιοῦσθαι· πολλοὶ γοῦν καὶ ἐκλαλοῦσιν ἐν ὕπνοις ὀνειροπολοῦμενοι τὰ τῆς ἱερᾶς 40
 40 φιλοσοφίας ἀοίδιμα δόγματα. δις δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν 27
 εἰώθασιν εὐχεσθαι, περὶ τὴν ἑω καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν, 40
 ἡλίου μὲν ἀνίσχοντος εὐημερίαν αἰτούμενοι τὴν ὄντως εὐημερίαν, φωτὸς οὐρανοῦ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἀναπλη-

σθῆναι, δυομένου δὲ ὑπὲρ τοῦ τὴν ψυχὴν τοῦ τῶν αἰσθη-
σεων καὶ αἰσθητῶν ὄχλου παντελῶς ἐπικουφισθεῖσαν,
ἐν τῷ ἑαυτῆς συνεδρίῳ καὶ βουλευτηρίῳ γενομένην, ἀλή-
28 θειαν ἱχνηλατεῖν. τὸ δὲ ἐξ ἑωθινοῦ μέχρις ἑσπέρας διά-
στημα σύμπαν αὐτοῖς ἐστὶν ἀσκησις· ἐντυγχάνοντες γὰρ
τοῖς ἱεροῖς γράμμασι φιλοσοφοῦσι τὴν πάτριον φιλοσοφίαν
ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ῥήτης ἐρμηνείας
νομίζουσιν ἀποκεκρυμμένης φύσεως ἐν ὑπονοίαις δηλου-
29 μένης. ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀν-
δρῶν, οἱ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγέται γενόμενοι πολλὰ μνημεῖα
τῆς ἐν τοῖς ἀλληγορουμένοις ιδέας ἀπέλιπον, οἷς καθάπερ
τισὶν ἀρχετύποις χρώμενοι μιμοῦνται τῆς προαιρέσεως
τὸν τρόπον· ὥστε οὐ θεωροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιοῦσιν
ἄσματα καὶ ὕμνους εἰς τὸν θεὸν διὰ παντοίων μέτρων καὶ
μελῶν, ἃ ῥυθμοῖς σεμνοτέροις ἀναγκαίως χαράττουσι.
30 τὰς μὲν οὖν ἐξ ἡμέρας χωρὶς ἕκαστοι μονοῦμενοι παρ'
ἑαυτοῖς ἐν τοῖς λεχθεῖσι μοναστηρίοις φιλοσοφοῦσι, τὴν
αὔλειον οὐχ ὑπερβαίνοντες, ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ἀπόπτου θεω-
ροῦντες· ταῖς δὲ ἐβδόμαις συνέρχονται καθάπερ εἰς κοινὸν
σύλλογον καὶ καθ' ἡλικίαν ἐξῆς καθέζονται μετὰ τοῦ πρέ-
ποντος σχήματος, εἰσω τὰς χεῖρας ἔχοντες, τὴν μὲν δεξιὰν
μεταξὺ στέρνου καὶ γενείου, τὴν δὲ εὐώνυμον ὑπεσταλ-
31 μένην παρὰ τῇ λαγόνι. παρελθὼν δὲ ὁ πρεσβύτερος
καὶ τῶν δογμάτων ἐμπειρότατος διαλέγεται, καθεστῶτι
μὲν τῷ βλέμματι, καθεστῶσιν δὲ τῇ φωνῇ, μετὰ λογισμοῦ
καὶ φρονήσεως, οὐ δεινότητά λόγων ὥστε οἱ ῥήτορες ἢ οἱ
νῦν σοφισταὶ παρεπιδεικνύμενος, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς νοήμασι
διηρευνηκῶς καὶ διερμηνεύων ἀκρίβειαν, ἥτις οὐκ ἄκροις
ὥσιν ἐφίξανται, ἀλλὰ δι' ἄκοῆς ἐπὶ ψυχὴν ἔρχεται καὶ
βεβαίως ἐπιμένει. καθ' ἡσυχίαν δὲ οἱ ἄλλοι πάντες ἀκροῶν-
32 ται, τὸν ἔπαινον νεύμασιν ὅπως ἢ κεφαλῇ παραδελούντες
αὐτὸ μόνον. τὸ δὲ κοινὸν τοῦτο σεμνεῖον, εἰς ὃ ταῖς ἐβδό-
μαις συνέρχονται, διπλοῦς ἐστὶ περίβολος, ὁ μὲν εἰς ἀνδρῶνα,
ὁ δὲ εἰς γυναικωνίτιν ἀποκριθεὶς· καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες ἐξ
ἔθους συνακροῶνται τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ τὴν αὐτὴν
33 προαίρεσιν ἔχουσαι. ὁ δὲ μεταξὺ τῶν οἰκων τοῖχος τὸ
μὲν ἐξ ἐδάφους ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας πῆχεις εἰς τὸ ἄνω
συνωκοδόμηται θωρακίου τρόπον, τὸ δὲ ἄχρι τέγους
ἀνάγειον ὀχανὲς ἀνείται, δυοῖν ἕνεκα, τοῦ τε τὴν πρέ-
πουσαν αἰδῶ τῇ γυναικείᾳ φύσει διατηρεῖσθαι καὶ τοῦ
τὴν ἀντίληψιν ἔχειν εὐμαρῇ καθεζομένης ἐν ἐπηκόῳ, μηδενὸς

τὴν τοῦ διαλεγόμενου φωνὴν ἐμποδίζοντος. (4.) ἐγκράτειαν 34
δὲ ὥστε τινὰ θεμέλιον προκαταβαλλόμενοι τῆς ψυχῆς
τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς. σιτίον ἢ ποτὸν οὐδεὶς
ἂν αὐτῶν προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως, ἐπεὶ τὸ
μὲν φιλοσοφεῖν ἄξιον φωτὸς κρίνουσιν εἶναι, σκότους
δὲ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας, ὅθεν τῷ μὲν ἡμέραν, ταῖς
δὲ νυκτὸς βραχὺ τι μέρος ἐνειμαν. ἔνιοι δὲ καὶ διὰ τριῶν 35
ἡμερῶν ὑπομιμνήσκονται τροφῆς, οἷς πλείων ὁ πόθος
ἐπιστήμης ἐνίδρυται· τινὲς δὲ οὕτως ἐνευφραίνονται καὶ
τρυφῶσιν ὑπὸ σοφίας ἐστιώμενοι πλουσίως καὶ ἀφθόνως
τὰ δόγματα χορηγούσης, ὥς καὶ πρὸς διπλασίονα χρόνον
ἀντέχειν καὶ μόλις δι' ἐξ ἡμερῶν ἀπογεύεσθαι τροφῆς
ἀναγκαίας, ἐθισθέντες ὥστε φασι τὸ τῶν τεττίγων γένος
ἀέρι τρέφεσθαι, τῆς ῥόδης, ὥς γε οἶμαι, τὴν ἔνδειαν ἐξευ-
35 μαριζούσης. τὴν δὲ ἐβδόμην πανιέρων τινὰ καὶ πανέορτον 36
εἶναι νομίζοντες ἐξαιρέτου γέρας ἡξιώκασιν, ἐν ᾗ μετὰ
τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν καὶ τὸ σῶμα λιπαίνουσιν,
ὥστε ἀμέλει καὶ τὰ θρέμματα, τῶν συνεχῶν πόνων
ἀνιέντες. σιτοῦνται δὲ πολυτελὲς οὐδέν, ἀλλὰ ἄρτον 37
εὐτελεῖ, καὶ ὄψον ἄλγες, οὓς οἱ ἀβροδίατοι παραρτῶσιν
ὕσσωπα, ποτὸν δὲ ὕδωρ ναματιαῖον αὐτοῖς ἐστίν· ὅς γὰρ ἢ
φύσις ἐπέστησε τῷ θνητῷ γένει δεσποίναν, πεινᾶν τε καὶ δί-
ψαν, ἀπομειλίссονται, τῶν εἰς κολακείαν ἐπιφέροντες οὐδέν,
ἀλλ' αὐτὰ τὰ χρήσιμα, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστι. διὰ τοῦτο
35 ἐσθίουσι μὲν, ὥστε μὴ πεινῆν, πίνουσι δὲ, ὥστε μὴ διψῆν,

1 Zu ἐγκράτεια vgl. E. Peterson, Die Begegnung mit dem Un-
geheuer (Frühkirche, Judentum und Gnosis, Studien und Unter-
suchungen, 1959, S. 296, Anm. 47) und dazu Sap. 3, 13 ff.; 4, 1 f.:

... μακαρία στείρα ἢ ἀμίαντος,
ἥτις οὐκ ἔγνω κοίτην ἐν παραπτώματι,
ἔξει καρπὸν ἐν ἐπισκοπῇ ψυχῶν,
καὶ εὐνοῦχος ὁ μὴ ἐργασάμενος ἐν χειρὶ ἀνόμημα
μηδὲ ἐνθυμηθεὶς κατὰ τοῦ κυρίου πονηρά,
δοθήσεται γὰρ αὐτῷ τῆς πίστεως χάρις ἐλεκτή
καὶ κληρὸς ἐν ναφῷ κυρίου θυμηρέστερος.
ἀγαθὸν γὰρ πόνων καρπὸς εὐκλείης,
καὶ ἀδιάπτωτος ἢ ῥίζα τῆς φρονήσεως.
κρείσσων ἀτεκνία μετὰ ἀρετῆς·
ἀθανασία γὰρ ἐστὶν ἐν μνήμῃ αὐτῆς,
ὅτι καὶ παρὰ θεῷ γινώσκειται καὶ παρὰ ἀνθρώποις.
παροῦσάν τε μιμοῦνται αὐτὴν
καὶ ποθοῦσιν ἀπελθοῦσαν·
καὶ ἐν τῷ αἰῶνι στεφανηφοροῦσα πομπεῖται
τὸν τῶν ἀμιάτων ὄχλον ἀγῶνα νικήσασα.

πλησμονήν ὡς ἐχθρόν τε καὶ ἐπίβουλον ψυχῆς τε καὶ
 38 σώματος ἐκτρεπόμενοι. ἐπεὶ δὲ καὶ σκέπης διττὸν εἶδος, τὸ
 μὲν ἐσθῆς, τὸ δὲ οἰκίας, περὶ μὲν οἰκίας εἴρηται πρότερον, ὅτι
 ἐστὶν ἀκαλλώπιστος καὶ αὐτοσχέδιος, πρὸς τὸ χρεῖῳδες
 αὐτὸ μόνον εἰργασμένη· καὶ ἐσθῆς δὲ ὁμοίως εὐτελεστάτη,
 πρὸς ἀλέξημα κρυμοῦ τε καὶ θάλπου, χλαῖνα μὲν ἀπὸ
 39 λασίου δορᾶς παχεῖα χειμῶνος, ἐξωμῖς δὲ θέρους ἢ ὀθόνη.
 συνόλως γὰρ ἀσκοῦσιν ἀτυφίαν, εἰδότες τύφον μὲν τοῦ
 ψεύδους ἀρχήν, ἀτυφίαν δὲ ἀληθείας, ἐκάτερον δὲ πηγῆς
 λόγον ἔχον· ῥέουσι γὰρ ἀπὸ μὲν τοῦ ψεύδους αἱ πολύτρο-
 40 ποι τῶν κακῶν ἰδέαι, ἀπὸ δὲ τῆς ἀληθείας αἱ περιουσίαι
 τῶν ἀγαθῶν ἀνθρωπίνων τε καὶ θείων.
 (5.) Βούλομαι δὲ καὶ τὰς κοινὰς συνόδους αὐτῶν καὶ
 ἰλαρωτέρας ἐν συμποσίοις διαγωγὰς εἰπεῖν, ἀντιτάξας
 τὰ τῶν ἄλλων συμπόσια. οἱ μὲν γὰρ ὅταν ἄκρατον ἐμ-
 41 φορήσωνται, καθάπερ οὐκ οἶνον πίνοντες ἀλλὰ παρακινη-
 ματικόν τι καὶ μανιῳδες καὶ εἴ τι χαλεπώτερον ἐπ' ἐκστάσει
 λογισμοῦ φυσικόν, ἀράσσουσι καὶ λυττώσι τρόπον κυνῶν
 ἀτιθάσων καὶ ἐπανιστάμενοι δάκνουσιν ἀλλήλους καὶ
 ἀποτρῶγουσι ῥίνας, ὦτα, δακτύλους, ἕτερα ἅττα μέρη
 42 τοῦ σώματος, ὡς τὸν ἐπὶ Κύκλωπος καὶ τῶν Ὀδυσσεῶς
 ἐταίρων μῦθον ἀποδεδειχέναι τούτους ἀληθῆ, »ψωμούς«,
 ἢ φησιν ὁ ποιητής, ἐπεσθίοντες ἀνθρώπων, καὶ ὠμότερον
 41 ἢ ἐκείνος. ὁ μὲν γὰρ ἐχθροὺς ὑποτοπήσας ἡμύνετο, οἱ δὲ
 συνήθεις καὶ φίλους, ἔστι δὲ ὅτε καὶ συγγενεῖς, ἐφ' ὧν
 καὶ τραπέζης, ἄσπονδα ἐν σπονδαῖς ἐργασάμενοι τῶν ἐν
 τοῖς γυνυνοῖς ἀγῶσιν ὅμοια καὶ παρακόπτοντες ὥσπερ
 νόμισμα δόκιμον ἀσκησιν, οἱ ἀντὶ ἀθλητῶν ἄθλιοι· τοῦτο
 42 γὰρ αὐτοῖς ἐπιφημιστέον. ἃ γὰρ νήφοντες ἐν σταδίοις
 ἐκείνοι θεαταῖς χρώμενοι τοῖς Πανέλλησι μεθ' ἡμέραν
 ἐνεκα νίκης καὶ στεφάνων {Ὀλυμπιονίκαι} σὺν τέχνῃ
 δρῶσιν, οὗτοι κιβδηλεύοντες ἐπὶ συμποσίων νύκτωρ ἐν
 σκότῳ <καὶ> μεθύοντες, ἐμπαροινούντες, ἀνεπιστημόνως
 καὶ κακοτέχνως ἐπ' ἀτιμίᾳ καὶ ὕβρει καὶ αἰκίᾳ χαλεπῇ
 43 τῶν ὑπομένων ἐνεργοῦσιν. εἰ δὲ μηδεὶς οἷα βραβευτῆς
 παρελθὼν μέσος διαλύσει, μετὰ πλείονος ἐξουσίας κατα-
 παλαίουσι, φονῶντες ἐν ταύτῳ καὶ θανατῶντες· πάσχουσι
 γὰρ οὐκ ἐλάττονα ὧν διατιθέασιν, ὅπερ οὐκ ἴσασιν, παρα-
 παίοντες οἱ τὸν οἶνον οὐχ, ὡς ὁ κωμικὸς φησιν, ἐπὶ κακῷ
 τῶν πλησίον αὐτὸ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπὶ καὶ τῷ ἰδίῳ
 44 πίνειν ὑπομένοντες. τοιγαροῦν οἱ πρὸ μικροῦ παρελθόντες

εἰς τὰ συμπόσια σῶφοι καὶ φίλοι μικρὸν ὕστερον ἐξίσσιν ἐχ-
 θροὶ καὶ τὰ σώματα ἠκρωτηριασμένοι· καὶ οἱ μὲν συνηγό-
 ρων καὶ δικαστῶν, οἱ δὲ καταπλαστῶν καὶ ἰατρῶν καὶ
 τῆς ὑπὸ τούτων δέονται βοηθείας. ἕτεροι δὲ τῶν μετριω-
 45 τέρων δοκούντων εἶναι συμποτῶν ὥσπερ μανδραγόραν τὸν
 ἄκρατον πίνοντες ὑπερβεβλύκασιν καὶ τὸν εὐώνυμον ἀγκῶνα
 προβαλόντες καὶ τὸν αὐχένα ἐγκάρσιον ἐπιστρέψαντες, ἐνε-
 ρευγόμενοι ταῖς κύλιξιν, ὕπνω βαθεῖ πιέζονται, μηδὲν μήτε
 10 ἰδόντες μήτε ἀκούσαντες, ὡς μίαν μόνην ἔχοντες αἴσθησιν,
 10 τὴν ἀνδραποδωδεστάτην γεῦσιν. οἶδα δὲ τινας, {οἱ} 46
 ἐπειδὴν ἀκροθώρακες γένωνται, πρὶν τελέως βαπτι-
 σθῆναι, τὸν εἰς τὴν ὑστεραίαν πότον ἐξ ἐπιδόσεως καὶ συμ-
 βολῶν προεுτρεπιζομένους, μέρος ὑπολαμβάνοντας τῆς
 15 ἐν χερσὶν εὐφροσύνης εἶναι τὴν περὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον μέθης
 15 ἐλπίδα. τοῦτον τὸν τρόπον διαζῶντες ἄοικοι καὶ ἀνέστιοι 47
 διατελοῦσιν, ἐχθροὶ μὲν γονέων καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων,
 ἐχθροὶ δὲ καὶ τῆς πατρίδος, πολέμιοι δὲ καὶ ἑαυτῶν· ὕγρὸς
 γὰρ καὶ ἄσωτος βίος ἅπασιν ἐπίβουλος.
 (6.) Ἴσως δ' ἂν τις ἀποδέξαιτο τὴν ἐπιπολάζουσαν 48
 20 νυνὶ τῶν συμποσίων πανταχοῦ διάθεσιν κατὰ πόθον τῆς
 Ἰταλικῆς πολυτελείας καὶ τρυφῆς, ἣν ἐξήλωσαν Ἕλληνες
 τε καὶ βάρβαροι πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον ἢ πρὸς εὐωχίαν
 ποιούμενοι τὰς παρασκευάς. τρίκλινά τε καὶ πολὺκλινα 49
 25 χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένα καὶ τιμαλφεστέρας
 25 ὕλης, ὧν τὰ πλεῖστα λιθοκόλλητα· στρωμναὶ ἀλουργεῖς
 ἐνυφασμένου χρυσοῦ καὶ ἀνθοβαφεῖς ἕτεραι παντοίων
 χρωμάτων πρὸς τὸ τῆς ὀψεως ἐπαγωγόν· ἐκπωμάτων
 πληθὺς ἐκτεταγμένων καθ' ἕκαστον εἶδος, ῥυτὰ γὰρ καὶ
 30 φιάλαι καὶ κύλικες καὶ ἕτερα πολυειδῆ τεχνικώτατα θηρί-
 30 κλεια καὶ τορεῖαις ἐπιστημονικῶν ἀνδρῶν ἠκριβωμένα.
 διακονικὰ ἀνδράποδα εὐμορφότατα καὶ περικαλλέστατα, 50
 ὡς ἀφιγμένα οὐχ ὑπηρεσίας ἐνεκα μᾶλλον ἢ τοῦ φανέντα
 τὴν τῶν θεωμένων ὄψιν ἡδύναι· τούτων οἱ μὲν παίδες
 35 ἔτι ὄντες οἰνοχοοῦσιν, ὕδροφοροῦσι δὲ βούπαιδες λελουμένοι
 35 καὶ λελειασμένοι, <οἱ> τὰ τε πρόσωπα ἐντρίβονται καὶ
 ὑπογράφονται καὶ τὰς τῆς κεφαλῆς τρίχας εὖ πως δια-
 πλέκονται σφηκούμενοι· βαθυχαῖται γὰρ εἰσιν ἢ μὴ κειρό- 51
 40 μενοι τὸ παράπαν ἢ τὰς προμετωπιδίους αὐτὸ μόνον
 ἐξ ἄκρων εἰς ἐπανίσωσιν καὶ γραμμῆς κυκλοτεροῦς
 40 ἠκριβωμένον σχῆμα· χιτῶνάς τε ἀραχνούφεις καὶ ἐκλεύ-
 κους ἐπαναζωσάμενοι, τὰ μὲν ἐμπρόσθια κατωτέρω

τῶν ὑπὸ γόνου, τὰ δὲ κατόπιν μικρὸν ὑπὸ τοῖς γονατίοις, ἑκάτερον δὲ μέρος οὐλοτέραις ταῖς σειραῖαις ἐπιδιπλώσει κατὰ τὴν τῶν χιτωνίσκων συμβολὴν συστέλλοντες ἐκ πλαγίων κόλπους ἀπαιωροῦσιν, εὐρύνοντες τὰ κοῖλα τῶν 52 πλευρῶν. ἐφεδρεύουσι δ' ἄλλοι, μεῖράκια <ἦ> πρωτογένεια, τοὺς ἰούλους ἄρτι ἀνθούντες, ἀθύρματα πρὸ μικροῦ παιδεραστῶν γεγονότες, ἡσκημένοι σφόδρα περιέργως πρὸς τὰς βαρυτέρας ὑπηρεσίας, ἐπιδείξεις ἐστιατόρων εὐπορίας, ὡς ἴσασιν οἱ χρώμενοι, ὡς δὲ ἔχει τὸ ἀληθές, 53 ἀπειροκαλίας. πρὸς δὲ τούτοις αἱ πεμμάτων καὶ ὄψων καὶ ἡδυσμάτων ποικιλία, περὶ ἃ σιτοπόνοι καὶ ὄψαρτυταί πονοῦνται, φροντίζοντες οὐ γεῦσιν, ὅπερ ἀναγκαῖον ἦν, ἡδύναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄψιν τῇ καθαριότητι. [οἱ γοῦν παρελθόντες εἰς τὰ συμπόσια] τοὺς αὐχένας ἐν κύκλῳ περιάγοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς μυκτῆρσι περιιλιχνέουσι, τοῖς μὲν 54 τὰς εὐσαρκίας καὶ τὸ πλῆθος, τοῖς δὲ τὴν ἀναδιδομένην κνίσαν. εἴτα ὅταν ἀμφοτέρων, ὄψεων τε καὶ ὁσμῶν, γένωνται διακορεῖς, ἐσθίειν κελεύουσιν, ἐπαινέσαντες οὐκ ὀλίγα τὴν 55 παρασκευὴν καὶ τὸν ἐστιάτορα τῆς πολυτελείας. ἐπὶ τὰ γοῦν καὶ πλείους εἰσκομίζονται τράπεζαι, πλήρεις ἀπάντων ὅσα γῆ τε καὶ θάλαττα καὶ ποταμοὶ καὶ ἀήρ φέρουσιν ἔκλογα πάντα καὶ εὐσαρκά, χερσαίων, ἐνύδρων, ἀεροπόρων, ὧν ἑκάστη διαλλάσσει καὶ ταῖς παρασκευαῖς καὶ ταῖς 56 παραρτύσεσιν. ὑπὲρ δὲ τοῦ μηδὲν εἶδος ἀπολειφθῆναι τῶν ἐν τῇ φύσει, τελευταῖαι τῶν ἀκροδρῶν εἰσκομίζονται γέμουσαι, δίχα τῶν εἰς τοὺς κώμους καὶ τὰς λεγο- 57 μένας ἐπιδειπνίδας. εἴτα αἱ μὲν ἐκκομίζονται κεναὶ διὰ τὴν τῶν παρόντων ἀπλησίαν, οἱ τρόπον αἰθιῶν ἐμφορούμενοι κατοψοφαγοῦσιν οὕτως, ὡς καὶ τῶν ὀστέων ἐπεντραγεῖν, τὰς δὲ λωβήσαντες καὶ σπαράξαντες ἡμιβρώτους ἐῷσιν. ὅταν δὲ τελέως ἀπαγορεύσῃ, τὰς μὲν γαστέρας ἄχρι φαρύγγων πεπληρωμένοι, κενοὶ δὲ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, ἀπειρηκότες πρὸς τὰς ἐδωδὰς, [πρὸς τὸν πότον 58 τρέπονται]. ἀλλὰ τί ταῦτα προσῆκε μὴκύνειν, ἃ παρὰ πολλοῖς ἤδη τῶν μετριωτέρων καταγινώσκεται προσ- 59 αναρρηγνύντα τὰς ἐπιθυμίας, ὧν ἡ μείωσις ὠφέλιμον; εὐξαίτο γὰρ ἂν τις τὰ ἀπευκτατότατα, πείνᾳν τε καὶ δίψαν, <μᾶλλον> ἢ τὴν ἐν ταῖς τοιαύταις εὐωχίαις ἄφθονον σιτίων καὶ ποτῶν περιουσίαν. 60 (7.) Τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι συμποσίων τὰ περιβόητα καὶ 61 σημειωδέστατα δύο ταῦτά ἐστιν, οἷς καὶ Σωκράτης παρε-

τύγχανε· τὸ μὲν ἐν Καλλίου, ἡνίκά στεφανωθέντος Αὐτολῦκου τὰ ἐπινίκια εἰστία, τὸ δὲ ἐν Ἀγάθωνος, ἃ καὶ μνήμη ἡξίωσαν ἄνδρες τὰ τε ἡθὴ καὶ τοὺς λόγους φιλόσοφοι, 62 Ξενοφῶν τε καὶ Πλάτων· ἀνεγράψαντο γὰρ ὡς ἀξιωματικὰ, οἷς ὑπετόπασαν χρῆσεσθαι παραδείγμασι τοὺς ἔπειτα τῆς ἐν συμποσίοις ἐμμελοῦς διαγωγῆς. ἀλλ' ὅμως 63 καὶ ταῦτα συγκρινόμενα τοῖς τῶν ἡμετέρων, οἱ τὸν θεωρητικὸν ἡσπᾶσαντο βίον, γέλως ἀναφανεύεται. ἡδονὰς μὲν οὐκ ἔχει ἑκάτερον, ἀνθρωπικώτερον δὲ ἐστὶ τὸ Ξενοφῶντος· 64 αὐλητρίδες τε καὶ ὀρχησταὶ καὶ θαυμαστοποιοὶ καὶ ποιηταὶ γελοῖων ἐπὶ τῷ σκῶψαι καὶ χαριεντίζεσθαι μέγα φρονούν- 65 τες εἰσὶ τινες καὶ ἄλλα τῶν ἐν ταῖς ἱλαρωτέροις ἀνέσεσι. τὸ δὲ Πλατωνικὸν ὅλον σχεδὸν ἐστὶ περὶ ἔρωτος, οὐκ 66 ἀνδρῶν γυναιξὶν ἐπιμανέντων ἢ γυναικῶν ἀνδράσιν αὐτὸ μόνον — ὑποτελοῦσι γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι αὐταὶ νόμοις φύσεως —, ἀλλὰ ἀνδρῶν ἄρρεσιν ἡλικία μόνον διαφέρουσι· καὶ γὰρ 67 εἴ τι περὶ ἔρωτος καὶ Ἀφροδίτης οὐρανίου κεκομφεῦσθαι δοκεῖ, χάριν ἀστεϊσμοῦ παρείληπται. τὸ γὰρ πλεῖστον 68 αὐτοῦ μέρος ὁ κοινὸς καὶ πάνδημος ἔρως διείληφεν, ἀνδρείων μὲν, τὴν βιωφελεστάτην ἀρετὴν κατὰ πόλεμον καὶ κατ' εἰρήνην, ἀφαιρούμενος, θήλειαν δὲ νόσον ταῖς 69 ψυχαῖς ἐνατπεργαζόμενος καὶ ἀνδρογύνους κατασκευάζων, οὓς ἐχρῆν πᾶσι τοῖς πρὸς ἀλκὴν ἐπιτηδεύμασι συγκροτεῖσθαι. 70 λυμηνάμενος δὲ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ εἰς ἐρωμένης 71 τάξιν καὶ διάθεσιν ἀγαγὼν ἐζημίωσε καὶ τοὺς ἐραστὰς περὶ τὰ ἀναγκαιότατα, σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ οὐσίαν· ἀνάγκη γὰρ τοῦ παιδεραστοῦ τὸν μὲν νοῦν τετάσθαι πρὸς τὰ παιδικὰ, πρὸς ταῦτα μόνον ὀξυδορκοῦντα, πρὸς 72 δὲ τὰ ἄλλα πάντα ἴδια τε καὶ κοινὰ τυφλούμενον, <τὸ δὲ σῶμα> ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ μάλιστα εἰ ἀποτυγ- 73 χάνοιτο, συντήκεσθαι, τὴν δὲ οὐσίαν ἐλαττοῦσθαι διχόθεν, ἓκ τε ἀμελείας καὶ τῶν εἰς τὸν ἐρώμενον ἀναλωμάτων. 74 παραφύεται δὲ καὶ μείζον ἄλλο πάνδημον κακόν· ἐρημίαν 75 γὰρ πόλεων καὶ σπάνιν τοῦ ἀρίστου γένους ἀνθρώπων καὶ στείρωσιν καὶ ἀγωνίαν τεχνάζονται, οἱ μιμοῦνται τοὺς 76 ἀνεπιστήμονας τῆς γεωργίας, σπείροντες ἀντὶ τῆς βαθυγείου πεδιάδος ὑφάλμους ἀρούρας ἢ λιθώδη καὶ ἀπόκροτα χωρία, ἃ πρὸς τῷ μηδὲν πεφυκέναι βλαστάνειν καὶ τὰ 77 καταβληθέντα φθεῖρει σπέρματα. σιωπῶ τὰ τῶν μύθων 78 πλάσματα καὶ τοὺς δισωμάτους, οἱ κατ' ἀρχὰς προσφύ- 79 ντες ἀλλήλοισ ἐνωτικαῖς δυνάμεσιν αὐθις οἷα μέρη

συνεληλυθότα διεζεύχθησαν, τῆς ἁρμονίας ὕφ' ἧς συνεί-
χοντο λυθείσης· εὐπαράγωγα γὰρ ταῦτα πάντα, δυνά-
μενα τῇ καινότητι τῆς ἐπινοίας τὰ ὧτα δελεάζειν· ὧν ἐκ
πολλοῦ τοῦ περιόντος οἱ Μωυσέως γνώριμοι, μεμαθηκότες
ἐκ πρώτης ἡλικίας ἔρᾶν ἀληθείας, καταφρονοῦσιν ἀνεξ-
πατήτοι διατελοῦντες.

- 64 (8.) 'Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ διωνομασμένα συμπτώσια τοιαύτης
μεστὰ φλυαρίας ἐστίν, ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα τὸν ἔλεγχον,
εἴ τις μὴ πρὸς δόξας καὶ τὴν διαδοθεῖσαν περὶ αὐτῶν ὡς
δὴ πάνυ κατωρθωμένων φήμην ἐθέλῃσειεν ἀφορᾶν, ἀντι-
τάξω <τὰ> τῶν ἀνατεθεικότων τὸν ἴδιον βίον καὶ ἑαυτοὺς
ἐπιστήμη καὶ θεωρίᾳ τῶν τῆς φύσεως πραγμάτων κατὰ τὰς
65 τοῦ προφήτου Μωυσέως ἱερωτάτας ὑφηγήσεις. οὐτοὶ τὸ μὲν
πρῶτον ἀθροίζονται δι' ἑπτὰ ἑβδομάδων, οὐ μόνον τὴν
ἀπλὴν ἑβδομάδα ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τεθηπότες· ἀγνήν
γὰρ καὶ ἀειπάρθενον αὐτὴν ἴσασιν. ἔστι δὲ προέορτος
μεγίστης ἑορτῆς, ἣν πεντηκοντάς ἔλαχεν, ἀγιώτατος
καὶ φυσικώτατος ἀριθμῶν, ἐκ τῆς τοῦ ὀρθογωνίου τρι-
γώνου δυνάμεως, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ τῆς τῶν ὅλων γενέ-
66 σεως, συσταθεῖς. ἐπειδὴ οὖν συνέλθωσι λευχειμονοῦντες
παιδοὶ μετὰ τῆς ἀνωτάτω σεμνότητος, ὑποσημαίνοντός
τινος τῶν ἐφημερευτῶν — οὕτω γὰρ ὀνομάζειν ἔθος τοὺς
ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις —, πρὸ τῆς κατακλίσεως
στάντες ἐξῆς κατὰ στοῖχον ἐν κόσμῳ καὶ τὰς τε ὅψεις καὶ
τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείναντες, τὰς μὲν ἔπειδὴ τὰ
θέας ἄξια καθορᾶν ἐπαιδεύθησαν, τὰς δὲ ὅτι καθαραὶ
λημμάτων εἰσὶν ὑπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως τῶν εἰς πορισμὸν
μεινόμεναι, προσεύχονται τῷ θεῷ θυμῆρη γενέσθαι καὶ
67 κατὰ νοῦν ἀπαντῆσαι τὴν εὐωχίαν. μετὰ δὲ τὰς εὐχὰς
οἱ πρεσβύτεροι κατακλίνονται ταῖς εἰσκρίσεσιν ἀκολου-
θοῦντες· πρεσβυτέρους δὲ οὐ τοὺς πολυτετεῖς καὶ πολιοὺς
νομίζουσιν {ἀλλ' ἔτι κομιδῇ νέους παῖδας} ἐὰν ὅψις τῆς
προαιρέσεως ἔρασθῶσιν, ἀλλὰ τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας
ἐνηβήσαντας καὶ ἐνακμάσαντας τῷ θεωρητικῷ μέρει
68 φιλοσοφίας, ὃ δὴ κάλλιστον καὶ θειοτάτον ἐστὶ. συνεστιῶν-
ται δὲ καὶ γυναῖκες, ὧν πλείεσται γηραιαὶ παρθέναι, τὴν
ἀγνεῖαν οὐκ ἀνάγκη, καθάπερ ἔναι τῶν παρ' Ἑλληνισιν
ἱερείων, διαφυλάξασαι μᾶλλον ἢ καθ' ἑκούσιον γνώμην,
διὰ ζῆλον καὶ πόθον σοφίας, ἣ συμβιοῦν σπουδάσασαι
τῶν περὶ σῶμα ἡδονῶν ἡλόγησαν, οὐ θνητῶν ἐκγόνων
ἀλλ' ἀθανάτων ὀρεχθεῖσαι, ἃ μόνη τίκτειν ἀφ' ἑαυτῆς οἷα

τέ ἐστιν ἡ θεοφιλὴς ψυχὴ, σπεύραντος εἰς αὐτὴν ἀκτίνας
νοητὰς τοῦ πατρὸς, αἷς δυνήσεται θεωρεῖν τὰ σοφίας
δόγματα. (9.) διανενέμηται δὲ ἡ κατάκλισις χωρὶς μὲν 69
ἀνδράσιν ἐπὶ δεξιά, χωρὶς δὲ γυναιξὶν ἐπ' εὐώνυμα. μὴ
πού τις ὑπολαμβάνει στρωμνάς, εἰ καὶ οὐ πολυτελεῖς,
ἀλλ' οὖν μαλακώτερας ἀνθρώποις εὐγενέσι καὶ ἀστείοις
καὶ φιλοσοφίας ἀσκηταῖς εὐτρεπίσθαι; στιβάδες γὰρ εἰσιν
εἰκαιοτέρας ὕλης, ἐφ' ὧν εὐτελεῖ πάνυ χαμαίστρωτα
παπύρου τῆς ἐγχωρίου, μικρὸν ὑπερέχοντα κατὰ τοὺς
10 ἀγκῶνας, ἵνα ἐπερείδωντο· τὴν μὲν γὰρ Λακωνικὴν
σκληραγωγίαν ὑπανιᾶσιν, αἰεὶ δὲ καὶ πανταχοῦ τὴν
ἐλευθέριον εὐκολίαν ἐπιτηδεύουσιν, ἀνὰ κράτος τοῖς
ἡδονῆς φίλτροις ἀπεχθόμενοι. διακονοῦνται δὲ οὐχ ὑπ' 70
ἀνδραπόδων, ἡγούμενοι συνόλως τὴν θεραπόντων κτῆσιν
εἶναι παρὰ φύσιν· ἡ μὲν γὰρ ἐλευθέρους ἀπαντας γεγέν-
νηκεν, αἱ δὲ τινων ἀδικαίαι καὶ πλεονεξίαι ζηλωσάντων
τὴν ἀρχέκακον ἀνισότητά καταζεύξασαι τὸ ἐπὶ τοῖς
ἀσθενεστέροις κράτος τοῖς δυνατωτέροις ἀνῆψαν. ἐν δὴ 71
τῷ ἱερῷ τούτῳ συμποσίῳ δοῦλος μὲν ὡς ἔφη οὐδεὶς,
ἐλευθεροὶ δὲ ὑπηρετοῦσι, τὰς διακονικὰς χρεῖας ἐπιτελοῦν-
τες οὐ πρὸς βίαν οὐδὲ προστάξεις ἀναμένοντες, ἀλλ'
ἐθελουσίῳ γνώμῃ φθάνοντες μετὰ σπουδῆς καὶ προθυμίας
τὰς ἐπικελεύσεις. οὐδὲ γὰρ οἱ τυχόντες ἐλευθεροὶ τάττονται 72
πρὸς ταῖς ὑπουργίαις ταύταις, ἀλλ' οἱ νέοι τῶν ἐν τῷ
69 συστήματι μετὰ πάσης ἐπιμελείας ἀριστίνδην ἐπικριθέντες,
ὧν χρητὴν τρόπον ἀστέιους καὶ εὐγενεῖς πρὸς ἄκραν ἀρετὴν
ἐπειγομένους· οἱ καθάπερ υἱοὶ γνήσιοι φιλοτίμως ἄσμενοι
πατράσι καὶ μητράσιν ὑπουργοῦσι, κοινούς αὐτῶν γονεῖς
νομίζοντες οἰκειότερους τῶν ἀφ' αἵματος, εἰ γε καλοκάγα-
70 θίας οὐδὲν οἰκειότερόν ἐστι τοῖς εὐ φρονοῦσιν· ἄζωστοι
δὲ καὶ καθειμένοι τοὺς χιτωνίσκους εἰσάσιν ὑπηρετήσαντες,
ἐνεκα τοῦ μηδὲν εἰδῶλον ἐπιφέρεισθαι δουλοπρεπετοῦς σχή-
ματος. εἰς τοῦτο τὸ συμπόσιον — οἷδ' ὅτι γελάσονται 73
τινες ἀκούσαντες, γελάσονται δὲ οἱ κλαυθμῶν καὶ θρήνων
ἄξια δρῶντες — οἷνος ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐκ εἰσκομι-
ζεται, ἀλλὰ διαυγέστατον ὕδωρ, ψυχρὸν μὲν τοῖς πολλοῖς,
θερμὸν δὲ τῶν πρεσβυτάτων τοῖς ἀβροδιαίτοις· καὶ τρά-
πεζα καθαρὰ τῶν ἐναίμων, ἐφ' ἧς ἄρτοι μὲν τροφή, προσ-
όψημα δὲ ἄλγες, οἷς ἐστὶν ὅτε καὶ ὕσσωπος ἡδυσμα παραρ-
74 τύεται διὰ τοὺς τρυφῶντας. νηφάλια γὰρ ὡς τοῖς ἱερεῦσι
θύειν καὶ τούτοις βιοῦν ὁ ὀρθὸς λόγος ὑφηγείται· οἷνος

μέν γάρ ἀφροσύνης φάρμακον, ὄψα δὲ πολυτελῆ τὸ θρεμ-
 75 μάτων ἀπληστότατον διερεθίζει, τὴν ἐπιθυμίαν. (ΙΟ.) καὶ
 τὰ μὲν πρῶτα τοιαῦτα. μετὰ δὲ τὸ κατακλιθῆναι μὲν τοὺς
 συμποτάς ἐν αἰς ἐδήλωσα τάξεις, στήναι δὲ τοὺς διακόνους
 ἐν κόσμῳ πρὸς ὑπηρεσίαν ἐτοίμους, <ὁ πρόεδρος αὐτῶν,
 5 πολλῆς ἀπάντων ἡσυχίας γενομένης> — πότε δὲ οὐκ
 ἔστιν; εἴποι τις ἄν· ἄλλ' ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον, ὡς μηδὲ
 γρύζει τινὰ τολμᾶν ἢ ἀναπνεῦσαι βιαίότερον —, ζητεῖ
 τι τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ἢ καὶ ὑπ' ἄλλου προταθὲν
 ἐπιλύεται, φροντίζων μὲν οὐδὲν ἐπιδείξεως — οὐ γὰρ τῆς
 10 ἐπὶ δεινότητι λόγων εὐκλείας ὀρέγεται —, θεάσασθαι δὲ
 τινὰ ποθῶν ἀκριβέστερον καὶ θεασάμενος μὴ φθονῆσαι
 τοῖς εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ὀξυδορκοῦσι, τὸν γοῦν τοῦ μαθεῖν
 76 ἡμερον παραπλήσιον ἔχουσι. καὶ ὁ μὲν σχολαιοτέρῳ χρήται
 τῇ διδασκαλίᾳ, διαμέλλων καὶ βραδύνων ταῖς ἐπαναλήψε-
 15 σιν, ἐγχαράττων ταῖς ψυχαῖς τὰ νοήματα — τῇ γὰρ ἐρημ-
 νείᾳ τοῦ εὐτρόχως καὶ ἀπνευστί συνείροντος ὁ τῶν ἀκρο-
 ωμένων νοῦς συνομαρτεῖν ἀδυνατῶν ὑστερίζει καὶ ἀπολεί-
 77 πεται τῆς καταλήψεως τῶν λεγομένων —· οἱ δὲ ἀνωρ-
 θιακότες <τὰ ὦτα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνατετακότες> εἰς
 20 αὐτὸν ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σχέσεως ἐπιμένοντες ἀκροῶν-
 ται, τὸ μὲν συνιέναι καὶ κατελιθῆναι νεύματι καὶ βλέμ-
 ματι διασημαίνοντες, τὸν δὲ ἔπαινον τοῦ λέγοντος ἰλαρό-
 τητι καὶ τῇ σχέδην περιαγωγῇ τοῦ προσώπου, τὴν δὲ
 διαπόρησιν ἡρεμαιοτέρῳ κινήσει τῆς κεφαλῆς καὶ ἀκρῶ
 25 δακτύλῳ τῆς δεξιᾶς χειρὸς· οὐχ ἥττον δὲ τῶν κατακεκλι-
 78 μένων οἱ παρεστῶτες νέοι προσέχουσιν. αἱ δὲ ἐξηγήσεις
 τῶν ἱερῶν γραμμάτων γίνονται δι' ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγο-
 ρίαις· ἅπαντα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις
 30 εἰκέναι ζῶν καὶ σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥητάς διατάξεις,
 ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ἀόρατον νοῦν,
 ἐν ᾧ ἦρξατο ἡ λογικὴ ψυχὴ διαφερόντως τὰ οἰκεία θεωρεῖν,
 ὥσπερ διὰ κατόπτρου τῶν ὀνομάτων ἐξαίσια κάλλη
 νοημάτων ἐμφαινόμενα κατιδοῦσα καὶ τὰ μὲν σύμβολα
 35 διαπτύξασα καὶ διακαλύψασα, γυμνὰ δὲ εἰς φῶς προαγα-
 γοῦσα τὰ ἐνθύμια τοῖς δυναμένοις ἐκ μικρᾶς ὑπομνήσεως
 79 τὰ ἀφανῆ διὰ τῶν φανερῶν θεωρεῖν. ἐπειδὴ οὖν ἰκανῶς
 ὁ πρόεδρος διεiléχθαι δοκῇ καὶ κατὰ προαίρεσιν ἀπηνη-
 κέναι τῷ μὲν ἡ διάλεξις εὐσκόπως ταῖς ἐπιβολαῖς, τοῖς δὲ
 40 ἡ ἀκρόασις, κρότος ἐξ ἀπάντων ὡς ἂν συνηδομένων εἰς
 80 τὸ ἔτι ἐρόμενον γίνεται. καὶ ἔπειτα ὁ μὲν ἀναστὰς ὕμνον

ᾄδει πεπονημένον εἰς τὸν θεόν, ἡ καινὸν αὐτὸς πεπονηκὼς ἡ
 ἀρχαῖόν τινα τῶν πάλαι ποιητῶν — μέτρα γὰρ καὶ μέλη
 καταλελοίπασιν πολλὰ ἐπῶν τριμέτρων, προσοδίῳ ὕμνων,
 παρασπονδείων, παραβωμίων, στασίμων χορικῶν στρο-
 5 φαῖς πολυστρόφοις εὖ διαμετρημένων —, μεθ' ὧν καὶ
 οἱ ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐν κόσμῳ προσήκοντι, πάντων κατὰ
 πολλὴν ἡσυχίαν ἀκροωμένων, πλὴν ὅποτε τὰ ἀκροτελεύ-
 τια καὶ ἐφύμνια ᾄδουν δέοι· τότε γὰρ ἐξηχοῦσι πάντες τε
 11 καὶ πᾶσαι. ὅταν δὲ ἕκαστος διαπεράνηται τὸν ὕμνον, οἱ
 10 νέοι τὴν πρὸ μικροῦ λεχθεῖσαν τράπεζαν εἰσκομίζουσιν,
 ἐφ' ἧς τὸ παναγέστατον σιτίον, ἄρτος ἐζυμωμένος μετὰ
 προσοψήματος ὀλῶν, οἷς ὕσσωπος ἀναμίχεται, δι' αἰδῶ
 τῆς ἀνακειμένης ἐν τῷ ἁγίῳ προνάφῃ ἱερᾶς τραπέζης· ἐπὶ
 γὰρ ταύτης εἰσὶν ἄρτοι καὶ ἄλεις ἄνευ ἡδυσμάτων, ἄζυμοι
 15 μὲν οἱ ἄρτοι, ἀμειγῆς δὲ οἱ ἄλεις. προσήκον γὰρ ἦν τὰ μὲν
 82 ἀπλουστάτα καὶ εἰλικρινέστατα τῇ κρατίστῃ τῶν ἱερέων
 ἀπονεμηθῆναι μερίδι λειτουργίας ἁθλον, τοὺς δὲ ἄλλους
 τὰ μὲν ὅμοια ζηλοῦν, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν αὐτῶν, ἵνα ἔχωσι
 προνομίαν οἱ κρείττονες.
 20 (ΙΙ.) Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον τὴν ἱερὰν ἄγουσι παννυχίδα. 83
 ἄγεται δὲ ἡ παννυχὶς τὸν τρόπον τοῦτον· ἀνίστανται
 πάντες ἄθροοι, καὶ κατὰ μέσον τὸ συμπόσιον δύο γίνονται
 τὸ πρῶτον χοροί, ὁ μὲν ἀνδρῶν, ὁ δὲ γυναικῶν· ἡγεμῶν
 δὲ καὶ ἑξαρχος αἰρεῖται καθ' ἑκάτερον ἐντιμότητος τε καὶ
 25 ἐμμελέστατος. εἴτα ᾄδουσι πεπονημένους ὕμνους εἰς τὸν
 84 θεόν πολλοῖς μέτροις καὶ μέλεσι, τῇ μὲν συνηχοῦντες, τῇ
 δὲ καὶ ἀντιφώνοις ἀρμονίαις ἐπιχειρονομοῦντες καὶ ἐπορ-
 χούμενοι, καὶ ἐπιθειάζοντες τοτὲ μὲν τὰ προσόδια, τοτὲ
 δὲ τὰ στάσιμα, στροφάς τε τὰς ἐν χορείᾳ καὶ ἀντιστροφάς
 30 ποιοῦμενοι. εἴτα ὅταν ἑκάτερος τῶν χορῶν ἰδίᾳ καὶ καθ' 85
 ἑαυτὸν ἐστιαθῇ, καθάπερ ἐν ταῖς βακχεαῖς ἀκράτου
 σπᾶσαντες τοῦ θεοφιλοῦς, ἀναμύγνυνται καὶ γίνονται
 χορὸς εἰς ἑξ ἁμφοῖν, μίμημα τοῦ πάλαι συστάντος κατὰ
 τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ἕνεκα τῶν θαυματουργηθέντων
 35 ἐκεῖ. τὸ γὰρ πέλαγος προστάξει θεοῦ τοῖς μὲν σωτηρίας 86
 αἴτιον τοῖς δὲ πανωλεθρίας γίνεται· ῥαγέντος μὲν γὰρ καὶ
 βιαίοις ἀνακοπαῖς ὑποσυρέντος καὶ ἑκατέρωθεν ἐξ ἐναντίας
 οἷα τειχῶν παγόντων, τὸ μεθόριον διάστημα εἰς λεωφόρον
 ὁδὸν καὶ ξηρὰν πᾶσαν ἀνατμηθὲν εὐρύνετο, δι' ἧς ὁ λεῶς
 40 ἐπέβησεν ἄχρι τῆς ἀντιπέρας ἡπείρου πρὸς τὰ μετέωρα
 παραπτεμφθῆς· ἐπιδραμόντος δὲ ταῖς παλιρροίαις καὶ τοῦ

μὲν ἔνθεν τοῦ δὲ ἔνθεν εἰς τὸ χερσωθὲν ἔδαφος ἀναχυθέντος, οἱ ἐπακολουθήσαντες τῶν πολεμίων κατακλυσθέντες
 87 διαφθείρονται. τοῦτο δὲ ἰδόντες καὶ παθόντες, ὁ λόγου καὶ ἐννοίας καὶ ἐλπίδος μείζον ἔργον ἦν, ἐνθουσιῶντές τε ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, εἰς γενόμενοι χορός, τοὺς εὐχα-
 88 ριστηρίους ὕμνους εἰς τὸν σωτήρα θεὸν ᾗδον, ἐξάρχοντος τοῖς μὲν ἀνδράσι Μωυσέως τοῦ προφήτου, ταῖς δὲ γυναῖξι
 89 Μαριάμ τῆς προφήτιδος. τούτῳ μάλιστα ἀπεικονισθεῖς ὁ τῶν θεραπευτῶν καὶ θεραπευτρίδων, μέλεσιν ἀντήχοις καὶ ἀντιφώνοις πρὸς βαρὺν ἤχον τῶν ἀνδρῶν ὁ γυναικῶν
 90 ὀξύς ἀνακιρνάμενος, ἐναρμόνιον συμφωνίαν ἀποτελεῖ καὶ μουσικὴν ὄντως· πάγκαλα μὲν τὰ νοήματα, πάγκολοι δὲ αἱ λέξεις, σεμνοὶ δὲ οἱ χορευταί· τὸ δὲ τέλος καὶ τῶν νοημάτων καὶ τῶν λέξεων καὶ τῶν χορευτῶν εὐσέβεια.
 91 μεθυσθέντες οὖν ἄχρι πρωΐας τὴν καλὴν ταύτην μέθην, οὐ
 92 κερηβροῦντες ἢ καταμύοντες, ἀλλὰ διεγερμένοι μάλλον ἢ ὅτε παρεγένοντο εἰς τὸ συμπόσιον, τὰς τε ὄψεις καὶ ὄλον τὸ σῶμα πρὸς τὴν ἑωστάντες, ἐπὶν θεάσωνται τὸν ἥλιον ἀνίσχοντα, τὰς χεῖρας ἀνατείναντες εἰς οὐρανὸν εὐμερίαν καὶ ἀλήθειαν ἐπεύχονται καὶ ὀδυωπῖαν λογισμοῦ· καὶ
 93 μετὰ τὰς εὐχὰς εἰς τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σεμνεῖα ἀναχωροῦσι, πάλιν τὴν συνήθη φιλοσοφίαν ἐμπορευσόμενοι καὶ γεω-
 94 γήσοντας. θεραπευτῶν μὲν δὴ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ ψυχῇ μόνῃ ἀσπασαμένων φύσεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ ψυχῇ μόνῃ βιωσάντων, οὐρανοῦ μὲν καὶ κόσμου πολιτῶν, τῷ δὲ
 95 πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων γνησίως συσταθέντων ὑπ' ἀρετῆς, ἥτις <θεοῦ> φιλίαν αὐτοῖς προυξένησεν οἰκειότατον γέρας καλοκάγαθίας προσθεῖσα, πάσης ἄμεινον εὐτυχίας, ἐπ' αὐτὴν ἀκρότητα φθάνον εὐδαιμονίας.

4. FLAVIUS JOSEPHUS, DE BELLO JUDAEICO

Josephus hat seine sieben Bücher über den jüdischen Krieg in 30 aramäischer Sprache verfaßt und 75/79 n. Chr. mit Hilfe griechischer Sekretäre übersetzt. Der Abschnitt über die Essener (II/8, 2—13) ist ausgeschrieben von Porphyrius, De abstinence IV, 11—13 (die Abweichungen sind nach dem Zitat bei Eusebius, Praeparatio evangelica, GCS 43/1, 1954, S. 486 ff. ed. K. Mras, unter dem Text 35 notiert) und von Georgius Cedrenus (etwa 1100), Σύνοψις ἱστοριῶν I, ed. I. Bekker, 1838, S. 348—350. — Krit. Ausgabe: B. Niese, Bd. VI, 1894. Deutsche Übersetzung mit Erläuterungen: O. Michel und O. Bauernfeind, Flavius Josephus De bello judaico / Der jüdische Krieg, zweisprachige Ausgabe der sieben Bücher: I (Buch 40 1—3), 1959 (hier S. XXX—XXXV Übersicht über die antiken

Übersetzungen). — A. Berendts und K. Graß, Flavius Josephus Vom jüdischen Kriege Buch I—IV, nach der slavischen Übersetzung deutsch herausgegeben und mit dem griechischen Text verglichen (Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis 5 B V/5., IX/3, X/3, XI/2), Sonderdruck Dorpat 1924. Altruss. Text mit französ. Übersetzung: A. Vaillant et P. Pascal, La prise de Jérusalem de Josèphe le Juif (Institut d'Études Slaves, Paris) I, 1934, II, 1938.

a) Der Essener Judas

Bell. I/3, 5 (Niese VI). Θαυμάσαι δ' ἂν τις ἐν τού- 78
 10 τῳ καὶ Ἰούδαν, Ἐσσαῖος ἦν γένος οὐκ ἔστιν ὅτε πταίσας ἢ ψευθεῖς ἐν τοῖς προαπαγγέλμασιν, ὃς ἐπειδὴ καὶ τότε τὸν Ἀντίγονον ἐθεάσατο παριόντα διὰ τοῦ ἱεροῦ, πρὸς τοὺς γνωρίμους ἀνέκραγεν, ἦσαν δ' οὐκ ὀλίγοι παρεδρεύοντες αὐτῷ τῶν μανθανόντων, »παπαί, νῦν 79
 15 ἐμοὶ καλόν, ἔφη, τὸ θανεῖν, ὅτε μου προτέθηνκεν ἡ ἀλήθεια καὶ τι τῶν ὑπ' ἐμοῦ προρρηθέντων διέψευστα· ζῇ γὰρ Ἀντίγονος οὗτοσι σήμερον ὀφείλων ἀνηρῆσθαι. χωρίον δὲ αὐτῷ πρὸς σφαγὴν Στράτωνος πύργος εἴμαρτο· καὶ τοῦτο μὲν ἀπὸ ἑξακοσίων ἐντεύθεν σταδίων ἔστιν, ὥραι
 20 δὲ τῆς ἡμέρας ἤδη τέσσαρες· ὁ δὲ χρόνος ἐκκρούει τὸ μάντευμα«. ταῦτα εἰπὼν σκυθρωπὸς ἐπὶ συννοίας ὁ γέρων διεκαρτέρει, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνηρημένος Ἀντίγονος 80
 ἡγγέλλετο κατὰ τὸ ὑπόγειον χωρίον, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ Στράτωνος ἐκαλεῖτο πύργος ὁμωνυμοῦν τῇ παραλίῳ
 25 Καισαρείᾳ. τοῦτο γοῦν τὸν μάντιν διετάρaxεν.

(Slav. Josephus, Ber.-Grass S. 55f.) (78) An jenem Tage aber saß Juda der Essäer, ein Sterndeuter, mit einem Schüler und sah den Antigonos vorübergehen. Er rief aus: (79) »Jetzt wäre es mir erwünscht zu sterben, weil (mir)

9 Vgl. Ant. XIII/11, 2 (Niese III, § 311):

Μάλιστα δ' ἂν τις θαυμάσειεν καὶ Ἰούδαν τινά, Ἐσσηνὸν μὲν τὸ γένος, οὐδέποτε δ' ἐν οἷς προεῖπεν διαψευσάμενον τάληθές· οὗτος γὰρ ἰδὼν τὸν Ἀντίγονον παριόντα τὸ ἱερὸν ἀνεβόησεν ἐν τοῖς ἐταίροις αὐτοῦ καὶ γνωρίμοις, οἱ διδασκαλίας ἕνεκα τοῦ προλέγειν τὰ μέλλοντα παρέμενον, ὡς ἀποθανεῖν αὐτῷ καλὸν διεψευσμένῳ ζῶντος Ἀντιγόνου, ὃν σήμερον τεθνῆξῃσθαι προεῖπὼν ἐν τῷ καλουμένῳ Στράτωνος πύργῳ παριόντα ὄρεῖ, καὶ τοῦ μὲν χωρίου περὶ σταδίων ἀπέχοντος νῦν ἑξακοσίων, ὅπου φονευθῆσθαι προεῖπεν αὐτόν, τῆς δ' ἡμέρας ἤδη τὸ πλεῖστον ἡνυσμένον, ὥστ' αὐτῷ κινδυνεύειν τὸ μάντευμα ψεύδος εἶναι. ταῦτ' οὖν λέγοντος αὐτοῦ καὶ καθηροῦντος ἀγγέλλεται τεθνεὺς Ἀντίγονος ἐν τῷ ὑπογείῳ, ὃ καὶ αὐτὸ Στράτωνος ἐκαλεῖτο πύργος, ὁμωνυμον τῇ παραλίῳ Καισαρείᾳ. τὸν μὲν οὖν μάντιν τοῦτο διετάρaxεν.

zuvor gestorben ist die Wahrheit und meine prophetische Gabe zu Ende gegangen ist. Am Leben ist dieser Antigonus. Er hätte heute getötet sein müssen. Ein Ort aber ist bereitet zur Tötung, genannt Stratons Turm. Aber jener Ort ist von hier weit entfernt: sechshundert Stadien. Die vierte Stunde ist es des Tages, und die Zeit macht zur Lüge mein Vorhergesagtes.« (80) Da der Greis also gesprochen, ward er traurig. Und nach kurzer Zeit ward Kunde, daß Antigonus erschlagen sei an einem dunklen Ort, genannt Stratons Turm.

b) Der Essener Simon

- 111 Bell. II/7,3 (Niese VI). Παραλαβὼν δὲ τὴν ἔθναρχίαν Ἀρχέλαος καὶ κατὰ μνήμην τῶν πάλοι δια-
φορῶν οὐ μόνον Ἰουδαίοις ἀλλὰ καὶ Σαμαρεῦσι χρη-
σάμενος ὥμῳ, πρεσβευσαμένων ἐκατέρων κατ' αὐτοῦ
πρὸς Καίσαρα ἔτει τῆς ἀρχῆς ἐνάτῳ φυγαδεύεται μὲν
αὐτὸς εἰς Βιένναν πόλιν τῆς Γαλλίας, ἣ οὐσία δ' αὐτοῦ
112 τοῖς Καίσαρος θησαυροῖς ἐγκατατάσσεται. πρὶν κληθῆναι
δ' αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ὄναρ φασιν τοιόνδε·
ἔδοξεν ὄρα ἰσχυρὸν ἐννέα πλήρεις καὶ μεγάλους ὑπὸ βοῶν
καταβιβρωσκομένους. μεταπεμψάμενος δὲ τοὺς μάντις
καὶ τῶν Χαλδαίων τινὰς ἐπυνθάνετο, τί σημαίνειν δοκοῖεν.
113 ἄλλων δ' ἄλλως ἐξηγουμένων Σίμων τις Ἑσσαῖος τὸ γένος
ἔφη τοὺς μὲν ισχυροὺς ἐνιαυτοὺς νομίζειν, βόας δὲ μετα-
βολὴν πραγμάτων διὰ τὸ τὴν χώραν ἀροτριῶντας ἀλλάσ-
σειν· ὥστε βασιλεύσειν μὲν αὐτὸν τὸν τῶν ἀσταχῶν

10 Vgl. Ant. XVII/13, 3 (Niese IV, S. 135f.):

Πρότερον δὲ ἢ κληθεὶς ἐπὶ Ῥώμῃς ἀνελθεῖν Ἀρχέλαος ὄναρ τοιόνδε ἐκδιηγείται τοῖς φίλοις· θεασάμενος ἀστέρας δέκα τὸν ἀριθμὸν πλείους πυροῦ τὴν ἰδίαν ἀκμὴν ἀπειληφότας, δόξα ἦν αὐτῷ βιβρωσκομένους ὑπὸ βοῶν θεωρεῖν. καὶ περιειργόμενος, φέρει εἰς μέγα δόξαν τὴν ὄψιν αὐτῷ μεταστέλλεται τοὺς μάντις, οἷς περὶ ὀνειράτων ἦσαν αἱ ἀναστροφαί. σκιδναμένων δὲ ἐτέρων ἐφ' ἐτέροις, οὐ γὰρ εἰς ἓνα ἔκειτο πᾶσιν ἀφήγησις, Σίμων ἀνὴρ γένος Ἑσσαῖος ἀσφάλειαν αἰτησάμενος, μεταβολὴν πραγμάτων ἔλεγεν Ἀρχελάῳ φέρειν τὴν ὄψιν οὐκ ἐπ' ἀγαθοῖς πράγμασιν· βόας μὲν γὰρ κακοπαθείας τε ἀποσαφεῖν· διὰ τὸ ἐργοῖς ἐπιταλαιπωρεῖν τὸ ζῶον, μεταβολὰς δὲ αὐτῶν πραγμάτων διὰ τὸ τὴν γῆν πόνῳ τῷ ἐκείνων ἀρουμένην ἐν ταῦτ' αὐτῷ μένειν οὐ δύνασθαι· τοὺς δὲ ἀστέρας δέκα ὄντας τοσῶνδε ἀριθμὸν ἐνιαυτῶν δρίζειν, περιόδῳ γὰρ ἑνὸς παραγίνεσθαι θέρος, καὶ τὸν χρόνον ἐξήκειν Ἀρχελάῳ τῆς ἡγεμονίας. καὶ ὁ μὲν ταύτῃ ἐξηγήσατο τὸν ὄνειρον. πέμπτη δὲ ἡμέρα μεθ' ἧς τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἡ ὄψις Ἀρχελάῳ συνήλθεν ὁ ἀνακαλούμενος Ἀρχέλαος πεμπτὸς εἰς Ἰουδαίαν ἀφίκετο.

ἀριθμὸν, ἐν ποικίλαις δὲ πραγμάτων μεταβολαῖς γενόμενον τελευτήσιν. ταῦτα ἀκούσας Ἀρχέλαος μετὰ πάντε ἡμέρας ἐπὶ τὴν δίκην ἐκλήθη.

Slav. Josephus (Ber.-Grass S. 248—251; § 110 ff.). Von Johannes, vom Vorläufer. Damals aber wandelte ein Mann unter den Juden in wunderbaren Gewändern, indem er Rindshaare an seinem Körper befestigt hatte, an welchem Orte er nicht von seinen Haaren bedeckt war. Aber dem Antlitz nach war er wie ein Wilder. Der kam zu den Juden und rief sie zur Freiheit auf (eig. lockte sie), sagend: »Gott hat mich gesandt, daß ich euch den Weg des Gesetzes zeige, auf welchem ihr euch befreien werdet von vielen Gewalthabern. Und es wird nicht über euch herrschend sein ein Sterblicher außer dem Höchsten, der mich gesandt hat.« Und als das Volk das gehört hatte, ward es froh. Und es ging ihm nach ganz Judaea und was um Jerusalem herum ist. Und nichts anderes tat er ihnen, nur daß er (sie) in die Strömung des Jordan eintauchte und (sie) entließ, sie ermahnend, daß sie ablassen möchten von bösen Werken. So werde ihnen gegeben werden ein König, der sie befreit und alle Unbotmäßigen unterwirft. Selbst aber wird er niemandem unterworfen sein, (er,) von dem wir reden. Die einen verlachten (ihn), die anderen aber schenkten (ihm) Glauben.

Und da er zu Archelaus geführt war, und da sich die Gesetzesgelehrten versammelt hatten, fragten sie ihn, wer er sei und wo er bisher gewesen wäre. Und dieser antwortete und sprach: »Rein bin ich, weil mich der Geist Gottes berufen hat und ich mich nähre von Rohr und Wurzeln und Holzspänen.« Da jene aber ihm drohten, ihn zu peinigen, wenn er nicht ablassen würde von diesen Reden und Taten, sprach er jedoch: »Euch geziemt es abzulassen von euren schändlichen Werken und euch zu ergeben dem Herrn eurem Gotte.«

Und da sich mit Wut erhoben hatte Simon, von Herkunft ein Essäer, ein Schriftgelehrter, sprach dieser: »Wir lesen alle Tage die göttlichen Bücher. Aber du, jetzt aus dem Walde hervorgekommen wie ein Tier, so wagst du es uns zu lehren und die Volksmassen mit deinen unseligen Reden zu verführen?«

27 rein : Vaillant I, S. 67, 30 liest čelowek und übersetzt: »Ein Mensch bin ich, den der ...«.

Und er warf sich (auf ihn), seinen Leib zu zerreißen. Jener aber sprach sie tadelnd: »Nicht werde ich euch eröffnen das Geheimnis, das in euch ist, weil ihr das nicht gewollt habt. Deshalb ist über euch gekommen unsagbares Unglück, und um euretwillen.« Und nachdem er also geredet, ging er fort auf die entgegengesetzte Seite des Jordan. Und da niemand wagte, ihn zu hindern, so tat jener (dasselbe), was (er) auch früher (getan hatte).

(III) Archelaus aber, nachdem er die Ethnarchie empfangen hatte und da er an die Feindschaft der Juden dachte, quälte sie mit unerträglichem Druck, ebenso auch die Samaritaner. Und im neunten Jahr seiner Herrschaft (II2) sah er einen Traum, und zwar daß neun Ähren auf dem Felde waren, gefüllte, große, und da Stiere hingekommen waren und (sie) abgefressen hatten, so gruben sie sie aus. Und er berief die Chaldäer, die Traumdeuter, befragte sie, was dieses Vorzeichen (bedeute).

(II3) Und da (die einen das,) die andern anderes sagten, so sprach ein sadduzäischer Mann, namens Sumos: »Die Ähren sind Jahre, aber die Stiere — eine Veränderung der Sachlage. Und es ist dir nicht beschieden, gemäß der Zahl der Ähren zu herrschen. Und nachdem du verschiedene Veränderungen und Trübsale erduldet hast, wirst du enden.« Und alsbald, fünf Tage nach dem Traum, berief ihn Cäsar zum Gericht. Denn es hatten vorher die Juden und Samaritaner zu Cäsar gesandt, klagend über seine Gewalttätigkeit. Da Cäsar (es) untersucht hatte, so verbannte er ihn in die Gallische Stadt Vienna. Und seine Reichtümer jedoch wurden nach dem Palast Cäsars gebracht.

c) Die drei Religionsgruppen der Juden

119 Bell. II/8,2 (Niese VI). Τρία γὰρ παρὰ Ἰουδαίοις εἶδη φιλοσοφεῖται, καὶ τοῦ μὲν αἰρετισταὶ Φαρισαῖοι, τοῦ δὲ Σαδδουκαῖοι, τρίτον δέ, ὃ δὴ καὶ δοκεῖ σεμνότητά ἄσκειν, Ἑσσηνοὶ καλοῦνται, Ἰουδαῖοι μὲν γένος ὄντες, φιλόλληλοι δὲ καὶ τῶν ἄλλων πλεόν. οὗτοι

30 Vgl. Ant. XIII/10; XVIII/11. Der entsprechende Abschnitt des slavischen Josephus ist unter dem Auszug aus Hippolyt (Nr. 10, S. 42—50) abgedruckt. Τρία — ὄντες: Εἰσὶ τοίνυν οἱ Ἑσσηνοὶ Ἰουδαῖοι μὲν τὸ γένος Porphyrius.

τὰς μὲν ἡδονὰς ὡς κακίαν ἀποστρέφονται, τὴν δὲ ἐγκράτειαν καὶ τὸ μὴ τοῖς πάθεσιν ὑποπίπτειν ἀρετὴν ὑπολαμβάνουσιν. καὶ γάμου μὲν παρ' αὐτοῖς ὑπεροψία, τοὺς δ' ἄλλοτρίους παῖδας ἐκλαμβάνοντες ἀπαλοὺς ἔτι πρὸς τὰ μαθήματα, συγγενεῖς ἡγούνται καὶ τοῖς ἡθεσιν αὐτῶν ἐντυπούσι, τὸν μὲν γάμον καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ διαδοχὴν οὐκ ἀναιροῦντες, τὰς δὲ τῶν γυναικῶν ἀσελγείας φυλαττόμενοι καὶ μηδεμίαν τηρεῖν πεπεισμένοι τὴν πρὸς ἕνα πίστιν.

(3.) Καταφρονηταὶ δὲ πλούτου, καὶ θαυμάσιον αὐτοῖς τὸ κοινωνικόν, οὐδὲ ἔστιν εὐρεῖν κτήσει τινὰ παρ' αὐτοῖς ὑπερέχοντα· νόμος γὰρ τοὺς εἰς τὴν αἵρεσιν εἰσιόντας δημεύειν τῷ τάγματι τὴν οὐσίαν, ὥστε ἐν ἅπασιν μὴτε πενίας ταπεινότητα φαίνεσθαι μὴθ' ὑπεροχὴν πλούτου, τῶν δ' ἐκάστου κτημάτων ἀναμειγμένων μίαν ὥσπερ ἀδελφοῖς ἅπασιν οὐσίαν εἶναι. κηλῖδα δ' ὑπολαμβάνουσι τὸ ἔλαιον, κἂν ἀλειφθῇ τις ἄκων, σμῆχεται τὸ σῶμα· τὸ γὰρ αὐχμεῖν ἐν καλῷ τίθενται λευχειμονεῖν τε διαπαντός. χειροτονητοὶ δ' οἱ τῶν κοινῶν ἐπιμεληταὶ καὶ ἀδιαίρετοι πρὸς ἀπάντων εἰς τὰς χρεῖας ἕκαστοι.

(4.) Μία δ' οὐκ ἔστιν αὐτῶν πόλις, ἀλλ' ἐν ἐκάστη 124 μετοικοῦσιν πολλοί. καὶ τοῖς ἐτέρωθεν ἡκουσιν αἰρετισταῖς πάντ' ἀναπέπταται τὰ παρ' αὐτοῖς ὁμοίως ὥσπερ ἴδια, καὶ πρὸς οὓς οὐ πρότερον εἶδον εἰσίσαιν ὡς συνθησετάτους· διὸ καὶ ποιοῦνται τὰς ἀποδημίας οὐδὲν μὲν ὅλως ἐπικομιζόμενοι, διὰ δὲ τοὺς ληστὰς ἑνοπλοί. κηδεμῶν δ' ἐν ἐκάστη πόλει τοῦ τάγματος ἐξαιρέτως τῶν ξένων ἀποδείκνυται ταμιέων ἐσθῆτα καὶ τὰ ἐπιτήδεια. καταστολή δὲ καὶ σχῆμα σώματος ὅμοιον τοῖς μετὰ φόβου παιδαγωγουμένοις παισίν. οὔτε δὲ ἐσθῆτας οὔτε ὑποδήματα ἀμείβουσι πρὶν διαρραγῆναι τὸ πρότερον παντάπασιν ἢ δαπανηθῆναι τῷ χρόνῳ. οὐδὲν δ' ἐν ἀλλήλοις οὐτ' ἀγοράζουσιν οὔτε πωλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ χρῆζοντι διδούς ἕκαστος τὰ

5 αὐτῶν: ἐαυτῶν Porphyr. 8 καὶ — πίστιν om. Porph. 18 Vgl. W. Michaelis, Art. λευκός (ThW IV, 1942, S. 250, 39f.; 252, 25). 19 οἱ τῶν κοινῶν: τῶν κοινῶν οἱ Porph. ἀδιαίρετοι: v. l. αἰρετοι Bekker (Teubn.). 23 παντ' om. Porph. αὐτοῖς: ἀλλήλοις Porph. ὁμοίως ὥσπερ ἴδια om. Porph. 24 καὶ πρὸς οὓς — ἑνοπλοί: καὶ οἱ πρῶτον ἰδόντες εἰσίσαιν ὡς πρὸς συνήθεις: διὸ οὐδὲν ἐπικομιζόμενοι ἀποδημοῦσιν ἀναλωμάτων ἕνεκα Porph. 26 κηδεμῶν — παισίν om. Porph. 32 οὐδὲν — πωλοῦσιν: οὐδ' ἀγοράζουσιν τι οὐδὲ πωλοῦσιν Porph.

παρ' αὐτῷ τὸ παρ' ἐκείνου χρήσιμον ἀντικομίζεται· καὶ χωρὶς δὲ τῆς ἀντιδόσεως ἀκώλυτος ἢ μετέληψις αὐτοῖς παρ' ὧν ἂν θέλωσιν.

- 128 (5.) Πρὸς γε μὴν τὸ θεῖον εὐσεβεῖς ἰδίως· πρὶν γὰρ ἀνασχεῖν τὸν ἥλιον οὐδὲν φθέγγονται τῶν βεβήλων, πατέριους δὲ τινὰς εἰς αὐτὸν εὐχὰς ὥσπερ ἰκετεύοντες ἀνατεῖλαι. καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς ἅς ἕκαστοι τέχνας ἴσασι 5 ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν διαφίενται, καὶ μέχρι πέμπτης ὥρας ἐργασάμενοι συντόνως πάλιν εἰς ἓν συναθροίζονται χωρίον, ζωσάμενοί τε σκεπάσασιν λινοῖς οὕτως ἀπολούνονται τὸ σῶμα ψυχροῖς ὕδασι, καὶ μετὰ ταύτην τὴν ἀγνείαν εἰς ἴδιον οἶκημα συνίσαι, ἔνθα μεθενὶ τῶν ἑτεροδόξων ἐπιτέτραπται παρελθεῖν· αὐτοὶ τε καθαρὸι καθάπερ εἰς ἁγίον 10 τὸ τέμενος παραγίνονται τὸ δειπνητήριον. καὶ καθισάντων μεθ' ἡσυχίας ὁ μὲν σιτοποιὸς ἐν τάξει παρατίθησι τοὺς ἄρτους, ὁ δὲ μάγειρος ἐν ἀγγεῖον ἐξ ἐνὸς ἐδέσματος ἕκαστῳ παρατίθησιν. προκατεύχεται δ' ὁ ἱερεὺς τῆς τροφῆς, καὶ γεύσασθαι τινα πρὶν τῆς εὐχῆς ἀθέμιτον· ἀριστοποιησάμενος δ' ἐπεύχεται πάλιν· ἀρχόμενοί τε καὶ παύμενοι γεραίρουσι θεὸν ὡς χορηγὸν τῆς ζωῆς. ἔπειθ' ὡς ἱεράς 15 καταθέμενοι τὰς ἐσθῆτας πάλιν ἐπ' ἔργα μέχρι δείλης τρέπονται. δειπνοῦσι δ' ὁμοίως ὑποστρέψαντες συγκαθεζομένων τῶν ξένων, εἰ τύχοιεν αὐτοῖς παρόντες. οὔτε δὲ κραυγὴ ποτε τὸν οἶκον οὔτε θόρυβος μιαίνει, τὰς δὲ 133 λαλιάς ἐν τάξει παραχωροῦσιν ἀλλήλοις. καὶ τοῖς ἔξωθεν ὡς μυστήριόν τι φρικτὸν ἢ τῶν ἔνδον σιωπῇ καταφαινεται, τούτου δ' αἴτιον ἢ διηνεκῆς νῆψις καὶ τὸ μετρεῖσθαι παρ' αὐτοῖς τροφήν καὶ ποτὸν μέχρι κόρου.

- 134 (6.) Τῶν μὲν οὖν ἄλλων οὐκ ἔστιν ὃ τι μὴ τῶν ἐπιμελητῶν προσταξάντων ἐνεργοῦσι, δύο δὲ ταῦτα παρ' αὐτοῖς αὐτεξούσια, ἐπικουρία καὶ ἔλεος· βοηθεῖν τε γὰρ τοῖς ἀξίοις, ὁπόταν δέωνται, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐφίεται καὶ τροφὰς ἀπορουμένοις ὀρέγειν. τὰς δὲ εἰς τοὺς συγγενεῖς 25

2 ἀντιδόσεως: μεταδόσεως Porph. 4 εὐσεβεῖς ἰδίως: ἰδίως εὐσεβεῖς Porph. 8 διαφίενται: ἀφίενται Porph. 9 συντόνως: Porph. addit ἔπειτα συναθροίζονται: ἀθροίζονται Porph. 10 λινοῖς om. Porph. 12 ἔνθα: ἐν ᾧ Porph. 14 καθισάντων: καθεσθέντων Porph. 15 παρατίθησιν om. Porph. 17 τροφῆς: Porph. addit ἀγνῆς οὐσης καὶ καθαρᾶς 20 ὡς — ζωῆς om. Porph. 21 μέχρι δείλης — υποστρέψαντες: τρέπονται μέχρι δείλης. δειπνοῦσι δὲ υποστρέψαντες ὁμοίως Porph. 29 τῶν μὲν οὖν ἄλλων — ἀνερευνῶνται om. Porph.

μεταδόσεις οὐκ ἔξεστι ποιεῖσθαι δίχα τῶν ἐπιτρόπων. ὀργῆς ταμίαι δίκαιοι, θυμοῦ καθεκτικοί, πίστεως προ- 135 στάται, εἰρήνης ὑπουργοί. καὶ πᾶν μὲν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὄρκου, τὸ δὲ ὁμνῶν αὐτοῖς περιίσταται χεῖρον τῆς ἐπιorkίας ὑπολαμβάνοντες· ἤδη γὰρ κατε- 5 γνῶσθαι φασιν τὸν ἀπιστοῦμενον δίχα θεοῦ. σπουδάζουσι δ' ἐκτόπως περὶ τὰ τῶν παλαιῶν συντάγματα μάλιστα τὰ πρὸς ὠφέλειαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐκλέγοντες· ἐνθεν αὐτοῖς πρὸς θεραπείαν παθῶν ρίζαι τε ἀλεξητήριον 10 καὶ λίθων ἰδιότητες ἀνερευνῶνται.

(7.) Τοῖς δὲ ζηλοῦσιν τὴν αἵρεσιν αὐτῶν οὐκ εὐθύς ἢ 137 πάροδος, ἀλλ' ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἔξω μένουσι τὴν αὐτὴν ὑποτίθενται δαίταν ἀξινάριον τε καὶ τὸ προειρημένον περιζῶμα καὶ λευκὴν ἐσθῆτα δόντες. ἔπειδ' αὖν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ 138 πείραν ἐγκρατείας δῶ, πρόσσεισιν μὲν ἔγγιον τῇ διαίτῃ καὶ καθαρωτέρων τῶν πρὸς ἀγνείαν ὑδάτων μεταλαμβάνει, παραλαμβάνεται δὲ εἰς τὰς συμβιώσεις οὐδέπω. μετὰ γὰρ τὴν τῆς καρτερίας ἐπίδειξιν δυσὶν ἄλλοις ἔτεσιν τὸ ἥθος δοκιμάζεται καὶ φανεῖς ἄξιος οὕτως εἰς τὸν ὁμιλον ἐγκρί- 20 νεται. πρὶν δὲ τῆς κοινῆς ἄφασθαι τροφῆς ὄρκους αὐτοῖς 139 ὁμνυσι φρικώδεις, πρῶτον μὲν εὐσεβῆσιν τὸ θεῖον, ἔπειτα τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια φυλάξιν καὶ μήτε κατὰ γνώμην βλάψιν τινὰ μήτε ἐξ ἐπιτάγματος, μισήσιν δ' αἰεὶ τοὺς ἀδίκους καὶ συναγωνιέσθαι τοῖς δίκαιοις· τὸ πιστὸν αἰεὶ 25 πᾶσιν παρέξιν, μάλιστα δὲ τοῖς κρατοῦσιν· οὐ γὰρ δίχα θεοῦ περιγενέσθαι τινὶ τὸ ἄρχειν· κἂν αὐτὸς ἄρχῃ, μηδέποτε ἐξυβρίσειν εἰς τὴν ἐξουσίαν μηδ' ἐσθῆτί τινι ἢ πλείονι κόσμῳ τοὺς ὑποτεταγμένους ὑπερλαμπρύνεσθαι. τὴν ἀλήθειαν ἀγαπᾶν αἰεὶ καὶ τοὺς ψευδομένους προ- 30 βάλλεσθαι· χεῖρας κλοπῆς καὶ ψυχῆν ἀνοσίου κέρδους καθαρὰν φυλάξιν καὶ μήτε κρύψειν τι τοὺς αἰρετιστάς μηθ' ἑτέροις αὐτῶν τι μηνύσειν, κἂν μέχρι θανάτου τις βιάζηται. πρὸς τούτοις ὁμνυσιν μηδενὶ μὲν μεταδοῦναι 142

5 v. l. ὑπολαμβάνουσι 9 v. l. ἀνεξητήριον 11 αὐτῶν om. Porph. 13 τὸ προειρημένον om. Porph. 14 καὶ — δόντες: δόντες καὶ κτλ. Porph. 16 καθαρωτέρων: καθαρώτερον Porph. 24 συναγωνιέσθαι: συναδικήσεσθαι Porph., αἰεὶ om. Porph. 26 περιγενέσθαι: περιγίγνεσθαι Porph. μηδέποτε ἐξυβρίσειν: μηδεπώποτε ἐξυβρίσαι Porph. 31 Vgl. A. Oepke, Art. κρύπτω, ThW III, 1938, S. 973, 2 ff.

τῶν δογμάτων ἐτέρως ἢ ὡς αὐτὸς μετέλαβεν, ἀφέεσθαι δὲ ληστείας καὶ συντηρήσειν ὁμοίως τὰ τε τῆς αἰρέσεως αὐτῶν βιβλία καὶ τὰ τῶν ἀγγέλων ὀνόματα. τοιοῦτοι μὲν ὅρκοι τοὺς προσιόντας ἐξασφαλίζονται.

143 (8.) Τοὺς δ' ἐπ' ἀξιοχρέοις ἀμαρτήμασιν ἀλόντας ἐκ-
βάλλουσι τοῦ τάγματος. ὁ δ' ἐκκριθεὶς οἰκτίστῳ πολλάκις
μόρῳ διαφθείρεται· τοῖς γὰρ ὅρκοις καὶ τοῖς ἔθεσιν ἐνδεδε-
144 μένος οὐδὲ τῆς παρὰ τοῖς ἄλλοις τροφῆς δύναται μεταλαμ-
βάνειν, पोηφαγῶν δὲ καὶ λιμῶ τὸ σῶμα τηκόμενος δια-
φθείρεται. διὸ δὴ πολλοὺς ἐλεήσαντες ἐν ταῖς ἐσχάταις
ἀναπνοαῖς ἀνέλαβον, ἱκανὴν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν αὐτῶν
τὴν μέχρι θανάτου βάσανον ἡγούμενοι.

145 (9.) Περὶ δὲ τὰς κρίσεις ἀκριβέστατοι καὶ δίκαιοι, καὶ
δικάζουσι μὲν οὐκ ἐλάττους τῶν ἐκατὸν συνελθόντες, τὸ δ'
ὀρισθὲν ὑπ' αὐτῶν ἀκίνητον. σέβας δὲ μέγα παρ' αὐτοῖς
μετὰ τὸν θεὸν τοῦνομα τοῦ νομοθέτου, κἂν βλασφημῇ
146 τις εἰς τοῦτον κολάζεται θανάτῳ. τοῖς δὲ πρεσβυτέροις
ὑπακούουσιν καὶ τοῖς πλείοσιν ἐν καλῷ· δέκα γοῦν συγ-
καθεζομένων οὐκ ἂν λαλήσειεν τις ἀκόντων τῶν ἐννέα.
147 καὶ τὸ πτύσαι δὲ εἰς μέσους ἢ τὸ δεξιὸν μέρος φυλάσσοντες
καὶ ταῖς ἑβδομασίαν ἔργων ἐφάπτεσθαι διαφορώτατα Ἰου-
δαίῳ ἀπάντων· οὐ μόνον γὰρ τροφὰς ἑαυτοῖς πρὸ μιᾶς
ἡμέρας παρασκευάζουσιν, ὥς μὴ πῦρ ἐναύοιεν ἐκείνην
τὴν ἡμέραν, ἀλλ' οὐδὲ σκευὸς τι μετακινήσει θαρροῦσιν
148 οὐδὲ ἀποπατεῖν. ταῖς δ' ἄλλαις ἡμέραις βόθρον ὀρύσσοντες
βάθος ποδιαῖον τῇ σκαλίδι, τοιοῦτον γὰρ ἔστιν τὸ διδόν-
μενον ὑπ' αὐτῶν ἀξινίδιον τοῖς νεοσυστάτοις, καὶ περικαλύ-

1 μετέλαβεν: παρέλαβεν Porph. 3 τοιοῦτοις — διαφθεί-
ρεται: τοιοῦτοι μὲν οἱ ὅρκοι· οἱ δὲ ἀλόντες καὶ ἐκβληθέντες κακῷ
μόρῳ φθείρονται Porph. 7 ἐνδεδεμένος: ἐνδεδεμένοι Porph.
8 δύναται: δύνανται Porph. 9 ποηφαγῶν — διαφθείρεται:
ποηφαγοῦντες δὲ καὶ λιμῶ διαφθειρόμενοι ἀπόλλυνται Porph.
11 ἀναπνοαῖς: ἀνάγκαις Porph. ἱκανὴν — ἡγούμενοι: ἱκανὴν
τιμωρίαν δεδωκέναι νομίζοντες ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι τὴν μέχρι θανάτου
βάσανον Porph. 13 περὶ — ἀποπατεῖν (§ 145—147) om. Porph.
23 ἐναύοιεν: v. l. ἐναφείεν. Zu § 148 vgl. den Brauch der Magier
(Plinius, Nat. hist. 28, 69) und die Belege dazu bei J. Bidez et Fr.
Cumont, Les mages hellénisés II, Paris 1938, S. 297f. 25 ταῖς
δὲ ἄλλαις — εἰς αὐτόν (§ 148): τὴν δὲ σκαλίδα διδοῦσι τοῖς
μέλουσιν αἰρετισταῖς, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ ἄλλως οὐ θακεύουσιν ἢ βόθρον
ὀρύξαντες εἰς βάθος ποδιαῖον περικαλύψαντές <τε> θοίματι, ὥς μὴ
ταῖς αὐγαῖς ἐνυβρίζειν τοῦ θεοῦ Porph.

φαντες θοίματιον, ὥς μὴ τὰς αὐγάς ὑβρίζοιεν τοῦ θεοῦ,
θακεύουσιν εἰς αὐτόν. ἔπειτα τὴν ἀνορυχθεῖσαν γῆν 149
ἐφέλκουσιν εἰς τὸν βόθρον· καὶ τοῦτο ποιοῦσι τοὺς ἐρη-
μοτέρους τόπους ἐκλεγόμενοι. καίπερ δὴ φυσικῆς οὐσης
5 τῆς τῶν λυμάτων ἐκκρίσεως ἀπολούεσθαι μετ' αὐτὴν
καθάπερ μεμιασμένοις ἔθιμον.

(10.) Διήρηνται δὲ κατὰ χρόνον τῆς ἀσκήσεως εἰς μοίρας 150
τέσσαρας, καὶ τοσοῦτον οἱ μεταγενέστεροι τῶν προ-
γενεστέρων ἐλαττοῦνται, ὥστ' εἰ ψαύσειαν αὐτῶν, ἐκείνους
10 ἀπολούεσθαι καθάπερ ἄλλοφύλῳ συμφyrέντας. καὶ μακρό-
βιοι μὲν, ὥς τοὺς πολλοὺς ὑπὲρ ἑκατὸν παρατείνειν ἔτη,
διὰ τὴν ἀπλότητα τῆς διαίτης ἔμοιγε δοκεῖν καὶ τὴν
εὐταξίαν, καταφρονῇται δὲ τῶν δεινῶν, καὶ τὰς μὲν ἀλγη-
δόνας νικῶντες τοῖς φρονήμασιν, τὸν δὲ θάνατον, εἰ μετ'
15 εὐκλείας πρόσεισι, νομίζοντες ἀθανασίας ἀμείνονα. διήλεγ-
ξεν δὲ αὐτῶν ἐν ᾧ πᾶσιν τὰς ψυχὰς ὁ πρὸς Ῥωμαίους
πόλεμος, ἐν ᾧ στρεβλούμενοί τε καὶ λυγιζόμενοι καίόμενοι
τε καὶ κλώμενοι καὶ διὰ πάντων ὀδεύοντες τῶν βασανιστη-
ρίων ὀργάνων, ἵν' ἢ βλασφημήσωσιν τὸν νομοθέτην ἢ
20 φάγωσιν τι τῶν ἀσυνήθων, οὐδέτερον ὑπέμειναν παθεῖν,
ἀλλ' οὐδὲ κολακεῦσαι ποτε τοὺς αἰκίζομένους ἢ δακρύσαι.
μειδιώντες δὲ ἐν ταῖς ἀλγηδόσιν καὶ κατεριωνεύοντο τῶν 153
τὰς βασάνους προσφερόντων εὐθυμοὶ τὰς ψυχὰς ἡφίσαν
ὥς πόλιν κομιούμενοι.

25 (11.) Καὶ γὰρ ἔρρωται παρ' αὐτοῖς ἡδε ἡ δόξα, φθαρτὰ 154
μὲν εἶναι τὰ σώματα καὶ τὴν ὕλην οὐ μόνιμον αὐτῶν, τὰς
δὲ ψυχὰς ἀθανάτους αἰεὶ διαμένειν, καὶ συμπλέεσθαι μὲν
ἐκ τοῦ λεπτοτάτου φοιτώσας αἰθέρος ὥσπερ εἴρκταις τοῖς
σώμασιν ἱγγί τινα φυσικῇ κατασπωμέναις, ἐπειδὴ δὲ
30 ἀνθεῶσι τῶν κατὰ σάρκα δεσμῶν, οἷα δὴ μακρὰς δουλείας
ἀπηλλαγμέναις τότε χαίρειν καὶ μετέρους φέρεσθαι. καὶ 155

1 ἱμάτιον v. l. 2 ἔπειτα — δακρύσαι (§ 149—152): τοσαύ-
τη δὲ ἐστὶν αὐτῶν ἡ λιτότης ἢ πενία καὶ ἡ πενίαν καὶ ἡ ὀλιγότητος ὥς ἐν
τῇ ἑβδομαδί μὴ δεῖσθαι κενώσεως, ἢν τηρεῖν εἰσῴθασιν εἰς ὕμνους τῷ θεῷ
καὶ εἰς ἀνάπαισιν. ἐκ δὲ τῆς ἀσκήσεως ταύτης τοσαύτην πεποίθησιν
καρτερίας, ὥς στρεβλούμενοι καὶ λυγιζόμενοι καὶ καίόμενοι καὶ διὰ πάν-
των ὀδεύοντες τῶν βασανιστηρίων ὀργάνων, ἵν' ἢ βλασφημήσωσι τὸν
νομοθέτην ἢ φάγωσιν τι τῶν ἀσυνήθων, οὐδέτερον ὑπομένειν. διέδειξαν
δὲ τοῦτο ἐν τῷ πρὸς Ῥωμαίους πολέμῳ. ἐπεὶ οὐδὲ κολακεῦσαι τοὺς
αἰκίζομένους ἢ δακρύσαι ὑπομένοντες Porph. 28 ὥσπερ — κατα-
σπωμέναις: ῥύμη φυσικῇ κατασπωμέναις Porph. 30 οἷα: οἷον Porph.
31 καὶ ταῖς μὲν — καθιέντες (§ 155—158) om. Porph.

ταῖς μὲν ἀγαθαῖς ὁμοδοξοῦντες παισὶν Ἑλλήνων ἀπο-
φαίνονται τὴν ὑπὲρ ὠκεανὸν δίαιταν ἀποκεῖσθαι καὶ
χωρὸν οὔτε ὄμβροις οὔτε νιφετοῖς οὔτε καύμασι βαρυνό-
μενον, ἀλλ' ὃν ἐξ ὠκεανοῦ πραῦς αἶι ζέφυρος ἐπιπνέων
ἀναψύχει· ταῖς δὲ φαύλαις ζοφώδῃ καὶ χειμέριον ἀφορί-
566 ζονται μυχὸν γέμοντα τιμωριῶν ἀδικοῦσιν. δοκοῦσι
δέ μοι κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν Ἕλληνες τοῖς τε ἀνδρείοις
αὐτῶν, οὓς ἥρωας καὶ ἡμιθέους καλοῦσιν, τὰς μακάρων
νήσους ἀνατεθεικέναι, ταῖς δὲ τῶν πονηρῶν ψυχαῖς καθ'
ἄδου τὸν ἀσεβῶν χωρὸν, ἐνθα καὶ κολαζομένους τινὰς¹⁰
μυθολογοῦσιν, Σισύφους καὶ Ταντάλους Ἰξιονὰς τε καὶ
Τιτυοὺς, πρῶτον μὲν αἰδίους ὑφιστάμενοι τὰς ψυχάς,
ἔπειτα εἰς προτροπὴν ἀρετῆς καὶ κακίας ἀποτροπὴν.
157 τοὺς τε γὰρ ἀγαθοὺς γίνεσθαι κατὰ τὸν βίον ἀμείνους
ἐλπίδι τιμῆς καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν, τῶν τε κακῶν ἐμποδί-¹⁵
ζεσθαι τὰς ὁρμὰς δέει προσδοκῶντων, εἰ καὶ λάθοιεν ἐν
τῷ ζῆν, μετὰ τὴν διάλυσιν ἀθάνατον τιμωρίαν ὑφέξειν.
158 ταῦτα μὲν οὖν Ἑσσηνοὶ περὶ ψυχῆς θεολογοῦσιν ἀφυκτον
δέλεαρ τοῖς ἀπαξ γευσαμένοις τῆς σοφίας αὐτῶν καθιέντες.
159 (12.) Εἰσὶν δ' ἐν αὐτοῖς οἱ καὶ τὰ μέλλοντα προγινώσκουσιν²⁰
ὑπισχνοῦνται, βίβλοις ἱεραῖς καὶ διαφόροις ἀγγελίαις καὶ
προφητῶν ἀποφθέγμασιν ἐμπαιδοτριβοῦμενοι· σπάνιον
δ' εἴ ποτε ἐν ταῖς προαγορεύσεσιν ἀστοχοῦσιν.
160 (13.) Ἔστιν δὲ καὶ ἕτερον Ἑσσηνῶν τάγμα, δίαιταν²⁵
μὲν καὶ ἔθῃ καὶ νόμιμα τοῖς ἄλλοις ὁμοφρονοῦν, διεστῶς
δὲ τῇ κατὰ γάμον δόξῃ· μέγιστον γὰρ ἀποκόπτειν
οἶονται τοῦ βίου μέρος, τὴν διαδοχὴν, τοὺς μὴ γαμοῦντας,
μᾶλλον δέ, εἰ πάντες τὸ αὐτὸ φρονήσειαν, ἐκλιπεῖν ἂν
161 τὸ γένος τάχιστα. δοκιμάζοντες μέντοι τριετία τὰς γαμε-³⁰
τάς, ἔπειδ' ἀνὰ τρεῖς καθαρθῶσιν εἰς πείραν τοῦ δύνασθαι
τίκτειν, οὕτως ἄγονται. ταῖς δ' ἐγκύμοσιν οὐχ ὁμιλοῦσιν,
ἐνδεικνύμενοι τὸ μὴ δι' ἡδονὴν ἀλλὰ τέκνων χρεῖαν γαμεῖν.
λουτρά δὲ ταῖς γυναῖξιν ἀμπεχομέναις ἐνδύματα, καθάπερ
τοῖς ἀνδράσιν ἐν περιζώματι. τοιαῦτα μὲν ἔθῃ τοῦδε
τοῦ τάγματος.

1 παισὶν Ἑλλήνων: »die Söhne der Griechen« ist Semitismus, braucht also nicht in »τις« geändert zu werden. 20 Εἰσὶν δ' ἐν αὐτοῖς· ἀπὸ δὲ τῆς τοιαύτης διαίτης καὶ τῆς πρὸς ἀλήθειαν καὶ τὴν εὐσέβειαν ἀσκήσεως εἰκότως ἐν αὐτοῖς πολλοὶ Porph. 21 διαφόροις ἀγγελίαις: constanti purgatione (lat. Text); mit allerlei Reinheiten (slav. Text). 24 Ἔστιν — τάγματος (§ 160f.) om. Porph.

d) Der Essener Johannes

Bell. II/20,4 (Niese VI). Εἰς δὲ τὴν Ἰδουμαίαν ἐτέ-⁵⁶⁶
ρους ἐπελέξαντο στρατηγούς Ἰησοῦν υἱὸν Σαπφᾶ τῶν
ἀρχιερέων ἕνα καὶ Ἐλεάζαρον ἀρχιερέως υἱὸν Νέου· τῷ
δ' ἄρχοντι τότε τῆς Ἰδουμαίας Νίγερ, γένος δ' ἦν ἐκ
5 τῆς περὶ Ἰορδάνην Περσίας, διὸ καὶ Περσίτης ἐκαλεῖτο,
προσέταξαν ὑποτάσσεσθαι τοῖς στρατηγοῖς. ἡμέλουν δὲ⁵⁶⁷
οὐδὲ τῆς ἄλλης χώρας, ἀλλ' εἰς μὲν Ἰεριχοῦν Ἰώσηπος
ὁ Σίμωνος, εἰς δὲ τὴν Περσίαν Μανασσῆς, Θαμνᾶ δὲ τοπαρ-
χίας Ἰωάννης ὁ Ἑσσαῖος στρατηγῆσιν ἐπέμφθη· προσ-
10 κεκλήρωτο δ' αὐτῷ Λύδδα καὶ Ἰόππη καὶ Ἀμμαοῦς.
τῆς δὲ Γοφνιτικῆς καὶ Ἀκραβεττηνῆς ὁ Ἀνανίου Ἰωάννης⁵⁶⁸
ἡγεμὼν ἀποδείκνυται καὶ τῆς Γαλιλαίας ἑκατέρως Ἰώσηπος
Ματθαίου· προσώριστο δὲ τῇ τούτου στρατηγίᾳ καὶ
Γάμαλα τῶν ταύτη πόλεων ὀχυρωτάτη.

15 Slav. Josephus (Ber.-Grass, S. 338). (566) Zwei Feld-
herren ernannten sie in Idumäa: Jesus, den Sohn des Sap-
phas, und Eleasar, Sohn des neuen Hohenpriesters; (567)
zu Jericho: Joseph, den Sohn des Simon, aber in andere
Gebiete andere. (568) Und dem Joseph, Sohn des Matthaios,
20 vertrauten sie beide Galiläa und Gamala.

Bell. III/2,1 (Niese VI). Ἰουδαῖοι δὲ μετὰ τὴν⁹
Κεστίου πληγὴν ἐπηρμένους ταῖς ἀδοκήτοις εὐπραγίαις
ἀκρατεῖς ἦσαν ὁρμῆς καὶ ὥσπερ ἐκριπιζόμενοι τῇ τύχῃ
προσωτέρω τὸν πόλεμον ἐξῆγον· πᾶν γοῦν εὐθὺς ὅσον
25 ἦν μαχιμώτατον αὐτοῖς ἀθροισθέντες ὠρμησαν ἐπ' Ἀσκά-
λωνα. πόλις ἐστὶν ἀρχαία τῶν Ἱεροσολύμων εἴκοσι πρὸς¹⁰
τοῖς πεντακοσίοις ἀπέχουσα σταδίου αἶι διὰ μίσους
Ἰουδαίοις γεγεννημένη, διὸ καὶ τότε ταῖς πρώταις ὁρμαῖς
ἐγγίων ἔδοξεν. ἐξηγοῦντο δὲ τῆς καταδρομῆς τρεῖς ἄνδρες¹¹
30 ἄλκῃν τε κορυφαῖοι καὶ συνέσει, Νίγερ τε ὁ Περσίτης καὶ
ὁ Βαβυλώνιος Σίλας, πρὸς οἷς Ἰωάννης ὁ Ἑσσαῖος. ἡ δὲ¹²
Ἀσκάλων ἐτετείχιστο μὲν καρτερῶς, βοηθείας δὲ ἦν
σχεδὸν ἔρημος· ἐφρουρεῖτο γὰρ ὑπὸ τε στείρας πεζῶν
καὶ ὑπὸ μιᾶς ἰλης ἱππέων, ἧς ἐπῆρχεν Ἀντωνίος.

8 Thamna: Bereich im Norden und Westen von Judäa. — Der Essener Johannes wird außerdem Bell. III/11, 19 (Niese VI, S. 276) mit Namen erwähnt.

Slav. Josephus (Ber.-Grass S. 355). (9) Die Juden aber, welche nach der Überwindung des Cestius durch den unerwarteten Sieg sich gehoben fühlten, waren vom Angriff nicht zurückzuhalten. Und da sie die ganze Menge vereinigt, zogen sie gegen Askalon, (10) welches eine alte Stadt ist, von Jerusalem 500 und 20 Stadien weit, bei den Juden verhaßt. (11) Ihre Führer aber waren drei Männer, die ersten an Kraft und Einsicht: Anier, der Perser, und Silas, der Babylonier, und Johannes, der Essäer. (12) Askalon war aber sehr fest ummauert, doch ohne Truppen. Es bildeten seine Besatzung nur eine Kohorte Fußsoldaten und eine Ala Reiter, welchen Antonius Führer war.

e) Das Essener-Tor in Jerusalem

142 Bell. V/4, 2 (Niese VI). Τῶν δὲ τριῶν τειχῶν τὸ
μὲν ἀρχαῖον διὰ τε τὰς φάραγγας καὶ τὸν ὑπὲρ τούτων
143 λόφον, ἐφ' οὗ κατεσκευάστο, δυσάλωτον ἦν· πρὸς δὲ
τῷ πλεονεκτῆματι τοῦ τόπου καὶ καρτερῶς ἐδεδόμητο,
Δαυίδου τε καὶ Σολομῶνος, ἔτι δὲ τῶν μεταξὺ τούτων
144 βασιλέων φιλοτιμηθέντων περὶ τὸ ἔργον. ἀρχόμενον δὲ
κατὰ βορρᾶν ἀπὸ τοῦ Ἱππικοῦ καλουμένου πύργου καὶ
διατείνον ἐπὶ τὸν ζυστόν, ἔπειτα τῇ βουλῇ συνάπτον
145 ἐπὶ τὴν ἐσπέρion τοῦ ἱεροῦ στοὰν ἀπηρτίζετο. κατὰ
θάτερα δὲ πρὸς δύσιν, ἀπὸ ταύτου μὲν ἀρχόμενον, διὰ
δὲ τοῦ Βησοῦ καλουμένου χώρου κατατείνον ἐπὶ τὴν
Ἑσσηνῶν πύλην, κάπειτα πρὸς νότον ὑπὲρ τὴν Σιλῶν
ἐπιστρέφον πηγὴν, ἔνθεν δὲ πάλιν ἐκκλίνον πρὸς ἀνατολὴν
ἐπὶ τὴν Σολομῶνος κολυμβήθραν καὶ διήκον μέχρι χώρου
τινός, ὃν καλοῦσιν Ὀφλάς, τῇ πρὸς ἀνατολὴν στοᾷ
τοῦ ἱεροῦ συνῆπτε.

5. FLAVIUS JOSEPHUS, ANTIQUITATES JUDAICAE

Josephus hat die »Jüdischen Altertümer« 93/94 n. Chr. unter Verarbeitung verschiedener Traditionen geschrieben, um die Geschichte seines Volkes von Beginn der Schöpfung bis zum Ausbruch des jüdischen Krieges darzustellen. — Krit. Ausgabe von B. Niese, III. IV.

Josephus berichtet von der Zeit des Makkabäers Jonathan (etwa 150 v. Chr.):

Ant. XIII/59 (Niese III). Κατὰ δὲ τὸν χρόνον 171
τοῦτον τρεῖς αἰρέσεις τῶν Ἰουδαίων ἦσαν, αἱ
περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων διαφόρως ὑπελάμ-
βανον, ὧν ἡ μὲν Φαρισαίων ἐλέγετο, ἡ δὲ Σαδδου-
172 καίων, ἡ τρίτη δὲ Ἑσσηνῶν. οἱ μὲν οὖν Φαρισαῖοι
τινὰ καὶ οὐ πάντα τῆς εἰμαρμένης ἔργον εἶναι λέγουσιν,
τινὰ δ' ἐφ' ἑαυτοῖς ὑπάρχειν συμβαίνειν τε καὶ μὴ γίνεσθαι.
τὸ δὲ τῶν Ἑσσηνῶν γένος πάντων τὴν εἰμαρμένην κυρίαν
ἀποφαίνεται καὶ μηδὲν ὃ μὴ κατ' ἐκείνης ψῆφον ἀνθρώποις
173 ἀπαντᾶν.

Die Sadduzäer hingegen wollen nichts von der εἰμαρμένη wissen, sondern vertreten die Willensfreiheit (173).

Ant. XV/10, 4 f. (Niese III). Herodes verlangte in seinem 17. Regierungsjahr (20 v. Chr.) von allen Untertanen den Treueschwur, um den wachsenden Unwillen über seine Regierung zu unterdrücken, und ließ die Weigerung mit dem Tode bestrafen. Einige hochgeachtete Pharisäer lehnten die Eidesleistung ab.

ἀφείθησαν δὲ ταύτης τῆς ἀνάγκης καὶ οἱ παρ' ἡμῖν 171
Ἑσσαῖοι καλούμενοι· γένος δὲ τοῦτ' ἔστιν διαίτη χρώ-
172 μενον τῇ παρ' Ἑλλῃσιν ὑπὸ Πυθαγόρου καταδεδειγ-
μένη. περὶ τούτων μὲν οὖν ἐν ἄλλοις σαφέστερον διέξιμι.
τούς δὲ Ἑσσηνοὺς ἀφ' οἷας αἰτίας ἐτίμα μείζον τι φρονῶν 173
ἐπ' αὐτοῖς ἢ κατὰ τὴν θνητὴν φύσιν, εἰπεῖν ἄξιον· οὐ
γὰρ ἀπρεπὴς ὁ λόγος φανεῖται τῷ τῆς ἱστορίας γένει
174 παραδηλῶν καὶ τὴν ὑπὲρ τούτων ὑπόληψιν.

(5.) Ἦν τις τῶν Ἑσσηνῶν Μανᾶημος ὄνομα καὶ τᾶλλα 175
κατὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ βίου καλοκαγαθίαν μαρτυρού-
μενος καὶ πρόγινωσιν ἐκ θεοῦ τῶν μελλόντων ἔχων. οὗτος
ἔτι παῖδα τὸν Ἡρώδην εἰς διδασκάλου φοιτῶντα κατι-
176 δὼν βασιλέα Ἰουδαίων προσηγόρευσεν. ὁ δ' ἄγνοεῖν ἢ
κατεριωνεύεσθαι νομίζων αὐτὸν ἀνεμίμησεν ἰδιώτης ὢν.
Μανᾶημος δὲ μειδιάσας ἡρέμα καὶ τύπτων τῇ χειρὶ κατὰ
τῶν γλουτῶν »ἀλλὰ τοι καὶ βασιλεύσεις, ἔφη, καὶ τὴν
ἀρχὴν εὐδαιμόνως ἀπάξεις· ἡξίωσαι γὰρ ἐκ θεοῦ. καὶ
177 μέμνησο τῶν Μανᾶημου πληγῶν, ὥστε σοι καὶ τοῦτο
σύμβολον εἶναι τῶν κατὰ τὴν τύχην μεταπτώσεων.
ἄριστος γὰρ ὁ τοιοῦτος λογισμός, εἰ καὶ δικαιοσύνην 178
ἀγαπήσεις καὶ πρὸς τὸν θεὸν εὐσέβειαν ἐπιείκειαν δὲ

20 Πυθαγόρου: vgl. Fr. Cumont, Esséniens et Pythagoriciens, d'après un passage de Josephé (Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1930, 99—112). 29 διδασκαλον, διδασκάλους vv. II.

πρὸς τοὺς πολίτας· ἀλλ' οὐ γὰρ οἶδ' αὖτε τοιοῦτον ἔσθαι
 376 τὸ πᾶν ἐπιστάμενος. εὐτυχία μὲν γὰρ ὅσον οὐκ ἄλλος
 διοίσεις καὶ τεύξη δόξης αἰωνίου, λήθην δ' εὐσεβείας
 ἔξεις καὶ τοῦ δικαίου. ταῦτα δ' οὐκ ἂν λάθοι τὸν θεὸν
 ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ βίου τῆς ἀντ' αὐτῶν ὀργῆς
 377 ἀπομνημονευομένης. αὐτοῖς αὐτίκα μὲν ἡκιστα τὸν
 νοῦν προσεῖχεν ἐλπίδι λειπόμενος αὐτῶν Ἡρώδης, κατὰ
 μικρὸν δὲ ἀρθείς ἕως καὶ τοῦ βασιλεύειν καὶ εὐτυχεῖν ἐν
 τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς μεταπέμπεται τὸν Μανᾶημον καὶ
 378 περὶ τοῦ χρόνου πόσον ἄρξει διεπυνθάνετο. Μανᾶημος
 δὲ τὸ μὲν σύμπαν οὐκ εἶπεν· ὥς δὲ σιωπῶντος αὐτοῦ,
 μόνον εἰ δέκα γενήσονται βασιλείας ἐνιαυτοὶ προσεπύθετο
 καὶ εἴκοσι καὶ τριάκοντα εἰπὼν τὸν ὅρον οὐκ ἐπέθηκε
 τῷ τέλει τῆς προθεσμίας, Ἡρώδης δὲ καὶ τούτοις ἀρ-
 κεσθεὶς τὸν τε Μανᾶημον ἀφῆκεν δεξιωσάμενος καὶ πάντας
 379 ἀπ' ἐκείνου τοὺς Ἑσσηνοὺς τιμῶν διετέλει. ταῦτα μὲν οὖν
 εἰ καὶ παράδοξα δηλώσαι τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἡξιώσαμεν
 καὶ περὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐμφῆναι, διότι πολλοὶ {διὰ}
 τοιούτων ὑπὸ καλοκαγαθίας καὶ τῆς τῶν θείων ἐμπειρίας
 ἀξιοῦνται.

11 Ant. XVIII/1,2 ff. (Niese IV). Ἰουδαίοις φιλο-
 σοφίαι τρεῖς ἦσαν ἐκ τοῦ πάνυ ἀρχαίου τῶν πατρίων,
 ἡ τε τῶν Ἑσσηνῶν καὶ ἡ τῶν Σαδδουκαίων, τρίτην δὲ
 ἐφιλοσόφουν οἱ Φαρισαῖοι λεγόμενοι. καὶ τυγχάνει μέντοι
 περὶ αὐτῶν ἡμῖν εἰρημένα ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ τοῦ Ἰου-
 25 δαίκοῦ πολέμου, μνησθήσομαι δ' ὅμως καὶ νῦν αὐτῶν ἐπ'
 ὀλίγον. — Es folgt ein Bericht über die Phariseer (12—15) und
 über die Sadduzäer (16.17).

18 (5). Ἑσσηνοὶ δὲ ἐπὶ μὲν θεῷ καταλείπειν φιλεῖ τὰ
 πάντα ὁ λόγος, ἀθανατίζουσιν δὲ τὰς ψυχὰς περιμάχητον
 19 ἡγούμενοι τοῦ δικαίου τὴν πρόσδοτον. εἰς δὲ τὸ ἱερὸν
 ἀναθήματα στέλλοντες θυσίας ἐπιτελοῦσιν διαφορότητι
 ἀγνείων, ὡς νομίζοιεν, καὶ δι' αὐτὸ εἰργόμενοι τοῦ κοινοῦ
 τεμενίσματος ἐφ' αὐτῶν τὰς θυσίας ἐπιτελοῦσιν. βέλτιστοι
 δὲ ἄλλως {ἄνδρες} τὸν τρόπον καὶ τὸ πᾶν πονεῖν ἐπὶ
 20 γεωργίᾳ τετραμμένοι. ἄξιον δ' αὐτῶν θαυμάσαι παρὰ

29 § 18—22: vgl. zu dieser umstrittenen Stelle die französ.
 Übersetzung bei A. Dupont-Sommer, Les écrits esséniens, S. 46f.
 34 ἐπιτελοῦσιν: nach der Epitome und der Versio latina ist οὐκ
 ἐπιτ. zu lesen (vgl. G. Hölscher S. 211 und 239; W. Bauer Sp. 398
 und 407).

πάντας τοὺς ἀρετῆς μεταποιουμένους τὸδε διὰ τὸ μηδα-
 μῶς ὑπάρξαν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων τισὶν, ἀλλὰ μηδ'
 εἰς ὀλίγον, ἐκείνοις ἐκ παλαιοῦ συνελθὼν ἐν τῷ ἐπιτη-
 δεύεσθαι μὴ κεκωλῦσθαι· τὰ χρήματά τε κοινὰ ἔστιν
 5 αὐτοῖς, ἀπολαύει δὲ οὐδὲν ὁ πλούσιος τῶν οἰκείων μει-
 ζόνως ἢ ὁ μὴδ' ὅτιοῦν κεκτημένος· καὶ τάδε πράσσουσιν
 ἄνδρες ὑπὲρ τετρακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες. καὶ οὕτε
 21 γαμετὰς εἰσάγονται οὔτε δούλων ἐπιτηδεύουσιν κτήσιν,
 τὸ μὲν εἰς ἀδικίαν φέρειν ὑπειληφότες, τὸ δὲ στάσεως
 10 ἐνδιδόναι ποιήσιν, αὐτοὶ δ' ἐφ' ἑαυτῶν ζῶντες διακονίᾳ
 τῇ ἐπ' ἀλλήλοις ἐπιχρῶνται. ἀποδέκτας δὲ τῶν προσόδων
 22 χειροτονοῦντες καὶ ὅποσα ἢ γῇ φέροι ἄνδρας ἀγαθοὺς,
 ἱερεῖς δὲ ἐπὶ ποιήσῃ σίτου τε καὶ βρωμάτων. ζῶσι δὲ
 οὐδὲν παρηλλαγμένως, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἐμφέροντες
 15 Δακῶν τοῖς πλείστοις λεγομένοις.

6. JOSEPHUS, DE VITA SUA

Josephus hat seine Selbstbiographie, die kurz nach dem Jahre
 100 geschrieben ist, als Nachtrag zu den Antiquitates behandelt.
 Text: Opera IV, S. 322f. Niese; Übersetzung: C. K. Barrett, Die
 Umwelt des Neuen Testaments, Ausgewählte Quellen, hrsg. und
 20 übersetzt von C. Colpe, 1959, S. 204.

Περὶ δὲ ἑκατάδεκα ἔτη γενόμενος ἐβουλήθη τῶν παρ'
 10 ἡμῖν αἰρέσεων ἐμπειρίαν λαβεῖν· τρεῖς δὲ εἰσὶν αὗται,
 Φαρισαίων μὲν ἡ πρώτη, καὶ Σαδδουκαίων ἡ δευτέρα,
 τρίτη δ' Ἑσσηνῶν, καθὼς πολλάκις εἵπομεν· οὕτως γὰρ
 25 ὥμην αἰρήσεσθαι τὴν ἀρίστην, εἰ πάσας καταμάθοιμι. σκλη-
 11 ραγωγῆσας οὖν ἑμαυτὸν καὶ πολλὰ πονηθεὶς τὰς τρεῖς
 διήλθον, καὶ μηδὲ τὴν ἐντεῦθεν ἐμπειρίαν ἱκανὴν ἑμαυτῷ
 νομίσας εἶναι πυθόμενός τινα Βάνουν ὄνομα κατὰ τὴν
 ἐρημίαν διατρίβειν, ἐσθῆτι μὲν ἀπὸ δένδρων χρώμενον,

14 ἐμπερεῖς ὄντες conj. 15 πλείστοις: πολίταις oder κτίσταις
 conj. (letzteres nach Strabon, Geographie VII/3, 3). 28 vv. ll.
 βαννοῦν, βανοῦν. — Der bisher unerklärt gebliebene Name Bannūs
 wird als aramaisierte Form von βαλνεὺς aufzufassen sein. Vgl.
 targ. banjā und syr. bannā »balneum« (Smith, Thes. Syr. I, 543),
 βαλανεῖον bei Euseb., H. e. II 23, 5 (syr. Übersetzung: bannā, v. l.
 balnā, S. 137, 4 Bedjan). Mit dem Namen βαλνεὺς sollte im Jahr
 56/57 n. Chr. wohl der Titel βαπτιστής, der an Johannes dem
 Täufer haftete, vermieden werden.

τροφήν δὲ τὴν αὐτομάτως φυσομένην προσφερόμενον, ψυχρῶ δὲ ὕδατι τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα πολλάκις 12 λουόμενον πρὸς ἀγνείαν, ζηλωτὴς ἐγενόμην αὐτοῦ. καὶ διατρίψας παρ' αὐτῶ ἐνιαυτοὺς τρεῖς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τελειώσας εἰς τὴν πόλιν ὑπέστρεφον. ἐννεακαίδεκατον 5 δ' ἔτος ἔχων ἡρξάμην τε πολιτεύεσθαι τῇ Φαρισαίων αἵρέσει κατακολουθῶν, ἣ παραπλήσιός ἐστι τῇ παρ' Ἑλ- λησιν Στωικῇ λεγομένη.

7. C. PLINIUS SECUNDUS d. Ä., NATURALIS HISTORIA

Der ältere Plinius (23/24—79 n. Chr.) fußt in seiner Erdbeschreibung sowohl auf Nachrichten aus schriftlicher und mündlicher 10 Tradition als auch auf eigenen Beobachtungen. Seine Darstellung der Essener N. h. V 17 ist von C. Julius Solinus, Collectanea rerum memorabilium XXXV 9—12 (ed. Th. Mommsen, 1895², S. 155, 14ff.) ausgeschrieben worden. Krit. Text: Naturalis historia, ed. C. Mayhoff, Leipzig 1933, S. 391f. Französ. Übersetzung: A. Du- 15 pont-Sommer, Les écrits esséniens, S. 48. — W. Kroll, Art. Plinius d. Ältere (Pauly-Wiss. XXI/1, 1951, 271—439).

(V/17) Ab occidentelitora Esseni fugiunt usque qua nocent, gens sola et in toto orbe praeter ceteras mira, sine ulla femina, omni venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. 20 in diem ex aequo convenarum turba renascitur, large frequentantibus quos vita fessos ad mores eorum fortuna fluctibus agit. ita per saeculorum milia — incredibile dictu — gens aeterna est, in qua nemo nascitur. tam fecunda illis aliorum vitae paenitentia est! infra hos Engada oppidum 25 fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate palmatorumque nemoribus, nunc alterum bustum. inde Masada castellum in rupe, et ipsum haut procul Asphaltite. et hactenus Iudaea est.

8. DION VON PRUSA

Dion (genannt von Prusa, auch Chrysostomos oder Cocceianus) 30 schrieb zur Zeit Domitians und Trajans. Aus einem seiner Werke hat Synesios von Kyrene in der um 404 n. Chr. verfaßten Schrift Δίων ἡ περὶ τῆς καθ' ἑαυτὸν διαγωγῆς ein zuverlässiges Exzerpt

18 litora: scil. des mare mortuum.

gebracht. Text: K. Treu, Synesios von Kyrene, Dion Chrysostomos oder Vom Leben nach seinem Vorbild, griechisch und deutsch (Bibl. der Alten Welt 5), Berlin 1959, S. 14 (= MPG 66, 1864, col. 1120c). — Lit.: W. Schmid, Art. Dion Cocceianus (Pauly- 5 Wiss. V/1, 1903, Sp. 848—877); K. Praechter, Die Philosophie des Altertums (Überweg, Grundriß I, 1926¹²), S. 506—509; Altaner, S. 251f.; K. Treu, Synesios von Kyrene, ein Kommentar zu seinem Dion (TU 71), 1958, S. 42f.

Χωρὶς οὖν τιθέντι τοὺς ἐν τοῖς συχνοῖς λόγοις Διογένας 3,1 10 τε καὶ Σωκράτας, οἱ καὶ περιττοὶ τὴν φύσιν ἔδοξαν — καὶ οὐχ ἅπαντός ἐστιν ὁ τοῖν ἀνδρῶν τούτοις ζῆλος, ἀλλ' ὅστις εὐθὺς αἵρεσιν τινα τῶν κατὰ φιλοσοφίαν ὑπέσχετο —, τὸν δὲ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν ζητοῦντι, καὶ τὸν ἅπασιν ἐγγχωροῦντα, δίκαιον, ὅσιον, αὐτουργόν, ἀπὸ 15 τῶν ὄντων φιλάνθρωπον, οὐκ ἂν ἕτερος ἀντὶ τοῦ Εὐβοέως 2 ἀποδοδεμένος εἴη βίος εὐδαιμονικός. ἔτι καὶ τοὺς Ἑσση- νοὺς ἐπαινεῖ που, πόλιν ὅλην εὐδαίμονα τὴν παρὰ τὸ Νεκρὸν ὕδωρ ἐν τῇ μεσογείᾳ τῆς Παλαιστίνης κειμένην παρ' αὐτὰ που τὰ Σόδομα. ὁ γὰρ ἀνὴρ ὅλως, ἐπειδὴ 20 τοῦ φιλοσοφεῖν ἀπήρξατο, καὶ εἰς τὸ νοθετεῖν ἀνθρώπους ἀπέκλινεν, οὐδένα λόγον ἄκαρπον ἐξηνήνοχεν.

Τῶ δὲ μὴ παρέργως ἐντυγχάνοντι δήλῃ καὶ ἡ τῆς 3 ἐρμηνεύσεως ἰδέα διαλλάττουσα, καὶ οὐκ οὐσα μία τῶ Δίῳ κατὰ τὰς σοφιστικὰς ὑποθέσεις καὶ κατὰ τὰς πολιτικὰς. 25 ἐν ἐκείναις μὲν γὰρ ὑπτιάζει καὶ ὠραίζεται, καθάπερ ὁ ταῶς περιαθρῶν ἑαυτόν, καὶ οἷον γαννύμενος ἐπὶ ταῖς ἀγλαφαῖς τοῦ λόγου, ὅτε πρὸς ἐν τοῦτο ὁρῶν καὶ τέλος τὴν εὐφωνίαν τιθέμενος. ἔστω παράδειγμα ἡ τῶν Τεμπῶν φράσις, καὶ ὁ Μέμων· ἐν τούτῳ μὲν γε καὶ ὑπότυφός

18 Vergleichbar ist folgende, um 80 n. Chr. geschriebene, Stelle aus dem 4. Buch der Oracula Sibyllina (ed. J. Geffcken, GCS 8, 1902, S. 92f.):

Ὀλβιοὶ ἀνθρώπων κείνοι κατὰ γαῖαν ἔσονται, 25 ὅσοι δὴ στερῶσι μέγα θεὸν εὐλογέοντες πρὶν πίειν φαγέειν τε πεποιθότες εὐσεβήσιν· οἱ νηοὺς μὲν ἅπαντας ἀπαρνήσονται ἰδόντες καὶ βωμούς, εἰκαῖα λίθων ἀφιδρύματα κωφῶν, αἵμασιν ἐμψύχων μεμιασμένα καὶ θυσίῃσιν 30 τετραπόδων· λεύσουσι δ' ἐνὸς θεοῦ εἰς μέγα κῦδος οὔτε φόνον βέξαντες ἀτάσθαλον οὔτε κλοπαῖον κέρδος ἀπεμπολέοντες, ἃ δὲ ῥίγιστα τέτυκται, οὐδ' ἄρ' ἐπ' ἄλλοτρίῃ κοίτῃ πόθον ἀσυχρὸν ἔχοντες.

Lit.: A. Rzach, Art. Sibyllinische Orakel (Pauly-Wiss. II A/2, 1923, Sp. 2103—2183).

4 ἔστιν ἡ ἑρμηνεία· τὰ δὲ τοῦ δευτέρου χρόνου βιβλία, ἡκιστ' ἂν ἐν αὐτοῖς ἴδοις χαυνόν τι καὶ διαπεφορημένον. ἐξελαύνει γάρ τοι φιλοσοφία καὶ ἀπὸ τῆς γλώττης τρυφήν, τὸ ἐμβριθές τε καὶ κόσμιον κάλλος ἀγαπῶσα, ὁποῖόν ἐστι τὸ ἀρχαῖον κατὰ φύσιν ἔχον καὶ τοῖς ὑποκειμένοις οἰκεῖον, 5 οὐ μετὰ τοὺς λίαν ἀρχαίους καὶ Δίων ἐπιτυγχάνει διὰ τῶν πραττομένων ἰών, κἂν λέγη, κἂν διαλέγηται. ἔστω παράδειγμα τῆς ἀσφαλῶς καὶ κυρίως ἐχούσης ἑρμηνείας ὁ ἐκκλησιαστικός τε καὶ ὁ βουλευτικός· εἰ δὲ βούλει, καὶ ὄντι-
10 νοῦν τῶν πρὸς τὰς πόλεις εἰρημένων τε καὶ ἐγνωσμένων 10 προκεχειρισμένος, ἴδοις ἂν ἑκατέραν ἰδέαν ἀρχαϊκὴν, ἀλλ' οὐ τῆς νεωτέρας ἡχοῦς τῆς ἐπιποιούσης τῷ κάλλει τῆς φύσεως, ὅποῃαι διαλέξεις ὦν πρόσθεν ἐμνημονεύσαμεν, ὁ Μένων τε καὶ τὰ Τέμπη, λόγος δὲ οὗτος ὁ κατὰ τῶν
15 φιλοσόφων.

9. HEGESIPP, ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ

Aus dem Werk Hegesipps (um 180) bringt Euseb, H. e. IV, 22, 4—7 (GCS IX/1, hrsg. von E. Schwartz, S. 371f.) zwei Zitate über den Zusammenhang der christlichen Häresien mit den jüdischen Religionsgruppen.

Ἐπεὶ δὲ αὐτὸς καὶ τῶν κατ' αὐτὸν αἵρέσεων τὰς ἀρχὰς ὑποτίθεται 20 διὰ τούτων. καὶ μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι Ἰάκωβον τὸν δίκαιον, ὥς καὶ ὁ κύριος, ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, πάλιν ὁ ἐκ θεοῦ αὐτοῦ Συμεὼν ὁ τοῦ Κλωπᾶ καθίσταται ἐπίσκοπος, ὃν προέ-
θεντο πάντες, ὄντα ἀνεψιὸν τοῦ κυρίου δεύτερον. διὰ 25 τοῦτο ἐκάλουν τὴν ἐκκλησίαν παρθένον, οὕτω γὰρ ἔ-
φθαρτο ἀκοαῖς ματαίαις· ἄρχεται δὲ ὁ Θεβουθις διὰ τὸ μὴ γενέσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον ὑποφθεῖρειν ἀπὸ τῶν ἐπτά αἵρέσεων, ὧν καὶ αὐτὸς ἦν, ἐν τῷ λαῷ, ἀφ' ὧν Σίμων, ὃθεν Σιμωνιανοί, καὶ Κλεόβιος, ὃθεν Κλεοβηνοί, καὶ
30 Δοσίθεος, ὃθεν Δοσιθιανοί, καὶ Γορθαῖος, ὃθεν Γοραθηνοί, καὶ Μασβῶθιοι. ἀπὸ τούτων Μενανδριανισταὶ καὶ Μαρκιανισταὶ καὶ Καρποκρατιανοὶ καὶ Οὐαλεντινιανοὶ καὶ Βασιλειδιανοὶ καὶ Σατορνιλιανοὶ ἕκαστος ἰδίως καὶ
ἐτεροίως ἰδίαν δόξαν παρεισηγάγασαν, ἀπὸ τούτων 35 ψευδόχριστοι, ψευδοπροφῆται, ψευδοπάστολοι, οἵτινες ἐμέρισαν τὴν ἑνωσιν τῆς ἐκκλησίας φθοριμαίοις λόγοις κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

20 αὐτός scil. Hegesipp.

ἔτι δ' ὁ αὐτὸς καὶ τὰς πάλαι γεγενημένας παρὰ Ἰουδαίοις αἵρέσεις ἱστορεῖ λέγων· ἦσαν δὲ γνώμαι διάφοροι ἐν τῇ περιτομῇ ἐν υἱοῖς Ἰσραηλιτῶν κατὰ τῆς φυλῆς Ἰουδα καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐταί· Ἑσσαῖοι Γαλιλαῖοι Ἡμεροβαπτισταὶ 5 Μασβῶθιοι Σαμαρεῖται Σαδδουκαῖοι Φαρισαῖοι. καὶ ἕτερα καὶ πλείστα γράφει...

10. HIPPOLYT, REFUTATIO OMNIUM HAERESIU

P. Wendland, der Herausgeber des kritischen Textes (Hippolytus Werke III, Refutatio IX, 18—28; GCS 26, Berlin 1916, S. 256—261), hat vorausgesetzt, daß das ganze Stück aus 10 Josephus, Bell. jud. II/8, 2—13 entnommen und durch christianisierende Zusätze erweitert worden ist; von dieser Voraussetzung aus hat er den (hier wiedergegebenen) Text rezensiert. Lit.: M. Black, The Account of the Essenes in Hippolytus and Josephus (The Background of the New Testament and its Eschatology, 15 Studies in Honour of C. H. Dodd, Cambridge 1956, S. 172—175). M. Smith, The Description of the Essenes in Josephus and the Philosophumena (Hebrew Union College Annual 29, 1958, 273 ff.) nimmt Abhängigkeit des griechischen Josephus und des Hippolyt von einer gemeinsamen Vorlage an; dazu vgl. S. Zeitlin, The Ac-
20 count of the Essenes in Josephus and the Philosophumena (Jewish Quarterly Review 49, 1959, 292—299). — An zweiter Stelle ist der entsprechende Text des slavischen Josephus (Berendts-Graß S. 252—264; Titel siehe S. 23) abgedruckt. K. Graß weist S. 31 auf

4 Zu den Ἡμεροβαπτισταὶ vgl. die Überlieferung über die töbels š'harit («die das Tauchbad in der Morgenfrühe vollziehen») Tosefta Jadajim II 20: «Die Morgentaucher sagen: Wir beklagen uns über euch, ihr Pharisäer, daß ihr den (heiligen) Namen ohne Waschung aussprecht. Die Pharisäer antworten: Wir beklagen uns über euch, ihr Morgentaucher, daß ihr den (heiligen) Namen mit einem Körper, an dem Unreinheit ist, aussprecht». J. Klausner, Jesus von Nazareth, seine Zeit, sein Leben und seine Lehre, 1930, S. 280, findet hier die Essener erwähnt; weitere Erörterung bei J. Thomas, Le mouvement baptiste, S. 44.

5 Μασβῶθιοι: vv. ll. μαρβῶθιοι, μαρβῶθιοι, μαρβῶταῖοι. Die syrische Übersetzung hat mazbōtājē (Histoire ecclésiastique d'Eusebe de Césarée, ed. P. Bedjan, Leipzig 1897, S. 312, 12), das als buchstäbliche Umschrift von Μαρβῶταῖοι aufzufassen ist und keinen Sinn ergibt. Der griechische Terminus wird auf das im Christlich-Palästinensischen belegte Wort masbū'tā «Taufe» zurückzuführen sein; für masb'anā «Täufer» (Mt 3,1; Mk 6,24; Lk 7,20 usw.) ist auch die Schreibung masb'anā belegt (Fr. Schultheß, Lexicon Syropalaestinum, Berlin 1903, S. 166). Vgl. W. Brandt, Die jüdischen Baptismen, 1910, S. 112f.; F. X. Funk, Didascalia et Const. Apost. I, 1905, S. 314, Anm. 4.

die Möglichkeit hin, daß Hippolyts Josephustext »der Vorlage des Slaven ähnlicher war als unser griechischer Josephus«. Die eingeklammerten Zahlen weisen auf die Paragraphen Nieses hin. — Lit.-Übersicht: O. Michel und O. Bauernfeind, Flavius Josephus De bello judaico I, S. XXXV. Altaner, S. 144ff.

- 2 Ref. IX/18. Τρία γὰρ παρ' αὐτοῖς εἶδη διαίρεται, καὶ τοῦ μὲν αἰρετισταὶ εἰσὶ Φαρισαῖοι, τοῦ δὲ Σαδδου-
3 καῖοι, ἕτεροι δὲ Ἑσσηνοί. οὗτοι τὸν βίον σεμνότερον ἀσκοῦσι φιλάλληλοι ὄντες καὶ ἐγκρατεῖς, πάσης τε ἐπιθυμίας ἔργον ἀποστρέφονται, ἀπεχθῶς καὶ πρὸς <τὸ> τὰ τοιαῦτα ἀκοῦσαι ἔχοντες, γάμον τε ἀπαγορεύουσι, τοὺς δὲ ἄλλοτρίους παῖδας ἀναλαμβάνοντες τεκνοποιοῦνται καὶ πρὸς τὰ ἴδια ἡθῆ ἀγούσιν, οὕτως ἀνατρέφοντες καὶ ἐπὶ τοῖς μαθήμασι προβιβάζοντες, οὐ τὸ γαμεῖν κωλύοντες, ἀλλ' αὐτοὶ γάμου ἀπεχόμενοι. γυναικας δέ, εἰ καὶ τῇ αὐτῇ προαιρέσει βούλονται προσέχειν, οὐ προσδέχονται, κατὰ μηδὲνα τρόπον γυναιξὶ πιστεύοντες.
1 (19.) Καταφρονοῦσι δὲ πλούτου καὶ τὸ πρὸς τοὺς δεομένους κοινωνεῖν οὐκ ἀποστρέφονται, ἀλλ' οὐδέ τις παρ' αὐτοῖς ὑπὲρ τὸν ἕτερον πλουτεῖ. νόμος γὰρ παρ' αὐτοῖς τὸν προσιδόντα τῇ αἰρέσει τὰ ὑπάρχοντα πωλοῦντα τῷ κοινῷ προσφέρειν, ὃ ὑποδεχόμενος <ὁ> ἄρχων διανέμει
2 ἅπανσι πρὸς τὰ δέοντα. οὕτως οὐδεὶς ἐνδεής παρ' αὐτοῖς.

Von den drei Ordnungen, die unter den Juden sind.

(119) Eine dreifache Ordnung gesetzlicher Lebensweise ist nämlich unter den Juden. Die eine hat den Namen der Pharisäer, die andere aber der Sadduzäer, die dritte aber der Essäer, welche reiner als jene beiden ist. (120) Diese nämlich verabscheuen jegliche Wollust, die Enthaltsamkeit aber und das leidenschaftslose Leben preisen sie. Und die Ehe verachten sie und die Lust zum Weibe. Und da sie fremde Kinder aufnehmen, die ihrer Sitte geneigt sind, pflegen sie (?) sie und achten sie für Verwandte und unterrichten sie in den Wissenschaften. (121) Die Ehe aber und (die) von ihr (folgende) Kindererzeugung verwerfen sie nicht, sondern sich bewahrend vor dem Streben der Weiber und sagend, daß es kein Weib gebe, welches das Lager ihres Mannes rein bewahren kann.

(122) Reichtum aber wollen sie nicht, und es gibt unter ihnen gar kein Eigentum, sondern alles ist bei ihnen allgemein, sowohl an Kleidung wie an Lebensmitteln. (123) Öl jedoch halten sie für unrein. Die Gewänder aber sind bei ihnen fortwährend weiß. Und als Aufseher bestellen sie, welche sie als außerordentlich (geschickt) und weise kennen.

(124) Nicht aber leben sie in einer einzelnen Stadt, sondern in allen Städten lebt jeder wo er will, nachdem er Gefährten zu

ἐλαίῳ δὲ οὐ χρῶνται, μολυσμὸν ἡγούμενοι τὸ ἀλείφεσθαι. χειροτονοῦνται δὲ οἱ ἐπιμεληταὶ οἱ πάντων <τῶν> κοινῶν φροντ[ι]ζ[οντες]. πάντες δὲ αἰεὶ λευχειμονοῦσι.

- (20.) Μία δὲ αὐτῶν οὐκ ἔστι πόλις, ἀλλ' ἐν ἐκάστῃ μετοικοῦσι πολλοί. καὶ εἴ τις ἀπὸ ξένης παρῇ τῶν αἰρετιστῶν, πάντα αὐτῷ κοινὰ ἡγούνται, καὶ οὐς οὐ πρότερον ἤδεσαν, ὥς οἰκείους καὶ συνήθεις προσδέχονται. περιίασιν δὲ τὴν πατρίαν γῆν ἐκάστοτε ἀποδημοῦντες μηδὲν φέροντες πλὴν ὄπλου. ἔχουσι δὲ καὶ κατὰ πόλεις προεστῶτα, ὃς τὰ συναγόμενα εἰς τοῦτο ἀναλίσκει, ἐσθῆτα καὶ τροφὰς αὐτοῖς παρασκευάζων. καταστολὴ δὲ αὐτῶν καὶ στήμα κόσμιον· χιτῶνας δὲ δύο ἢ διπλᾶς ὑποδέσεις οὐ κτῶνται· ἐπάν δὲ τὰ παρόντα παλαιωθῇ, τότε ἕτερα προσίενται. οὐδὲν δὲ ὄλως οὔτε ἀγοράζουσιν οὔτε πωλοῦσιν, ὃ δ' ἂν ἔχη τις τῷ μὴ ἔχοντι δούς, ὃ οὐκ ἔχει λαμβάνει.

- (21.) Παραμένουσι δὲ εὐτάκτως καὶ ἐπιμόνως εὐχόμενοι ἕωθεν, μηδὲν πρότερον φθεγξάμενοι εἰ μὴ τὸν θεὸν ὑμνήσωσι· καὶ οὕτω προελθόντες ἕκαστοι ἐφ' ὃ βούλονται πράττουσι, καὶ ἕως ὥρας πέμπτης πράξαντες ἐπανίστανται. ἔπειτα πάλιν συνελθόντες εἰς ἓνα τόπον, περιζώμασί τε λινοῖς περιζωσάμενοι πρὸς τὸ καλύψασθαι τὴν αἰσχύνην, οὕτως ὕδατι ψυχρῷ ἀπολούονται, καὶ μετὰ τὸ οὕτως

sich genommen und ein Haus eingerichtet hat. Wenn aber auch aus andern Städten Fremde kommen, unbekannte, aber dasselbe Leben einhaltende, so gehen sie zu ihnen wie auch zu ihren Eigenen. Und Essen und Trinken verweigert man ihnen nicht. (125) Deswegen nehmen sie keine Speise mit, wenn sie eine Reise antreten, sondern nur eine Waffe um der Räuber willen. (126) (Ihr) Schweigen aber und (ihre) Demut und ihre Haltung sind gleich denen der Kinder, die in der Furcht erzogen werden. Kleider aber und Stiefel wechseln sie nicht, bevor sie ganz zerreißen vor Schmutz. (127) Handel aber gibt es unter ihnen keinen, sondern was irgend jeder von ihnen verlangt, das nimmt er wie sein eigenes, da es von niemand bewahrt wird.

(128) Und im Verhältnis zur Gottheit sind sie fromm mehr als alle. Wenig aber ruhen sie, in der Nacht stehen sie zum Singen auf, Gott preisend und anflehend. Und vor dem Aufgang der Sonne sprechen sie gar nichts, sondern senden nur altväterliche Gebete zu ihr empor, gleichsam um ihr Aufgehen betend. (129) Und darnach entlassen sie die Aufseher, damit sie ausüben ein jeder das Handwerk, das er gelernt hat. Und nachdem sie bis zur fünften Stunde mit ganzer Kraft gearbeitet, versammeln sie sich wiederum an einem (und demselben) Orte. Und nachdem sie sich mit einem Leinentuch umgürtet, waschen sie den Körper mit kaltem Wasser.

ἀγνίσασθαι εἰς ἓν οἶκημα συνίασιν — οὐδεὶς δὲ ἑτεροδόξω
 σύνεισιν ἐν τῷ οἴκῳ — καὶ περὶ ἀριστοποιίαν χωροῦσι.
 3 καθισάντων δὲ κατὰ τάξιν μεθ' ἡσυχίας προσφέρονται
 ἄρτον, ἔπειτα ἓν τι προσφάγιον, ἐξ οὗ ἑκάστῳ τὸ αὐταρκες
 μέρος. οὐ πρότερον δὲ γεύεται τις αὐτῶν, εἰ μὴ ἐπεύξεται
 5 εὐλογῶν ὁ ἱερεὺς. μετὰ δὲ τὸ ἄριστον ἐπευξαμένου πάλιν,
 ἀρχόμενοι τε καὶ πάλιν παύόμενοι ὕμνοισι τὸν θεόν.
 4 ἔπειτα τὰς ἐσθῆτας, [ἃς ἐν]δον συνεστιώμενοι ἀμφιέννυνται,
 ἀποθέμεν[οι ὡς ἱε]ράς — εἰσὶ δὲ λιναῖ — τὰς ἐν τῇ προόδῳ
 πάλιν ἀναλαμβάνοντες ἐπὶ τὰ φίλα ἔργα ὁμῶσιν ἕως
 10 δειλῆς. δειπνοῦσι δὲ ὁμοίως τοῖς προειρημένοις πάντα
 5 ποιήσαντες. οὐδεὶς δὲ πῶποτε κραυγάζει ἢ τις ἑτέρα
 θορυβώδης ἀκουσθήσεται φωνή, ἡρέμα δὲ ἕκαστοι λα-
 λοῦντες, εὐσχημόνως ἑτέροις τῷ ἑτέρῳ τὴν ὁμίλιαν
 συγχωρεῖ, ὡς τοῖς ἔξωθεν μυστήριόν τι καταφαίνεσθαι
 15 τὴν τῶν ἔνδον σιωπὴν. νήφουσι δὲ πάντοτε, πάντα
 μέτρῳ καὶ ἐσθίοντες καὶ πίνοντες.
 1 (22.) Πάντες μὲν οὖν τῷ προεστῶτι προσέχουσι,
 καὶ ὅσα κελεύσει ὡς νόμῳ πείθονται. ἐσπουδάκασιν γὰρ
 πρὸς τὸ ἐλεῖν καὶ βοηθεῖν τοῖς καταπονουμένοις. πρὸ
 20 δὲ πάντων ὀργῆς ἀπέχουσι καὶ θυμοῦ καὶ πάντων τῶν
 ὁμοίων, ἐπίβουλα ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου κρίνοντες. οὐδεὶς

Und nachdem sie sich gereinigt, versammeln sie sich in einem andern Hause, woselbst jeglicher Ungläubige nicht eintritt. Und selbst rein seiend, treten sie zum Speisesaal hervor wie zu einem heiligen Tempel (130) und sitzen schweigend. Und der Brotbäcker setzt ihnen Brote vor der Reihe nach, aber der Koch ein Gefäß mit einer (einzigen) Speise. (131) Der Priester aber spricht ein Gebet über der Speise. Es ist nämlich verboten, etwas vor dem Gebet zu kosten. Und wiederum auch, wenn sie vom Mahle aufstehen, preisen sie Gott als den Darreicher der Speise. Und wiederum, nachdem sie die weißen Gewänder ausgezogen, gehen sie an die Arbeit und mühen sich bis zum Abend. (132) Und wiederum wenden sie sich zum Speisehause. Weder durch Geschrei, noch durch Gelächter entweihen sie jenes Haus, die Worte aber richten sie einer an den andern der Reihe nach, (133) und das Schweigen innen erscheint den Auswärtigen wie ein fürchterliches Geheimnis.

(134) Aber an jegliche Werke gehen sie nicht ohne ein Gebot der Aufseher; zwei Werke aber sind bei ihnen frei, Barmherzigkeit und Hilfe, wenn jemand (darnach) verlangt. Ihren Verwandten aber zu geben ist ihnen nicht möglich ohne Gebot der Aufseher. (135) Sie sind aber rechtschaffen und Wächter des Zorns, nicht nachtragend, Verteidiger der Treue und Diener des Friedens, und jegliches ihrer Worte wird nicht verändert, sondern ist fest und

δὲ ὁμνυσι παρ' αὐτοῖς, ὅσα δ' ἂν τις εἴπῃ, τοῦτο ὅρκου
 ἰσχυρότερον κρίνεται. εἰ δὲ ὁμόσει τις, καταγινώσκεται
 ὡς μὴ πιστευθεὶς <δίχα θεοῦ>. σπουδάζουσι δὲ περὶ τὰς
 2 τοῦ νόμου ἀναγνώσεις καὶ προφητῶν, ἔτι δὲ καὶ εἴ τι
 5 σύνταγμα εἴη πιστῶν. πάνυ δὲ περιέργως ἔχουσι περὶ
 βοτάνας καὶ λίθους, περιεργότεροι ὄντες πρὸς τὰς τούτων
 ἐνεργείας, φάσκοντες μὴ μάτην ταῦτα γεγονέναι.
 (23.) Τοῖς δὲ βουλομένοις τῇ αἰρέσει μαθητεῦν οὐκ
 1 εὐθέως τὰς παραδόσεις ποιοῦνται, εἰ μὴ πρότερον δοκιμά-
 10 σωσιν, ἐπ' ἑνιαυτὸν δὲ τὰς ὁμοίας τροφὰς παρατιθέασιν
 ἕξω τῆς ἐαυτῶν σ[υνό]δου οὖσιν ἐν ἑτέρῳ οἴκῳ, ἀξινάριον
 τε καὶ τὸ λινεὺν περίζωμα καὶ λευκὴν ἐσθῆτα δόντες.
 ἐπειδὴν τούτῳ τῷ χρόνῳ πείραν ἐγκρατείας δῶ, πρόσ-
 2 εἰσιν ἐγγιον τῇ διαίτῃ, καὶ καθαρωτέρως ἀπολ[ο]ύεται
 15 ἢ τὸ πρότερον· οὐδέπω δὲ σὺν αὐτοῖς τροφῆς μεταλαμ-
 βάσει. μετὰ γὰρ τὸ δεῖξαι εἰ ἐγκρατεῦσθαι δύναται,
 ἐπὶ ἔτη ἄλλα δύο δοκιμάζεται τοῦ τοιούτου {γὰρ} τὸ
 3 ἦθος, καὶ φανεῖς ἄξιος οὕτως εἰς αὐτοὺς κρίνεται. πρὶν
 δὲ αὐτοῖς συνεστιαθῇ, ὅρκοις φρικτοῖς ὀρκίζεται, πρῶτον
 20 μὲν εὐσεβήσιν τὸ θεῖον, ἔπειτα τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια
 φυλάξιν καὶ κατὰ μηδένα τρόπον ἀδικήσιν τινά, μηδένα
 δὲ μήτε ἀδικοῦντα μήτε ἐχθρὸν μισήσιν, προσεῦχεσθαι

treu, mehr als wie bei einem Schwörenden. Ein Schwur aber erscheint ihnen mehr als jegliche Sünde. Und wenn jemand untreu ist, so ist das bei ihnen ohne göttlichen Schwur verurteilt und verworfen. (136) Und sie suchen aber sehr nach alten Büchern und lesen sie, erforschend, was in fremden Ländern getan wird, Verständnis aus ihnen empfangend und aufmerkend auf das, was der Seele und dem Leibe zum Nutzen ist. Ihnen sind aber bekannt Kräuter und Wurzeln und Steine, wo was erzeugt wird und gegen welches Leiden es nötig ist. Und der Kriegerstand (?) ist ihnen bekannt aus jenen Schriften.

(137) Wenn aber jemand ihrer Lebensweise beitreten will, so nehmen sie (ihn) nicht so bald auf. Sondern zuerst befehlen sie ihm, in dem Hause vor dem Tor zu leben, nachdem sie ihm eine Axt und die Leinwand (und) die weiße Kleidung gegeben. (138) Und insofern er erprobte Enthaltsamkeit ein Jahr lang zeigt, so nehmen sie (ihn) weiter in das innere Leben auf und er bekommt Anteil an reinem Wasser zur Reinheit. Und nachdem er Beharrlichkeit gezeigt, prüfen sie seine Sinnesart im Laufe von zwei Jahren. Und wenn er nicht entsprechend ist, so weisen sie ihn von ihrer Gemeinschaft weg. Wenn er würdig erscheint, so zählen sie ihn (ihrem) Verein zu. (139) Und bevor sie ihn zuzählen, verpflichten sie ihn durch fürchterliche Eide, und dieser, vor den Türen stehend, ver-

δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, συναγωνίζεσθαι αὐτὸν τοῖς δικαίοις, τὸ
 4 πιστὸν πᾶσι παρέξειν, μάλιστα τοῖς κρατοῦσιν· οὐ γὰρ
 δίχα θεοῦ συμβαίνειν τινὶ τὸ ἄρχειν· κἂν αὐτὸς ἄρχῃ,
 μηδέποτε ὑπερηφανεύσασθαι ἐν ἐξουσίᾳ μηδὲ ἀπειθήσειν
 ἢ τινι κόσμῳ πλεῖον τοῦ ἔθους χρήσασθαι· φιλαλήθῃ δὲ 5
 εἶναι, τὸν δὲ ψευδόμενον ἐλέγχειν, μηδὲ κλέπτειν μηδὲ
 συνειδήσιν ἐπὶ ἀνόμῳ κέρδει μολύνειν, μηδὲν ἀποκρύπτειν
 τοὺς συναίρεσιώτας, ἑτέροις δὲ μηδὲν ἐξείπειν, κἂν μέχρι
 θανάτου τις βιάζηται. πρὸς τούτοις ὁμνυσι μηδενὶ μετα-
 δοῦναι τῶν δογμάτων ἑτέρως ἢ ὡς αὐτὸς μετέλαβε. 10

1 (24.) Τοιοῦτοις οὖν ὅρκους δεσμεύουσι τοὺς προσερχο-
 μένους. εἰ δὲ τις ἐν ἀμαρτηματί τινι [καταληφθῇ] ἢ, ἀποβάλ-
 λεται τοῦ τάγματος, ὃ δὲ ἀποβληθεὶς δεινῶ μὲν ἔσθ'
 2 ὅτε διαφθείρεται. τοῖς γὰρ ὅρκους καὶ τοῖς ἔθεσιν ἐνδεδε-
 μένος [οὐδὲ] τῆς παρὰ τοῖς ἄλλοις τροφῆς δύναται 15
 μεταλαμβάνειν. ἔσθ' ὅτε οὖν τὸ σῶμα λιμῶ δια-
 φθείρουσιν· [ὅθ]εν ἐν ἐσχάτοις ποτὲ ἐλεοῦσι πολλοὺς
 ἤδη ἐκλείποντας, αὐτῶν ἱκανὴν μέχρι θανάτου ἐπιτιμίαν
 ἡγοῦμενοι.

1 (25.) Περὶ δὲ τὰς κρίσεις ἀκριβέστατοι καὶ δίκαιοι· 20
 δικάζουσι δὲ συνελθόντες οὐκ ἐλάττους τῶν ἑκατόν, τὸ
 δὲ ὀρισθὲν ὑπ' αὐτῶν ἀκίνητον. τιμῶσι δὲ τὸν νομοθέτην

schwört sich mit furchtbaren Eiden, den lebendigen Gott anrufend und seine allmächtige Rechte und den Geist Gottes, den nicht zu fassenden, und die Seraphim und Cherubim, die überall Einblick haben, und die ganze himmlische Kraft zum Zeugnis aufstellend, daß er fromm sein werde in bezug auf die Gottheit und den Menschen gegenüber Gerechtigkeit beobachten, aber nicht aus eigenem Willen ihnen Hindernisse bereiten werde, noch auf einen Befehl hin, und daß er die Ungerechtigkeit hassen werde, (140) und treu sein werde der Gesinnung nach, nicht aber auf Grund des Eides, und ein Freund der herrschenden Gewalten, — ohne göttlichen Befehl nämlich werde niemandem zu herrschen gegeben —, daß er aber, wenn er auch selbst zur Herrschaft kommen sollte, die Gewalt nicht beflecken werde, (daß er) auch nicht sich schmücken werde überflüssigerweise mit hellem Gewand oder mit andrer Schönheit, (141) und die Wahrheit zu lieben von ganzer Seele, aber die Lügner zu überführen, die Hände zu bewahren vor Diebstahl und vor Raub und die Seele vor Bestechlichkeit, aber nichts zu verbergen vor seinen Bundesbrüdern und den Andersgläubigen das Geheimnis nicht kundzumachen, wenn auch bis zum Tode jemand ihn quälen sollte, (142) aber mit den Räubern nichts gemein zu haben, zu bewahren aber die Bücher wie die Engelnamen. Mit solchen Schwüren sichern sie (sich) die Hinzutretenden.

μετὰ τὸν θεόν, καὶ εἴ τις εἰς τοῦτον βλασφημήσει, κολάζεται.
 τοῖς δὲ ἄρχουσι καὶ πρεσβυτέροις ὑπακούειν διδάσκονται. 2
 εἰ δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ δέκα καθέζονται, οὐ λαλήσει εἰς, εἰ μὴ
 τοῖς ἐννέα δόξει. καὶ τὸ πτύσαι δὲ εἰς μέσον καὶ τὸ δεξιὸν
 5 μέρος φυλάττονται· τὸ δὲ τῷ σαββάτῳ ἀπέχεσθαι ἔργου
 φροντίζουσι μᾶλλον πάντων Ἰουδαίων. οὐ μόνον γὰρ
 τροφὰς αὐτοῖς παρασκευάζονται <πρὸ> μᾶς ἡμέρας πρὸς
 τὸ μὴ πῦρ ἅπτειν, ἀλλ' οὐδὲ σκεῦος μετατιθέασιν, οὐδὲ
 ἀποπατίζουσι, τινὲς δὲ οὐδὲ κλινιδίου χωρίζονται. ταῖς 3
 10 δὲ ἄλλαις ἡμέραις ἐπὶ ἀποπατίσαι θέλοιεν, βόθρον
 ὀρύξαντες ποδιαῖον τῇ σκαλίδι — τοιοῦτον γὰρ ἔστι τὸ
 ἀξινάριον, ὃ τοῖς προσιοῦσι μαθητεύεσθαι πρώτως
 δίδοσιν —, καὶ περικαλύψαντες τὸ ἱμάτιον ἰζάνουσι,
 φάσκοντες μὴ δεῖν ὑβρίζειν τὰς αὐγάς, ἔπειτα τὴν ἀνασκα-
 15 φείσαν γῆν ἐπεμβάλλουσιν εἰς τὸν βόθρον. καὶ τοῦτο
 ποιοῦσιν ἐκλε[γόμενοι] [τοὺς] ἐρημοτέρους τόπους. ἐπὶ
 δὲ τοῦτ[ο] ποιήσωσιν, εὐθύς ἀπολούονται ὡς μαινοῦσης
 τῆς ἐκκρίσεως.

(26.) Διήρηνται δὲ [κα]τὰ [χρ]όνον καὶ οὐχ ὁμοίως 1
 20 τὴν ἄσκησιν φυλάττουσιν, εἰς τέσσαρα μέρη διαχωρι-
 σθέντες. ἑτεροὶ γὰρ αὐτῶν τὰ ὑπὲρ τὸ δέον ἀσχοῦσιν,
 ὡς μηδὲ νόμισμα βαστάζειν, λέγοντες μὴ δεῖν εἰκόνα ἢ

(143) Wenn aber einer nachher in irgendeine Sünde verfällt, so treiben sie ihn aus dem Hause, der Vertriebene aber stirbt kläglichen Todes; da er nämlich durch jene Schwüre gebunden worden ist, wird er nicht wagen, Speise von jemand anzunehmen, und Gras essend und durch Hunger wird der Körper des Seienden (?) aufgerieben. (144) Deshalb aber haben sie (manches Mal?) anderer sich erbarmend sie beim letzten Atemzuge wieder aufgenommen.

(145) Aber im Gericht befragt sind sie Leiter, und wenn sie recht richten wollen, werden hundert von ihnen erwählt; wenn sie etwas aussprechen, so wird (dieses) nicht rückgängig gemacht. Sie ehren aber sehr den Namen des Gesetzgebers, so daß wenn jemand ihn lästert, sie ihn gar zum Tode verurteilen. (146) Aber den Ältesten gehorchen sie. Wenn aber zehn von ihnen sich zusammensetzen, so darf nicht ein einzelner reden, wenn neun es nicht wollen, (147) noch ausspucken in ihrer Mitte, auch nicht auf die rechte Seite. Und den siebenten Tag und die siebente Woche und den siebenten Monat und das siebente Jahr preisen sie sehr, indem sie weder Speise bereiten, noch Feuer anmachen, noch Gefäße bewegen, noch ihre Notdurft verrichten an den Sabbaten. (148) An den andern Tagen graben sie Gruben, tiefer als eine Elle, und verrichten hier ihre Notdurft, (dann) aber schütten sie

φέρειν ἢ ὁρᾶν ἢ ποιεῖν. διὸ οὐδὲ εἰς πόλιν τις αὐτῶν
 εἰσπορεύεται, ἵνα μὴ διὰ πύλης εἰσέλθῃ, ἐφ' ἧς ἀνδριάντες
 ἔπεισιν, ἀθέμιτον τοῦτο ἡγοῦμενοι τὸ ὑπὸ εἰκόνας παρελ-
 2 θεῖν. ἕτεροι δὲ ἐπὶ ἀκούσασί τινος περὶ θεοῦ διαλεγο-
 μένου καὶ τῶν τούτου νόμων, εἰ ἀπερίτμητος εἴη, παρα- 5
 φυλάξας τὸν τοιοῦτον ἐν τόπῳ τινὶ μόνον, φονεύειν ἀπειλεῖ
 εἰ μὴ περιτμηθεῖ· ὅς εἰ μὴ βούλοιο πείθεσθαι, οὐ φείδεται,
 ἀλλὰ καὶ σφάζει. ὅθεν ἐκ τοῦ συμβαίνοντος τὸ ὄνομα
 προσέλαβον, Ζηλωταὶ καλούμενοι, ὑπὸ τινων δὲ Σικά-
 10 ριοι. ἕτεροι δὲ αὐτῶν οὐδὲνα κύριον ὀνομάζουσι πλὴν 10
 3 τὸν θεόν, εἰ καὶ αἰκίζοιτό τις ἢ καὶ ἀναιροῖτο. τοσοῦτον
 δὲ οἱ μετέπειτα ἐλάττους τῇ ἀσκήσει γεγέννηται, ὥστε
 τοὺς τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσιν ἐμμένοντας μηδὲ προσψάειν
 αὐτῶν· ὧν εἰ ψάσαιεν, εὐθέως ἀπολούονται, ὥς τινος
 ἀλλοφύλου ψάσαντες. εἰσὶ δὲ καὶ μακρόβιοι οἱ πλείστοι, 15
 ὥστε καὶ πλέον ἑκατὸν ἔτεσι ζῆν· φασὶν οὖν εἶναι αἴτιον τό-
 τε τῆς ἄκρας θεοσεβείας καὶ τὸ καταγνωσθῆναι ἀμέτρως
 προσφέρεσθαι (ὡς) ἐγκρατιστὰς εἶναι καὶ ἀοργήτους.

wieder zu. Deswegen nämlich ist ihnen die Axt gegeben, um Gruben zu bereiten und (sie) zuzuschütten, damit sie die Sonne nicht beflecken, noch die göttlichen Strahlen. (149) Und alsdann waschen sie sich.

(150) Sie teilen sich aber alle Jahre in vier Abteilungen. Wenn aber die letzten bei ihnen die ersten berühren, so waschen sich diese, als wenn sie sich mit Andersstämmigen gemein gemacht hätten. (151) Sie leben aber mehr als hundert Jahre, wegen der Einfachheit der Nahrung. Der Qual aber und jeglichen Übels gedenken sie nicht, so daß sie ruhmreichen Tod höher als das Leben achten. (152) Es zeigte sich aber die Festigkeit ihrer Seelen beim römischen Kriege. Als sie nämlich damals gefesselt und getötet und gebrannt und zerschmettert und mit jeglicher Folter gepeinigt wurden, damit sie ihren Gesetzgeber lästern sollten oder etwas nicht Gebräuchliches essen sollten, so wurden sie weder besiegt noch beschämt, noch schmeichelten sie den Schlagenden, noch weinten sie, (153) sondern vielmehr lachend und die Peiniger schmähend und mit Freuden gaben sie ihre Seelen dahin.

(154) Es gibt nämlich bei ihnen eine solche Rede, daß der Leib aus der Vergänglichkeit heraus geboren wird und daß seine Elemente in vier Teile zerfallen, aus welchen sie auch bestehen, daß die Seele aber unsterblich ist und sich mischt und sich verpflichtet mit dem Leibe, zu ihm kommend aus dem Äther wie in ein Gefängnis, gezogen zur menschlichen Natur wie durch eine Art feiner

Vgl. zu Kapitel 26 und 27 die französ. Übersetzung bei A. Dupont-Sommer, Les écrits esséniens, S. 43, Anm. 4; 45, Anm. 1.

θανάτου δὲ καταφρονουσι χαίροντες, ἡνίκα μετὰ συνει- 4
 δήσεως ἀγαθῆς τελευτῶσιν· εἰ δὲ καὶ αἰκίζοιτό τις τοὺς
 τοιοῦτους, ἵνα ἢ τὸν νόμον δυσφημήσῃ ἢ εἰδωλόθυτον
 φάγῃ, οὐ π[οι]ήσει ὑπομένων θανεῖν καὶ βασάνους
 5 βαστάσαι, ἵνα τὸ συνειδὸς μὴ παρέλθῃ.

(27.) Ἐρρωται δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ὁ τῆς ἀναστάσεως 1
 λόγος· ὁμολογοῦσι γὰρ καὶ τὴν σάρκα ἀναστήσεσθαι
 καὶ ἔσεσθαι ἀθάνατον, ὃν τρόπον ἤδη ἀθάνατός ἐστιν ἡ
 ψυχὴ· ἣν χωρισθεῖσαν νῦν ἔστιν εἰς ἓνα χῶρον εὐπνουν
 10 καὶ φωτεινὸν ἀναπαύεσθαι ἕως κρίσεως, ὃν χῶρον Ἐλ-
 ληνες ἀκούσαντες μακάρων νήσους ὠνόμασαν. ἀλλὰ καὶ 2
 ἕτερα τούτων δόγματα πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων σφετερισά-
 μενοι ἰδίας δόξας συνεστήσαντο. ἔστι γὰρ ἡ κατὰ τού-
 15 τους ἀσκήσις περὶ τὸ θεῖον ἀρχαιοτέρα πάντων ἐθνῶν,
 ἢ περὶ τῆς τῶν ὄντων δημιουργίας μὴ ἐτέρωθεν παρειλη-
 φέναι τὰς ἀρχὰς ἢ ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς νομοθεσίας· ὧν μά- 3
 λιστα Πυθαγόρας καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς παρ' Αἰγυπτίους

Flöte¹⁾. (155) Deswegen, wenn sie aus der fleischlichen Verbindung losgelassen ist, wie befreit von langwieriger Knechtschaft freut sie sich und steigt zur Höhe. Und wenn sie gut ist, so wird sie getragen auf das (elysische) Feld, welches jenseits des Ozeans ist, woselbst ein Platz ist, der nicht belästigt wird weder vom Regen, noch vom Schnee, noch vom Sonnenglanz, sondern ein sanfter Hauch vom Ozean und ein wohlduftender Südwind weht dort. Wenn es aber ein Übeltäter ist, so wird er geführt zu einem dunklen und winterlichen Platz, der von unaufhörlicher Pein erfüllt ist.

(156) Ich meine aber, daß auch die Hellenen, jenen Gedanken habend, in betreff der Ihren geschrieben haben, sagend, daß die Seelen der Tapferen, indem sie sie Halbgötter genannt haben, zu den seligen Inseln führen, aber die Bösen in den Hades, woselbst die Sisyphus sind und die Tantalus und die Ixion und die Tityus. Durch diese Rede nämlich ermuntern sie und veranlassen die Menschen, Gutes zu tun, aber das Böse zu lassen. (157) Denn die Guten werden besser, wenn sie Ehre und unsterbliches Leben nach dem Ende erwarten. Aber die Bestrebungen der Bösen werden durch Furcht bekämpft, wenn sie wissen, daß wenn (auch) bei Lebzeiten ihre Bosheit verborgen bleibt, sie aber (doch) nach der Zerstörung (sc. des Körpers) unsterbliche Pein erleiden werden. (158) Solches lehren die Essäer vom Geist, unaussprechlichen Ruhm als Süßigkeit darbietend denen, die ihre Weisheit kosten.

¹⁾ Flöte: wörtlich »Röhre«; vgl. die Lehre der Valentianer, Christus sei bei seiner Geburt durch Maria hindurchgegangen, καθάπερ ὕδωρ διὰ σωλήνος ὀδεύει (Irenäus, Adv. haer. I/VII, 2 [S. 60 Harvey]; III/XI, 3 [S. 42 Harvey]; Theodoret, Epist. 145).

τούτοις μαθητευθέντες παρέλαβον. λέγουσι δὲ καὶ κρίσιν ἔσθαι καὶ τοῦ παντός ἐκπύρωσιν, καὶ τοὺς ἀδίκους κολασθήσεσθαι εἰσαεῖ. ἀσκεῖται δὲ ἐν αὐτοῖς τὸ προφητεῦειν καὶ προλέγειν τὰ ἐσόμενα.

- 1 (28.) Ἔστι μὲν οὖν καὶ ἕτερον Ἑσσηνῶν τάγμα, τοῖς 5
μὲν αὐτοῖς ἦθεσι καὶ διαίτῃ χρώμενοι, ἐνὶ δὲ τούτῳ ἐν-
διαλλάττουσι, [τ]ῷ γαμῖν, δεινόν τι λέγοντες δρᾶν τοὺς
ἀ(πο)ποιήσαντας γάμου· πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ βίου
γίνεσθαι τοῦτο, καὶ μὴ δεῖν ἐκκόπτειν τὴν τῶν τέκνων
διαδοχὴν φάσκοντες· ὥς εἰ πάντες τοῦτο φρονήσιν, 10
2 ἐκκοπήσεσθαι ῥαδίως τὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων. δοκιμά-
ζουσι μέντοι τριετὶς τὰς γαμετάς· ἐπὶ δὲ τρεῖς καθαρ-
θῶσιν εἰς [πεῖρα]ν τοῦ δύνασθαι τίττειν, οὕτως ἄγονται.
ταῖς ἐγκύμοσιν οὐχ ὁμιλοῦσιν, ἐπιδεικνύμενοι τὸ μὴ δι'
ἡδονὴν γαμῖν, ἀλλὰ διὰ τέκνων χρεῖαν. ὁμοίως δὲ καὶ 15

(159) Es sind aber bei ihnen andere, welche das werden soll, vorauserkennen, da sie die heiligen Bücher und die prophetischen Aussprüche durchgelesen haben; und mit allerlei Reinigungen reinigen sie sich; aber in ihren Prophezeiungen findet beständig das Zutreffen statt und bei (nur) wenigen ist (es möglich) nicht Zutreffendes zu finden.

(160) Es gibt aber auch eine andere Ordnung von Essäern, welche die Lebensweise und die Sinnesart und das Gesetz übereinstimmend (mit den vorigen) halten, und durch den Gedanken über die Ehe auseinandergehen. Denn dieses sagen sie, daß einen großen Teil des Lebens abschneiden, die sich nicht beweiben oder sich nicht heiraten lassen. Wenn aber auch alle Menschen einhellig Weiber nicht berühren würden, so würde rasch das menschliche Geschlecht vergehen. (161) Diese aber prüfen drei Jahre lang ihre Verlobten, bis sie sich dreimal von der weiblichen Unreinheit gereinigt haben und gebären können, und alsdann nähern sie sich ihnen; wenn sie aber empfangen haben, so trennen sie sich (von ihnen). Dadurch erscheinen sie, daß sie nicht der Wollust halber sich vereinigen.

(162) Wer aber ein Pharisäer genannt wird, der ist ein das Gesetz genau Erklärender. Jedes Ding führen sie auf Gott zurück und auf das Gericht (Schicksal?), (163) und Recht und Unrecht schreiben sie dem zu, der ist. Von der Seele aber sagen sie, daß jegliche Seele unvergänglich ist, jedoch aber, wenn die Seele gut sein wird, so wird sie vom ersten Leibe zu einem reinen übergehen, aber die böse wird geführt zu Peinigungen. (164) Die Sadduzäer aber verwerfen durchaus das Gericht (Schicksal?) und nennen Gott nicht einen Schöpfer des Bösen, sondern einen Geber des Lebens, (165) der in den Menschen den Willen angelegt hat zur guten Gesinnung und zum Bösen. Ehrung aber der Seele und Peinigung verwerfen sie (166) und Liebe zueinander haben sie nicht.

αἱ γυναῖκες ἀπολούνται καὶ αὐταὶ ἐπένδυμα ἐνδύμεναι λινούν, ὃν τρόπον οἱ ἄνδρες τὰ περιζώματα. ταῦτα μὲν οὖν <τὰ> κατὰ Ἑσσηνοῦς.

Ἔτεροι δὲ καὶ αὐτοὶ τῶν Ἰουδαίων ἔθων ἀσκηταὶ καὶ 3
κατὰ γένος καὶ κατὰ νόμους Φαρισαῖοι καλούμενοι.

II. EPIPHANIUS VON SALAMIS, PANARION

Epiphanius (etwa 315—403), der die griechische, aramäisch-syrische, hebräische und koptische Sprache beherrschte, hat vielerlei Nachrichten zusammengetragen, deren kritische Beurteilung schwankt. Er behandelt haer. X (Epiphanius, Ancoratus und Panarion I, GCS 25, 1915, S. 203f. Holl) die samaritanische Sekte der Essener, die er außerdem haer. XII/1 (I, S. 205 Holl) und haer. XX/3 (I, S. 227 Holl) erwähnt. Die jüdische Sekte der Ossäer oder Ossener wird haer. XIX (I, S. 217—224 Holl) dargestellt; zu dem sonst nicht vorkommenden Namen vgl. Kosmala S. 319ff. 35 — Altaner, S. 281ff.

Haer. X. Κατὰ Ἑσσηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἰρέσεως ᾧ, τῆς δὲ ἀκολουθίας ἰ.

Εἰς τέσσαρας μὲν οὗτοι αἰρέσεις ἐτμήθησαν, τὰ ἴσα 1
φρονούντες ἀλλήλοις <περὶ> περιτομῆς καὶ σαββάτου
καὶ τῶν <ἄλλων τῶν> ἐν τῷ νόμῳ, ἐν βραχεὶ δὲ καὶ ἐν 2
τινὶ ποσῶς ἕκαστος τῶν τριῶν πρὸς τοὺς πέλας διαφέρεται,
πλὴν τῶν Δοσιθέων μόνων. ἐνέμειναν γὰρ οἱ Ἑσσηνοὶ 2
τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ μηδὲν ὑπερβαλλόμενοι· μετὰ τούτους
Γοροθηνοὶ διεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους διὰ σμικρόν τι, ἐπει- 25
δήπερ ἀντιλογία τις ἀνὰ μέσον αὐτῶν γεγενῆται, φημὶ δὲ
μέσον Σεβουαίων καὶ Ἑσσηνῶν καὶ Γοροθηνῶν. ἡ δὲ 3
ἀντιλογία τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ὁ νόμος ἐκέλευεν ἐκ παν-
ταχόθεν τοὺς Ἰουδαίους συναθροίζεσθαι εἰς τὰ Ἱεροσό-
λυμα, πολλάκις μὲν οὖν <καὶ> κατὰ τρεῖς καιροὺς τοῦ ἔτους, 30
κατὰ τε τὸν τῶν Ἀζύμων καὶ κατὰ Πεντηκοστὴν καὶ
κατὰ Σκηνοπηγίαν. ὥκουν δὲ Ἰουδαῖοι διεσπαρμένοι καὶ 4
ἐν τοῖς τέρμασι τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας. συνέβαινε
δὲ αὐτοῖς διὰ τῶν Σαμαρειτῶν τὴν ὁδοιπορίαν ποιεῖσθαι 5
διερχομένοις εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. ἐπεὶ οὖν συνετύγχανον
ἐν ἐνὶ καιρῷ τὸ ἄθροισμα ἔχοντες τοῦ ἑορτάζειν, ἐντεῦθεν 35
συμπληγάδες ἐγένοντο· ἀλλὰ καὶ ὅτε ὥκοδόμει Ἑσδρας
τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλώνης ἐπάνοδον,
ἀξιώσαντων τῶν Σαμαρειτῶν συνεπιδοῦναι βοήθειαν

Ἰουδαίοις καὶ συνοικοδομήσαι καὶ ἀποτραπέντων παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἑσδρα καὶ τοῦ Νεεμιά.

- 1 Haer. XIX/1, i. ff. Μετὰ ταύτην πάλιν ἄλλη τις αἵρεσις ταύταις παραπεπλεγμένη, ἣ τῶν Ὀσσαίων καλουμένη. Ἰουδαῖοι δὲ οὗτοι ὥς καὶ αἱ προειρημέναι, ὑποκριταὶ 5 τὸν τρόπον δεινοὶ τὴν ἐπίνοιαν. ὠρμῶντο δὲ οὗτοι, ὥς ἡ εἰς ἡμᾶς ἔλθοῦσα περιέχει παράδοσις, ἀπὸ τῆς Ναβατικῆς χώρας καὶ Ἰουραίας, Μωαβίτιδος τε καὶ Ἀριηλίτιδος, τῶν ἐπέκεινα τῆς κοιλάδος τῆς ἀλυκῆς οὕτως ἐν τῇ θείᾳ 10 γραφῇ κληθείσης ὑπερκειμένων χωρῶν· ἔστι δὲ αὕτη ἡ νεκρά καλουμένη θάλασσα. τοῦτο δὲ τὸ γένος τῶν Ὀσσαίων ἐρμηνεύεται διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὀνόματος σπι- 4 βαρὸν γένος. συνήθη δὲ τούτοις μετέπειτα ὁ καλούμενος Ἠλξαὶ ἐν χρόνοις βασιλέως Τραιανοῦ μετὰ τὴν τοῦ σωτήρος παρουσίαν, ὃς ἐγένετο ψευδοπροφήτης. 15 Οὗτος μὲν οὖν <ὥς> ἄνω <εἰρηται> συνήπται τῇ προειρημένη αἵρεσει τῇ τῶν Ὀσσαίων καλουμένη, ἥς ἔτι λείψανα καὶ δεῦρο ὑπάρχει ἐν τῇ αὐτῇ Ναβατίτιδι γῇ τῇ καὶ Περαιᾷ πρὸς τῇ Μωαβίτιδι· ὅπερ γένος νυνὶ Σαμψαίων καλεῖται. 20
- 1 Haer. XIX/5, i. Αὕτη γοῦν ἡ αἵρεσις ἡ τῶν Ὀσσηνῶν ἄνω προειρημένη, ἡ πολιτευομένη μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων πολιτείαν κατὰ τὸ σαββατίζειν τε καὶ περιτέμνεσθαι καὶ τοῦ νόμου ποιεῖν τὰ πάντα· μόνον δὲ <τῷ> ἀπαγορεύειν 25 τὰς βίβλους <Μωυσέως> ὁμοίως τοῖς Νασσαραίοις σχίσμα {δὲ} ἐργάζεται αὕτη, διαφορομένη πρὸς τὰς ἄλλας ἐξ τούτων τῶν ἑπτὰ αἱρέσεων.

Nach einer kurzen Widerlegung dieser Häresie bemerkt Epiphanius, der Pseudoprophet Elxai habe sich auch noch mit den Ebionäern und Nazoräern verbunden, so daß nun insgesamt vier 30 Sekten seinem Irrtum verfallen seien (5, 2—4):

- 6 Αὕτη δὲ ἡ <ἕκτη> αἵρεσις τῶν ἑπτὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις, αἵτινες ἐνέμειναν ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἕνσαρκον παρουσίαν ἄχρι 35 τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἀλώσεως, ἥτις γέγονεν ὑπὸ Τίτου βασιλέως, ἀδελφοῦ Δομετιανοῦ υἱοῦ δὲ Οὐεσπασιανοῦ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐεσπασιανοῦ 7 βασιλείας. μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἄλωσιν ἐπέμεινεν ἡ τε αὕτη καὶ αἱ ἄλλαι ὀλίγω τῷ χρόνῳ φημιζόμεναι αἱρέσεις, Σαδδουκαίων φημι καὶ Γραμματέων, Φαρι- 40 σαίων τε καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν Ὀσσαίων τε καὶ Νασα-

ραίων καὶ Ἡρωδιανῶν, ἄχρις οὗ κατὰ καιρὸν καὶ κατὰ χρόνον ἐκάστη αὐτῶν διασκορπισθεῖσα διελύθη.

- Haer. XX/3, i. Ἄλλ' αὐταὶ μὲν αἱ ἑπτὰ ἡσα ἐν 1 Ἰσραὴλ, ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ . . . αἱ πλείους δὲ καθηρέθησαν . . . μόνον δὲ τινες ἐν σπάνει 2 εὐρίσκονται εἶπου εἰς ἡ δὺο Νασσαρηνοὶ . . . καὶ Ὀσσαίων τὸ λείμμα, οὐκέτι Ἰουδαῖζον ἀλλὰ συναφθέν Σαμψίταις τοῖς κατὰ διαδοχὴν ἐν τοῖς πέραν τῆς νεκρᾶς θαλάσσης ὑπερκειμένοις [τόποις οἰκοῦσιν]· νυνὶ δὲ τῇ τῶν Ἐβι- 3 ναίων αἵρεσει συνήφθησαν. καὶ γέγονε λῆξις μὲν αὐτοὺς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ὥσπερ δὲ ῥίζαν τμηθῆναι ἡ σῶμα ἐρπετοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ φῦναι δικέφαλον καὶ ἄρριζον ὄφιν ἐν ἑνὶ σώματι ἡμιτόμῳ ἐκπεφυκότα καὶ ἐξηρτημένον. 4
- Ἐως ὥδε ἡ περὶ τῶν τεσσάρων αἱρέσεων τῶν Σαμα- 15 ρειτῶν διαλογία καὶ τῶν ἑπτὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐξ ὧν οὐκέτι φέρονται <ἀλλ'> ἡ τρεῖς μόναι τῶν Σαμαρειτῶν, λέγω δὴ <ἡ> Γοροθηνῶν τε καὶ Δοσιθέων καὶ Σεβουαίων, Ὀσσηνῶν δὲ οὐ πάνυ, ἀλλ' ὥς ἐν σκότῳ θεθαμμένων· 20 παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις οὐκέτι ἀλλ' ἡ Ὀσσαίων καὶ Νασσαραίων ὀλίγοι ἀφωρισμένοι. Ὀσσαῖοι δὲ μετέστησαν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ εἰς τὴν τῶν Σαμψαίων αἵρεσιν, οἵτινες οὐκέτι οὔτε Ἰουδαῖοι ὑπάρχουσιν οὔτε Χριστιανοί.

12. CONSTITUTIONES APOSTOLORUM

Die kirchenrechtlich-liturgische Sammlung der »Apostolischen Konstitutionen« ist um 380 in Syrien oder Konstantinopel von 25 einem Arianer veranstaltet worden (Altaner S. 49f.). Text des hier abgedruckten Kap. VI des sechsten Buches: F. X. Funk, Didaskalia et Constit. Apost. I, 1905, S. 313ff.

- VI/6. 1. Εἶχεν μὲν οὖν καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς ὄχλος αἱρέσεις 2. καὶ γὰρ καὶ Σαδδουκαῖοι ἐξ αὐτῶν οἱ μὴ 30 ὁμολογοῦντες νεκρῶν ἀνάστασιν· 3. καὶ Φαρισαῖοι οἱ τύχη καὶ εἰμαρμένη ἐπιγράφοντες τὴν τῶν ἀμαρτανόντων πρᾶξιν· 4. καὶ Μασβωθαῖοι οἱ πρόνοιαν ἀρνούμενοι, ἐξ αὐτομάτου δὲ φορὰς λέγοντες τὰ ὄντα συνεστάναι καὶ 35 ψυχῆς τὴν ἀθανασίαν περικόπτοντες· 5. καὶ Ἡμεροβαπτισταί, οἵτινες, καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς κλίνας καὶ τοὺς πίνακας

19 Ὀσσαίων: Hss. Ἰουδαίων.

ἥτοι κρατήρας καὶ ποτήρια καὶ καθίσματα, ἐὰν μὴ καθάρωσιν ὕδατι, οὐδενὶ χρῶνται· 6. καὶ οἱ ἐφ' ἡμῶν νῦν φανέντες Ἑβραῖοι, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ψιλὸν ἀνθρώπον εἶναι βουλόμενοι, ἐξ ἡδονῆς ἀνδρὸς καὶ συμπλοκῆς Ἰωσήφ καὶ Μαρίας αὐτὸν γεννῶντες· 7. οἱ δὲ τούτων πάντων 5 ἐαυτοὺς χωρίσαντες καὶ τὰ πάτρια φυλάσσοντές εἰσιν Ἑσσαῖοι. 8. ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ, καὶ νῦν ὁ πονηρὸς, σοφὸς ὢν τοῦ κακοποιῆσαι καὶ τὸ καλὸν ὅτι, ποτέ ἐστιν ἀγνοῶν, ἐξ ἡμῶν τινὰς ἐκβαλὼν ἐνήργησεν ἐν αὐτοῖς αἱρέσεις καὶ σχίσματα. 10

13. HIERONYMUS, DE VIRIS ILLUSTRIBUS

Seit Euseb (h. e. II, 16, 2; 17) sind die »Therapeuten« als die Mönche der frühchristlichen Zeit betrachtet worden. Hieronymus hat diese Tradition zusammengefaßt (A. Harnack, Geschichte der altchristlichen Literatur I/2, 1893, S. 858ff.). Die gleiche Auffassung findet sich im Brief des Maruta, Bischof von Maipherkat, 15 geschrieben um 400 an den Katholikos Mar Isaak, worin ein Brief Philos an den Herrenbruder Jakobus erwähnt wird (O. Braun, De sancta Nicaena Synodo, Kirchengeschichtl. Studien IV/3, 1898, S. 41ff.). — Text: C. A. Bernoulli, Hieronymus und Gennadius De viris illustribus (Sammlung ausgewählter kirchen- und dogmen- 20 geschichtlicher Quellschriften II), 1895, S. 14f.

XI. Philon Iudeus, natione Alexandrinus, de genere sacerdotum, idcirco a nobis inter scriptores ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci euangelistae apud Alexandriam scribens ecclesia in nostrorum laude uersatus est non solum 25 eos ibi, sed in multis quoque prouinciis esse memorans et habitacula eorum dicens monasteria. ex quo apparet talem primum Christo credentium fuisse ecclesiam, quales nunc monachi imitantur et cupiunt, ut nihil cuiusquam proprium sit, nullus inter eos diues, nullus pauper, patrimonialia egen- 30 tibus diuidantur, orationi uacetur et psalmis, doctrinae quoque et continentiae, quales et Lucas refert primum Hierosolymae fuisse credentes. aiunt hunc sub Gaio Caligula Romae periclitatum, quo legatus gentis suae missus erat; cum secunda uice uenisset ad Claudium, in eadem urbe lo- 35 cutum fuisse cum apostolo Petro eiusque habuisse amicitias et ob hanc causam etiam Marci, discipuli Petri, apud Alexandriam sectatores ornasse laudibus suis.

Extant huius praeclara et innumerabilia opera in quibus ex libris Moysi: *De confusione linguarum* liber unus, *De natura et inuentione* liber unus, *De his quae sensu precamur et detestamur* liber unus, *De eruditione* liber unus, *De herede 5 diuinarum rerum* liber unus, *De diuisione aequalium et contrariorum* liber unus, *De tribus uirtutibus* liber unus, *Quare quorundam in scripturis mutata sint nomina* liber unus, *De pactis* libri duo, *De uita sapientis* liber unus, *De gigantibus* liber unus, *Quod somnia mittantur a Deo* libri quinque, 10 *Quaestionum et solutionum in Exodum* libri quinque, *De tabernaculo et decalogo* libri quattuor, necnon *De uictimis et repromissionibus siue maledictis*, *De prouidentia*, *De Iudeis*, *De conuersatione uitae*, *De Alexandro et quod propriam rationem muta habeant*, et *Quod omnis insipiens seruus sit*, et de 15 uita nostrorum liber, de quo supra diximus, id est, *De apostolicis uiris*, quem et inscripsit περὶ βίου θεωρητικοῦ ἱκετῶν, quod uidelicet caelestia contemplantur et semper orent Deum, et sub aliis indicibus *De agricultura* libri duo, *De ebrietate* libri duo. sunt et alia eius monumenta ingenii, 20 quae in nostras manus non peruenerunt. de hoc uulgo apud Graecos dicitur: ἢ Πλάτων φιλωνίζει ἢ Φίλων πλατωνίζει, id est aut Plato Philonem sequitur aut Platonem Philo; tanta est similitudo sensuum et eloquii.

14. HIERONYMUS, ADVERSUS IOVINIANUM

Hieronymus hat in dieser Schrift (verfaßt im Jahre 393) das 25 Werk des Porphyrius De abstinence (vgl. S. 22) benutzt. — Text: E. Bickel, Diatribe in Senecae philosophi fragmenta I, Leipzig 1915, S. 416 (= MPL 23, Paris 1883, col. 316c—317a).

II, 14. Iosephus in secunda Iudaicae captiuitatis historia et in octavo decimo Antiquitatum libro et contra Appionem

1 vv. II. in quinque libros Moyse; in quibus libros Mosi. 29 Hieronymus, Epist. 70, 3, 3 (CSEL 54, 704, 7—12 Hilberg): Iosephus antiquitatem adprobans Iudaici populi duos libros scribit contra Apionem, Alexandrinum grammaticum, et tanta saecularium profert testimonia, ut mihi miraculum subeat, quomodo vir Hebraeus et ab infantia sacris litteris eruditus cunctam Graecorum bibliothecam eolverit.

duobus voluminibus tria describit dogmata Judaeorum: Farisaeos, Sadduceos, Esseos. quorum novissimos miris effert laudibus, quod et ab uxoribus et vino et carnibus semper abstinerint et cottidianum ieiunium verterint in naturam. super quorum vita et Philo, vir doctissimus, proprium volumen edidit.

15. FILASTRIUS VON BRESCIA, DIVERSARUM HERESEON LIBER

Augustin hat für seine Schrift de haeresibus das Werk des Filastrius († um 397) zu Grunde gelegt, ohne den Abschnitt über die Essener zu übernehmen. In der Eheauffassung ähneln die von ihm beschriebenen Abelonii den Essenern (de haer. 87; A. Adam, Erwägungen zur Herkunft der Didache, ZKG 68, 1957, S. 19). — Text: Filastrius, Diversarum hereseon liber ed. Fr. Marx, CSEL 38, Wien 1898, S. 5; Corpus Christianorum, Series latina IX, Turnholt 1957, S. 220. — Altaner S. 332.

IX. Esseni autem alii sunt, qui hoc nomine appellantur. hi monachorum vitam exercent, escas deliciosas non sumentes nec studium in uestimentis gerentes nec possidentes aliquid, lectioni autem et bonis operibus insistentes, in locis etiam separatis habitantes, Christum autem deum dei filium non expectantes, nec in lege atque prophetis eum dominum agnoscentes adnuntiatum, sed ut prophetam aut iustum hominem solum credentes expectant.

16. NILUS VON ANKYRA, TRACTATUS DE MONASTICA EXERCITATIONE

Nilus von Ankyra († um 430 n. Chr.) bringt in dem Traktat Λόγος ἀσκητικός zahlreiche Auszüge aus den Schriften anderer Verfasser. Da eine kritische Nilus-Ausgabe fehlt, ist hier nicht der Migne-Text (MPG 79, 1865, col. 720ff.), sondern das Zitat bei Georgius Monachus, Chronicon (I, S. 343—345 de Boor, Bibl. Teubn., 1904) abgedruckt. — Altaner S. 300.

4 Diese Aussage vom Fasten der Essener schließt sich an den Bericht Philo über die Therapeuten an (De vita cont. 35).

19 deum: v. l. dominum.

Φιλοσοφεῖν ἐπετήδευσαν μὲν Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγοι, μόνοι δὲ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν ἐζήλωσαν οἱ Χριστοῦ μαθηταί, ἐπεὶ καὶ μόνοι τὴν ὄντως σοφίαν ἔσχον διδάσκαλον. οἱ μὲν γὰρ πρότεροι καθάπερ ἐν σκηνῇ δρᾶμα ὑποκρινόμενοι ἄλλοτρίῳ ἑαυτοὺς κατεκόσμησαν προσωπεῖω, ὄνομα κενὸν ὑποδύντες ἀληθοῦς φιλοσοφίας ἐστερημένοι, ἐν μὲν τῷ τρίβωνι καὶ τῇ ὑπῆλκῃ καὶ τῇ βακτηρίᾳ τὸ φιλόσοφον ἐπιδεικνύμενοι, περιέποντες δὲ τὸ σῶμα καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις ὡς δεσποίναις ὑπηρετοῦμενοι, γαστρὸς ὄντες δοῦλοι καὶ τὰς ὑπογαστρίους ἡδονὰς ὡς φύσεως ἔργον ἀποδεχόμενοι, ὀργῆς ὑπήκοοι καὶ πρὸς δόξαν ἐπτοημένοι, ταῖς λαμπραῖς τραπέζαις κυνιδίων δίκην λίχνως ἐφαλλόμενοι, οὐκ εἰδότες ὅτι πρὸ πάντων ἐλεύθερον εἶναι δεῖ τὸν φιλόσοφον καὶ μᾶλλον φεύγειν τὸ δοῦλον εἶναι παθῶν ἢ ἀργυρῶνητον καὶ οἰκότριβα. τὸ γὰρ ἀνθρώπων εἶναι δοῦλον οὐδὲν ἴσως ἐβλάψε τὸν ὀρθῶς βεβιωκότα, τὸ δὲ πάθεσιν ὡς δεσπότης χρώμενον ὑπηρετεῖν ταῖς ἡδοναῖς αἰσχύνην ἤνεγκε καὶ γέλωτα πολύν. εἰσὶ μὲν οὖν παρ' αὐτοῖς καθόλου τῆς πράξεως ἡμεληκότες, λογικὴν δὲ φιλοσοφίαν, ὡς δοκοῦσιν, ἐπανηρημένοι μετεωρολέσχει τινὲς ὄντες καὶ τῶν ἀναποδείκτων ἐξηγηταί, μέγεθος οὐρανοῦ καὶ ἡλίου μέτρα καὶ ἀστέρων ἐνεργείας εἰδέναι κατεπαγγελλόμενοι, ἔστι δὲ ὅτε καὶ θεολογεῖν μὲν ἐπιχειροῦντες, ὅπου καὶ ἡ ἀλήθεια ἀνέφικτος καὶ ὁ στοχασμὸς ἐπικίνδυνος, ζῶντες δὲ τῶν ἐν βορβόρῳ κυλινδουμένων χοίρων ἀτιμότερον. εἰ δὲ καὶ τινες ἐγένοντο πρακτικοί, τούτων ἐγένοντο χεῖρους δόξαις τε καὶ ἐπαίνοις τοὺς πόνους πεπραχότες. οὐδενὸς γὰρ ἑτέρου χάριν ἢ ἐπιδείξεως καὶ φιλοδοξίας ἐπετήδευον οἱ δέιλαιοι τὰ πολλὰ μισθὸν εὐτελῆ καὶ εὐωνον τῆς τοιαύτης ἀντικαταλλατόμενοι τάλαιπωρίας. τὸ γὰρ σιωπῆσαι διὰ παντός κατὰ τὴν Πυθαγορικὴν νομοθεσίαν καὶ χόρτῳ τρέφεσθαι καὶ ῥακίοις τριχίνοις σκεπάζεσθαι καὶ ἐν πίθῳ κατακεκλείσθαι καὶ διαβιῶναι μηδεμίαν ἀμοιβὴν μετὰ θάνατον προσδοκᾶν πάσης ἀνοίας ἐστὶν ἐπέκεινα, τῷ βίῳ τούτῳ συγκαταλύειν τῆς ἀρετῆς τὰ ἔπαθλα. Ἰουδαίων δὲ ὅσοι τούτον ἐτίμησαν τὸν βίον εἰσὶ μὲν τοῦ Ἰωναδὰβ ἀπόγονοι, πάντας δὲ τοὺς ὡσαύτως βιοῦν ἐθέλοντας προσιέμενοι εἰς τὴν αὐτὴν ἐνάγουσι πολιτείαν, οἵτινες ἐν σκηναῖς κατοικοῦσι διὰ παντός, οἶνου τε καὶ τῶν πρὸς τὸ ἀβροδίατον πάντων ἀπεχόμενοι καὶ δίαιταν ἔχοντες εὐτελῆ καὶ τὴν

χρείαν συμμετρημένην τοῦ σώματος. καὶ σφόδρα μὲν οὖν ἐπιμελοῦνται τῆς ἠθικῆς ἕξεως, θεωρία δὲ τὰ πολλὰ παραμένουσιν. ἔνθεν γὰρ καὶ Ἑσσαῖοι καλοῦνται, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ ὀνόματος. καὶ ἀπλῶς ἐστὶν αὐτοῖς πάντοθεν κατορθούμενος ὁ τῆς φιλοσοφίας σκοπός, οὐδαμοῦ τῶν πραγμάτων διαμαχομένων τῷ ἐπαγγέλματι. ἀλλὰ τί τῶν ἀγώνων ὄφελος αὐτοῖς καὶ τῆς ἐπιπόνου ἀθλήσεως 5 τὸν ἀγωνοθέτην Χριστὸν ἀνηρηκόσιν; καὶ τούτων γὰρ ὁμοίως ὁ τῶν πόνων οἶχεται μισθὸς ἀρνησαμένων τὸν τῶν ἐπάθλων διανομέα καὶ τῆς ἀληθοῦς ζωῆς 10 καὶ φιλοσοφίας ἀποσφαλεῖσιν. φιλοσοφία γὰρ ἐστὶν ἡθῶν κατόρθωσις μετὰ δόξης τῆς περὶ τοῦ ὄντος γνώσεως ἀληθοῦς. ταύτης δὲ ἀπεσφάλησαν ἄμφω καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες τὴν ἀπ' οὐρανοῦ παραγενομένην σοφίαν 15 παραιτησάμενοι καὶ χωρὶς Χριστοῦ φιλοσοφεῖν ἐπιχειρήσαντες τοῦ μόνου παραδείξαντος ἔργῳ καὶ λόγῳ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν. οὗτος γὰρ πρῶτος καὶ μόνος ἔτεμε τῷ βίῳ τὴν ταύτης ὁδὸν πολιτείαν ἐπιδειξάμενος καθαρὰν καὶ ἀνωτέραν αἰε φέρων τὴν ψυχὴν τῶν παθῶν τοῦ σώματος, ἔσχατον δὲ καὶ αὐτῆς καταφρονήσας, ὅτε 20 ἡ παρ' αὐτοῦ οἰκονομουμένη σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ἀπῆτει θάνατον, διδάσκων διὰ τούτων, ὅτι δεῖ τὸν φιλόσοφον ὀρθῶς προαιρούμενον ἀρνήσασθαι μὲν τὰ ἡδέα πάντα τοῦ βίου, πόνων δὲ καὶ παθῶν εὖ μάλα ἐπικρατεῖν καταφρονούντα τοῦ σώματος, 25 ἔχειν δὲ μηδὲ τὴν ψυχὴν τιμίαν, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐτοιμῶς προέσθαι, ὅταν δι' ἀρετῆς ἐπιδείξιν ἀποθέσθαι δέοι. καὶ ταύτην παραλαβόντες οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ καὶ μαθηταὶ γνησίως τὴν διαγωγὴν ἐμιμήσαντο. 30

17. ISIDOR VON SEVILLA, ETYMOLOGIAE

Diese Enzyklopädie, die zu den Wissensgrundlagen des Mittelalters gehörte, fußt durchweg auf abgeleiteten Quellen; die Herkunft des Satzes über die Essener (VIII/5, 5) hat sich noch nicht feststellen lassen. Krit. Ausgabe: Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive originum libri XX, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis (ed. W. M. Lindsay, Oxford [1911] 1957, Bd. I, ohne Seitenzählung). — Altaner S. 458ff.

5. Essei dicunt ipsum esse Christum, qui docuit illos omnem abstinentioniam. 6. Masbothei dicunt ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re sabbatizare.

18. SUDA-LEXIKON, ART. ΕΣΣΑΙΟΙ

5 Das sog. »Lexikon des Suidas« ist um 1000 n. Chr. in Byzanz zusammengestellt worden und trug den Titel »Die Suda«, d. h. »die Sammlung« (F. Dölger, Der Titel des sog. Suidaslexikons, SBA Phil.-hist. Abt. 1936/6, München 1936). Text nach Ada Adler, Suidae Lexicon (Lexicographi graeci I/2), Leipzig 1931, 10 S. 422.

3123. Ἑσσαῖοι: Ἰουδαῖοι, ἀσκηταί, Φαρισαίων καὶ γραμματέων τὴν ἀσκήσιν ἐξ ἐπιμέτρου διανεστηκότες, πρόγονοι Ἰωναδὰβ, υἱοῦ Ῥιχὰβ τοῦ δικαίου. φιλάλληλοι καὶ τῶν ἄλλων εὐλαβεῖς πλεῖον· οἱ τὴν μὲν ἡδονὴν 15 ὥς κακίαν ἀποστρέφονται, τὴν δὲ σωφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν καὶ τὸ μὴ τοῖς πάθεσιν ὑπερπίπτειν ἀρετὴν ὑπολαμβάνουσιν. καὶ γάμος μὲν παρ' αὐτοῖς ὑπεροράται, ἄλλοτρίους δὲ παῖδας νέους ἔτι προσλαμβάνόμενοι καὶ διδάσκοντες ὥς συγγενεῖς ἡγοῦνται καὶ τοῖς ἡθεσιν 20 ἑαυτῶν ἐντυποῦσι. καὶ πᾶν αἰσχρὸν ἀποβάλλονται καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν ἐξασκοῦσιν. οἱ ἐπιμελοῦνται τῆς ἠθικῆς λέξεως, θεωρία δὲ τὰ πολλὰ παραμένουσιν. ἔνθεν καὶ Ἑσσαῖοι καλοῦνται, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ ὀνόματος, τούτεστι θεωρητικοί, ὅτι Ἑσσαῖοι 25 ὑπέρτεροι σφόδρα καὶ λίαν ὑπερκείμενοι τῶν Φαρισαίων κατὰ τὴν πολιτείαν.

1 Essei: der Name scheint im Original mit griech. Buchstaben geschrieben gewesen zu sein, da die Hss weit auseinandergehen (efnei, ephnei, esnei, esnei). — Dem Satze Isidors haben sich angeschlossen Ps.-Hieronymus, Indiculus de haeresibus I, Corpus Haeresiologicum I, ed. Fr. Oehler, 1856, S. 283 (»Esseni dicunt Christum docuisse illos omnem abstinentioniam«) und Honorius Augustodunensis, De haeresibus libellus III, Corp. Haeres. I, S. 325 (»Esseni quidam Judaeorum haeretici, qui dicunt ipsum esse Christum, qui docuit illos omnem abstinentioniam«). 24 θεωρητικός bezeichnet nach dem Sprachgebrauch jener Zeit denjenigen, der die obersten Gegenstände der Meditation zu »schauen« imstande ist. Ἑσσαῖοι ist hier offensichtlich von syr. ḥezā »schauen, betrachten« abgeleitet worden, und zwar vom Part. act. plur. emph. ḥazajjā (abs. ḥazēn); vgl. Smith, Thes. Syr. I, Sp. 1233. ὅτι bis πολιτείαν fehlt in einigen Hss.

19. MICHAEL DER SYRER, CHRONIK

Der monophysitische Patriarch Michael I. hat in seiner syrisch geschriebenen Chronik ältere Überlieferungen verwendet, ohne daß deren Herkunft im einzelnen stets näher bestimmt werden könnte (einige Angaben gehen auf Philo, Josephus, Euseb und Epiphanius haer. 29 zurück). — Textausgabe mit französ. Übersetzung: *Chronique de Michel le Syrien, patriarche jacobite d'Antioche* (1166—1199), ed. J.-B. Chabot, Bd. I, Paris 1899, S. 154 (Josephus); S. 157 (Philo). A. Baumstark, *Geschichte der syrischen Literatur*, 1922, S. 298ff.

a) Es gibt Leute, die sagen, daß Josephus der Schriftsteller (in Wirklichkeit) Kaiphas sei; aber das ist unzutreffend: ein anderer ist Josephus Kaiphas, ein anderer der Schriftsteller. Gemeinsam haben sie die Gleichheit der Namen und dieselbe Zeit.

Josephus der Schriftsteller legt dar, daß es sieben Sekten bei den Juden gab: 1. die der Schreiber, die »Schreiber der Wahrheit« hießen; 2. die der Leviten, welche die Überlieferung der Ältesten anerkannten; 3. die der Pharisäer, die wie die Schreiber die Auferstehung bekannten und sagten, daß es Engel und Geistwesen gibt; sie fasteten zweimal in der Woche und reinigten die Gefäße und die Tischplatten, aber sie besuchten die Gastmähler und das Haus, wo eine Geburt stattgefunden hatte; 4. die der Sadduzäer, welche die Auferstehung, die Engel und die Geistwesen leugneten; sie haben ihre Bezeichnung von dem Priester namens Zadōk empfangen; 5. die derjenigen, die sagten, jedermann müsse täglich das Tauchbad nehmen; 6. die der Nasiräer, die überhaupt nichts von dem, worin Seele ist, aßen und die Bücher Mosis und der Propheten nicht anerkannten, wohl aber andere statt deren; 7. die der Juden, die an dem Gesetz und den Propheten festhielten und sich zu dem einen Gott bekannten.

b) Der weise Philon traf Petrus zu Rom in guter Lage an, während er (scil. Petrus) am Predigen war. Dieser Philon hat außer einer Menge von Schriften auch über die (voll-

15 In den erhaltenen Schriften des Josephus werden nur vier Richtungen genannt. 17 kūštā 27 Tauchbad: das Verbum 'emad »sich taufen, untertauchen, die Ganzwaschung vollziehen« ist gebraucht; vielleicht sind die Hemerobaptisten gemeint.

kommenen) Asketen, die zu jener Zeit im Lande Ägypten waren, geschrieben. Und er nennt sie »Therapeuten«, und die asketischen und klösterlichen Frauen nennt er »Therapeutinnen«. Und er sagt, dieser Name sei ihnen beigelegt, entweder weil sie diejenigen, die zu ihnen kamen, mit Heilmitteln pflegten und die Seelen von bösen Leiden befreiten, gleichwie die Heilkünste den Körper; oder weil sie Gott dienten in der Reinheit ihres Wandels und ihrer Werke; oder er selbst hat ihnen diesen Namen gegeben; oder deswegen wurden sie mit Recht, wie er sagt, als erste so geheißen, weil der Name der Christenheit noch nicht überall bekannt war. Sie lebten, indem sie auf die Besitztümer und den weltlichen Schmuck verzichteten, wie es das Buch der Apostelgeschichte erzählt, daß diejenigen, die Jünger geworden waren, was sie besaßen, verkauften und verteilten. Weiter sagt Philon, daß keiner von ihnen etwas zu essen pflegte, bevor die Sonne untergegangen war. Sie hatten die Überzeugung, daß die Beschäftigung mit der Weisheit dem Licht ähnlich sei, der Finsternis aber die Betreuung des Körpers; darum bestimmten sie den Tag für die Weisheit, für die Betreuung des Körpers (aber) einen kleinen Teil aus der Nacht. Einige von ihnen aßen (nur) an jedem dritten Tag, andere (nur) am sechsten und am siebenten.

2 Therapeuten: Michael braucht das Wort mēniḥānē, fem. mēniḥāniātā »Diener(innen), Pfleger(innen)«; vgl. Smith, *Thes. Syr.* II, Sp. 2318.

LITERATURVERZEICHNIS

- Ch. D. Ginsburg, *The Essenes*, London (1864) Neudruck 1956.
 J. B. Lightfoot, *Saint Paul's Epistles to the Colossians and to Philemon, a revised text*, London (1876) 1882⁶, 73—113 (the Colossian Heresy), 349—419 (Dissertations on some points connected with the Essenes).
 E. Zeller, *Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung* III/2, (1902) 1923⁵, 307—377.
 E. Schürer, *Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi* II, 1907⁴, 651—680 (ältere Lit.).
 G. Hölscher, *Geschichte der israelitischen und jüdischen Religion*, 1922, 207—213.
 W. Bauer, Art. Essener (Pauly-Wiss., Suppl. IV, 1924, 386—430; Lit.).
 H. Leclercq, Art. Cénobitisme III: Monachisme juif (1. les Esséniens, 2. les thérapeutes), *DACL* II/2, Paris 1925, 3058—3075 (Lit.).
 J. Thomas, *Le mouvement baptiste en Palestine et Syrie* (150 av. J.-C. — 300 ap. J.-C.), Gembloux 1935 (Lit.).
 R. Tr. Herford, Art. Essenes (The Universal Jewish Encyclopedia IV, New York 1948, 167f.).
 Der gegenwärtige Stand der Erforschung der in Palästina neu gefundenen hebräischen Handschriften (Aufsätze verschiedener Verfasser, *ThLZ*, von Jahrg. 74, 1949, an).
 H. Leisegang, Art. Philon (Pauly-Wiss. XX/1, 1949, 1—50).
 J. van der Ploeg, *Les manuscrits du désert de Juda* (Bibliotheca Orientalis, Leiden, 11/1954, 145, 145—160; 16/1959, 162—176).
 Ders., *Les Esséniens et les origines du monachisme chrétien* (Il monachesimo orientale, *Orientalia Christiana Analecta* 153, Rom 1958, 321—339).
 H. Braun, *Spätjüdisch-häretischer und frühchristlicher Radikalismus I*, 1957, 67—89.

- Chr. Burchard, *Bibliographie zu den Handschriften vom Toten Meer* (BZAW 76), 1957.
 K. G. Kuhn, Art. Essener (RGG II, 1958³, 701—703).
Revue de Qumrân 1 ff., Paris 1958 ff (laufende Bibliographie).
 W. Foerster, Art. Josephus (RGG III, 1959³, 868 f.; Lit.).
 H. Kosmala, *Hebräer-Essener-Christen* (*Studia Post-Biblica* 1), Leiden 1959.
 A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens découverts près de la mer Morte*, Paris 1959. — Deutsche Übersetzung: *Die essenischen Schriften vom Toten Meer*, unter Zugrundelegung der Originaltexte übersetzt von W. M. Müller, 1960 (vgl. besonders S. 24—43 und 442 sowie die Lit. S. 448 f.).

ADAM Die Psalmen des Thomas und das Perlenlied als Zeugnisse vorchristlicher Gnosis. Groß-Oktav. XII, 93 Seiten. 1959. DM 18,—
(Beihft 24 Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft)

WIBBING Die Tugend- und Lasterkataloge im Neuen Testament und ihre Traditionsgeschichte unter besonderer Berücksichtigung der Qumran-Texte. Groß-Oktav. XVI, 127 Seiten. 1959. DM 20,—
(Beihft 25 Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft)

ELTESTER Judentum, Urchristentum, Kirche. Festschrift für Joachim Jeremias. Groß-Oktav. IX, 259 Seiten. 1960. DM 32,—
(Beihft 26 Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft)

WAGNER Die Essener in der wissenschaftlichen Diskussion. Vom Ausgang des 18. bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts. Eine wissenschaftsgeschichtliche Studie. XII, 284 Seiten. 1960. DM 36,—
(Beihft 79 Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft)

BURCHARD Bibliographie zu den Handschriften vom Toten Meer. 2., unveränderte Auflage. XV, 118 Seiten. 1958. DM 28,—
(Beihft 76 Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft)

VON UGARIT NACH QUMRAN. Beiträge zur Alttestamentlichen Forschung. Otto Eissfeldt zum 1. 9. 1957 dargebracht von Freunden und Schülern, herausgegeben von Johannes Hempel und Leonhard Rost. IV, 303 Seiten. 2., unveränderte Auflage. 1961. DM 40,—
(Beihft 77 Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft)

KAISER Die mythische Bedeutung des Meeres in Ägypten, Ugarit und Israel. VIII, 164 Seiten. 1959. DM 24,—
(Beihft 78 Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft)

SCHMIDT Königtum Gottes in Ugarit und Israel. Zur Herkunft der Königsprädikation Jahwes. Etwa 290 Seiten. 1961. etwa DM 12,80
(Beihft 80 Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft)

Unser Auswahlverzeichnis THEOLOGIE erhalten Sie jederzeit kostenlos bei Ihrem Buchbändler.

KLEINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN

2. Die drei ältesten Martyrologien. Hrsg. von Hans Lietzmann. 2. Auflage. 18 Seiten. 1911. DM —,40
4. Ausgewählte Predigten I: Origines Homilie X zum Jeremias, Homilie VII zum Lukas, Homilie XXI zum Josua. Hrsg. von Erich Klostermann. 2. Auflage. 25 Seiten. 1914. DM —,60
5. Liturgische Texte I: Zur Geschichte der orientalischen Taufe und Messe im II. und IV. Jahrhundert. Auf Grund der Auswahl von Hans Lietzmann neu bearbeitet und erweitert von Alfred Adam. 3. Auflage. 32 Seiten. 1960. DM 4,—
7. Babylonisch-Assyrische Texte I: Schöpfung und Sintflut. Übersetzt von Carl Bezold. 2., um den Sintflutbericht vermehrte Auflage. 24 Seiten. 1911. DM —,60
8. Apocrypha II: Evangelien. Herausgegeben von Erich Klostermann. 3. Auflage. 26 Seiten. 1929. DM 2,—
12. Apocrypha IV: Die apocryphen Briefe des Paulus an die Laodiceer und Korinther. Herausgegeben von Adolf Harnack. 2. Auflage, photom. Nachdruck. 25 Seiten. 1931. DM 1,80
58. Altjüdische liturgische Gebete. Ausgewählt u. mit Einleitung herausgegeben von W. Stärk. 2., verbesserte Auflage. 32 Seiten. 1930. DM 2,50
78. Rabinische Wundergeschichten des Neutestamentlichen Zeitalters in vokalisiertem Text mit sprachlichen und sachlichen Bemerkungen von Paul Fiebig. 2., verbesserte Auflage. 25 Seiten. 1933. DM 2,25
79. Antike Wundertexte. Zusammengestellt von Gerhard Dellling. 2., völlig neugestaltete Auflage des vorher von Paul Fiebig bearbeiteten Heftes. 37 Seiten. 1960. DM 4,80
122. Urkunden zur Entstehungsgeschichte des Donatismus. Herausgegeben von Hans von Soden. 2., neu durchgesehene Auflage von Hans von Campenhausen. 56 Seiten. 1950. DM 4,—
133. Ausgewählte hethitische Texte historischen und juristischen Inhalts. Transkribiert von Albrecht Götze. 26 Seiten. 1926. DM 2,70
168. Die alphabetischen Keilschrifttexte von Ras Schamra. Herausgegeben von Hans Bauer. V, 74 Seiten. 1936. DM 3,25
174. Texte zur Geschichte der Taufe, besonders der Kindertaufe in der Alten Kirche. Ausgewählt durch Heinz Kraft. 39 Seiten. 1953. DM 3,80
175. Texte zum Manichäismus. Ausgewählt und herausgegeben von Alfred Adam. XI, 108 Seiten. 1954. DM 9,80

*Über die weiteren lieferbaren KLEINEN TEXTE unterrichtet Sie das Gesamtverzeichnis.
Sie erhalten es kostenlos bei Ihrem Buchhändler.*

WALTER DE GRUYTER & CO. / BERLIN W 30

vormals G. J. Göschen'sche Verlagsbuchhandlung — J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung —
Georg Reimer — Karl J. Trübner — Veit & Comp.